

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Peršič

Mentor:izr. prof. dr. Miran Komac

**POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE V VIDEMSKI
POKRAJINI V ITALIJI PO SPREJEMU ZAKONA ZA
ZAŠČITO SLOVENSKE JEZIKOVNE MANJŠINE V
DEŽELI FURLANIJI JULIJSKI KRAJINI**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a ANA PERŠIČ, z vpisno številko 21017584,
rojen/-a 26.12.1982 v kraju ŠEMPETER PRI GORICI, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
POLOŽAJ SLOVENSKE MANJSINE V VIDENSKI POKRAJINI V ITALIJI PO SPREJEMU
ZAKONA ZA ZAŠČITO SLOVENSKE JEZIKOVNE MANJSINE V DEŽELI FURLANIJI
JULIJSKI KRAJINI

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«;
- je diplomsko delo lektorirano in urejeno skladno s fakultetnim Pravilnikom o diplomskem delu.

V Ljubljani, dne 19.06.2008

Podpis avtorja/-ice: Ana Peršič

Položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini v Italiji po sprejemu zakona za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji Julijski krajini

Naloga obravnava vprašanje, kako se je spremenil položaj slovenske manjšine iz videmske pokrajine v italijanski deželi Furlaniji Julijski krajini po sprejetju zaščitnega zakona za slovensko jezikovno manjšino leta 2001. Za razliko od tržaške in goriške pokrajine, slovenska manjšina v videmski pokrajini vse do sprejetja tega zakona sploh ni bila priznana, zato je bilo zanimivo preučevati, do kakšnih sprememb v vsakdanjem življenju slovenske skupnosti je dejansko sploh prišlo. Pregled različnih področij – od delovanja kulturnih ustanov, razširjenosti javnih glasil v slovenščini, uporabe slovenščine v javnosti, vidne dvojezičnosti in šolstva do gospodarskega področja, participacije v javnih zadevah in čezmejnega sodelovanja – ter predvsem primerjava med stanjem pred in po sprejetju zakona 38/2001 sicer pokažejo na določen napredek, do katerega pa je prišlo predvsem v zadnjih dveh letih, ko je bil na oblasti levo-sredinski politični pol. Tako lahko ugotovimo, da je zaščitni zakon izrednega pomena za slovensko manjšino iz videmske pokrajine, hkrati pa je predvsem od politične volje državnih in deželnih organov ter same manjšine odvisno, v kolikšni meri se bodo njegova določila izvajala.

Ključne besede: slovenska manjšina, Italija, videmska pokrajina, zakon št. 38/2001.

Status of the Slovene minority in the Province of Udine in Italy after the adoption of the law on the protection of the Slovene language minority in the Friuli Venezia Giulia Region

In my diploma work I examined the change of the Slovene minority status in the Province of Udine in the Friuli Venezia Giulia Region after the adoption of the law on the protection of the Slovene language minority in 2001. Unlike the Provinces of Trieste and Gorizia, the Slovene minority in the Province of Udine was not recognized before the adoption of this law, therefore it was interesting to examine the consequences that the law had in everyday life of the Slovene minority group. The use of the language in various fields such as education and economy, the establishment of cultural institutions, the well-developed press activity along with the evident bilingualism, the use of Slovene language in public, the participation in public affairs and the cross-border cooperation, but mainly the comparison between the situation before and after the adoption of the law 38/2001 reveal a certain progress which was made mostly in the last two years when the left-centred government came into power. In conclusion, the law on the protection is very important for the Slovene minority in the Province of Udine, but the extent of its implementation depends mostly on the political will of the state and province bodies and on the minority itself.

Key words: Slovene minority, Italy, province of Udine, the law no. 38/2001.

KAZALO

SEZNAM SLIK IN TABEL	6
SEZNAM KRATIC	7
1. UVOD	8
2. SLOVENCİ NA ITALIJANSKIH TLEH – O ŠTEVILČNOSTI IN POSELITVENEM PROSTORU	12
2.1 KANALSKA DOLINA	17
2.1.1 Prebivalstvo v Kanalski dolini	17
2.2 REZIJA	19
2.2.1 Prebivalstvo v Reziji	19
2.3 TERSKA BENEŠKA SLOVENIJA	21
2.3.1 Prebivalstvo Terske Beneške Slovenije	21
2.4 NADIŠKA BENEŠKA SLOVENIJA	23
2.4.1 Prebivalstvo Nadiške Beneške Slovenije	24
3. MODEL VARSTVA MANJŠIN V ITALIJI	26
3.1 ITALIJANSKO RAZUMEVANJE POJMA “MANJŠINA”	26
3.2 MODEL ZAŠČITE SLOVENSKE MANJŠINE	28
4. URESNIČEVANJE MODELA VARSTVA MANJŠIN V VIDEMSKI POKRAJINI	42
4.1 KULTURNE DEJAVNOSTI IN USTANOVE	43
4.1.1 Sklep	46
4.2 JAVNA GLASILA V SLOVENSKEM JEZIKU	47
4.2.1 Sklep	48
4.3 UPORABA SLOVENSKEGA JEZIKA V SODSTVU IN JAVNI UPRAVI	48
4.3.1 Kanalska dolina	48
4.3.2 Rezija	49

4.3.3 Beneška Slovenija	49
4.3.4 Sklep	50
4.4 SLOVENSKA OBLIKA IMENA IN PRIIMKA	51
4.4.1 Sklep	51
4.5 VIDNA DVOJEZIČNOST	52
4.5.1 Kanalska dolina	53
4.5.2 Rezija	53
4.5.3 Beneška Slovenija	54
4.5.4 Sklep	54
4.6 JEZIK IN IZOBRAŽEVANJE	56
4.6.1 Jezik in šolstvo v Kanalski dolini	56
4.6.2 Jezik in šolstvo v Reziji	57
4.6.3 Jezik in šolstvo v Beneški Sloveniji	58
4.6.4 Sklep	60
4.7 SLOVENSKA MANJŠINA IN EKONOMSKO PODROČJE	62
4.7.1 Gospodarstvo skozi čas	62
4.7.1.1 <i>Gospodarske značilnosti Kanalske doline nekoč in danes</i>	64
4.7.1.2 <i>Gospodarske značilnosti Rezije nekoč in danes</i>	65
4.7.1.3 <i>Gospodarske značilnosti Beneške Slovenije nekoč in danes</i>	66
4.7.2 Ukrepi za oživitev gospodarstva	68
4.7.2.1 <i>Ukrepi na področju kmetijstva</i>	68
4.7.2.2 <i>Ukrepi na področju industrije in podjetništva</i>	69
4.7.2.3 <i>Ukrepi na področju turizma</i>	70
4.7.3 Sklep	70
4.8 PARTICIPACIJA V JAVNIH ZADEVAH	72
4.8.1 Slovenska manjšina v italijanski politiki	72
4.8.1.1 <i>Volilni sistem v Italiji</i>	72
4.8.1.2 <i>Sodelovanje slovenske manjšine s političnimi strankami</i>	73
4.8.1.3 <i>Stranka Slovenska skupnost</i>	74
4.8.2 Participacija v zadevah, ki vplivajo na življenje slovenske manjšine	75
4.8.3 Sklep	76
4.9 ČEZMEJNO SODELOVANJE	76
4.9.1 Sklep	77

5. ZAKLJUČEK	78
6. LITERATURA	82
6.1 SEKUNDARNI VIRI	82
6.2 PRIMARNI VIRI	87
6.3 SEZNAM INTERVJUJEV	88
PRILOGA A: Zakon št. 482, 15. 12. 1999 – Predpisi na področju zaščite zgodovinskih jezikovnih manjšin	89
PRILOGA B: Zakon št. 38, 23. 02. 2001 – Predpisi o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini	96
PRILOGA C: Deželni zakon št. 205, 16. 11. 2007 – Deželne norme za zaščito slovenske jezikovne skupnosti	111
SEZNAM SLIK IN TABEL	
Slika 2.1: Območje slovenske poselitve v Italiji	13
Slika 2.2: Delež Slovencev po občinah	16
Sliki 4.1 in 4.2: Primera vidne dvojezičnosti v Reziji	53
Slika 4.3: Zaposlitvena struktura v Reziji leta 1989	66
Slika 4.4: Pogled na kraj Tipana	67
Slika 4.5: Simbol stranke Slovenska skupnost	74
Tabela 2.1: Primerjava ocen o poselitvenem območju slovenske manjšine	15
Tabela 2.2: Gibanje števila prebivalstva v Kanalski dolini	19
Tabela 2.3: Gibanje števila prebivalstva v Reziji	20
Tabela 2.4: Ocene o številu Slovencev v Terski Beneški Sloveniji	22
Tabela 2.5: Gibanje števila prebivalstva v Terski Beneški Sloveniji	23
Tabela 2.6: Ocene o številu Slovencev v Nadiški Beneški Sloveniji	24
Tabela 2.7: Gibanje števila prebivalstva v Nadiški Beneški Sloveniji	25
Tabela 4.1: Članice SKGZ in SSO	45
Tabela 4.2: Razširjenost slovenskih šol v Italiji	62

SEZNAM KRATIC

EU	Evropska unija
Evropska listina	Evropska listina za regionalne ali manjšinske jezike
Okvirna konvencija	Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin
Paritetni odbor	Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine
SKGZ	Slovenska kulturno-gospodarska zveza
SSk	Slovenska skupnost
SSO	Svet slovenskih organizacij
Zakon 205/2007	Deželni zakon št. 205, 16. 11. 2007 – Deželne norme za zaščito slovenske jezikovne skupnosti
Zakon 38/2001	Zakon št. 38, 23. 02. 2001 – Predpisi o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini
Zakon 482/1999	Zakon št. 482, 15. 12. 1999 – Predpisi na področju zaščite zgodovinskih jezikovnih manjšin

1. UVOD

Konec druge svetovne vojne in dogajanje po njej je usodno vplivalo na končno podobo slovenskega poselitvenega prostora. Predvsem določanje meje med Italijo in Jugoslavijo je jasno pokazalo, kako malo se posluša želje ljudstva in kako pomembno vlogo igrajo politični pritiski in interesi. Kljub idejam, naj nova meja kar se da mogoče sovпада z etnično mejo, je pariški mirovni sporazum Beneško Slovenijo, Kanalsko dolino in Rezijo, skupaj z območji okrog Trsta in Gorice, dodelil Italiji¹ (Volk 2004: 125).

Italijanska vlada je sicer skrb za spoštovanje pravic narodnih manjšin zgotovila v številnih mednarodnih dokumentih, vendar pa se določila o zaščiti niso nanašala na slovensko manjšino v videmski pokrajini, ker ji italijanske oblasti niso priznavale obstoja. Ravno nasprotno – ilegalne paravojaške skupine so odkrito nadzorovale in ustrahovale vse, ki so zagovarjali narodne pravice tamkajšnjih Slovencev. Strikten nadzor države in povojni teror, ki se je, čeprav v vedno bolj prikriti obliki, zavlekel še v dolga desetletja po vojni, sta vsekakor močno vplivala na narodno nezavednost in neorganiziranos slovenske manjšine v teh krajih. V nasprotju s pričakovanji pa se je v 70. letih v Benečiji začel preporod in narodna zavest tam živečih Slovencev se je okrepila. Tudi osrednja in deželna vlada sta spremenili svoje stališče in delno priznali obstoj slovenske manjšine v videmski pokrajini, čemur je sledilo popuščanje protislovenske napetosti in svobodnejše delovanje samih Slovencev. Kljub temu pa na normativnem področju Slovenci iz videmske pokrajine vse do sprejetja zaščitnega zakona leta 2001 niso imeli statusa narodne manjšine in podobnih pravic kot ostali pripadniki manjšine v Italiji (Pirjevec 2004: 22, Volk 2004: 133-138, Troha 2004: 141-152).

Sprejetje zaščitnega zakona je bilo zato povezano z veliko pričakovanji, da se bo položaj slovenske manjšine, sploh tiste iz videmske pokrajine, bistveno izboljšal. Zaščita jezika, kulture, identitete in gospodarstva naj bi pomagala ohraniti vsaj tisto malo slovenskega, kar se je uspelo obdržati v vseh teh desetletjih popolnega zatiranja in nasilnega poitalijančevanja. Zato se bomo v nalogi ukvarjali z vprašanjem, kakšen je danes položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini v primerjavi z obdobjem pred

sprejetjem zaščitne zakonodaje. Kot mejnik bomo postavili sprejetje zaščitnega zakona 38/2001, čeprav zaščita slovenske manjšine sloni še na drugih dokumentih, ki so sicer tudi obravnavani v nalogi.

Hipoteza: Položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini v Italiji se je po sprejemu Zakona za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji Julijski krajini občutno izboljšal.

Da bomo lahko potrdili ali ovrgli hipotezo, bomo morali izvesti primerjavo med položajem slovenske manjšine v obdobju pred in v obdobju po sprejetju zaščitnega zakona. Obravnavali bomo različna področja, tako da bomo dobili čimbolj celovit pogled na življenje slovenske manjšine iz videmske pokrajine. Pri tem si bomo pomagali z bolj konkretnimi pod-hipotezami, ki se seveda nanašajo na vsa področja, obravnavana v nalogi. Če jih bomo vsaj polovico lahko potrdili, bo posledično potrjena tudi hipoteza, če pa bomo večino trditev ovrgli, bo tudi hipoteza ovržena.

- a) Italija podpira slovensko kulturno dejavnost v videmski pokrajini ter skrbi za njeno financiranje.
- b) Italija promovira razvoj slovenskih medijev (tisk, radio in televizija) v videmski pokrajini.
- c) Italija slovenski manjšini v videmski pokrajini omogoča uporabo slovenščine v javni upravi (sodstvo, administracija in javna podjetja) kot tudi uporabo dvojezičnih javnih dokumentov.
- d) Italija si prizadeva vrniti poitalijančena imena in priimke v slovensko obliko.
- e) Italija je zagotovila dvojezične javne napise v videmski pokrajini.
- f) Italija v videmski pokrajini ustanavlja dvojezične šole in s tem skrbi za razvoj slovenskega jezika.
- g) Italija spodbuja razvoj gospodarstva slovenske manjšine v videmski pokrajini.
- h) Italija spodbuja participacijo slovenske manjšine v javnem življenju s tem, da zagotavlja njeno zastopanost v parlamentu in senatu ter v drugih inštitucijah, ki se ukvarjajo z njenimi problemi.
- i) Italija spodbuja čezmejno sodelovanje slovenske manjšine na vseh področjih, tako kulturnem kot gospodarskem.

---

¹ O določanju meje med Italijo in Jugoslavijo po koncu 2. svetovne vojne pišejo številni avtorji; glej npr. Jeri (1975), Gombač (1996) in Bajc (2004).

Nalogo lahko v grobem razdelimo na tri dele. Začeli bomo s predstavitvijo ozemlja videmske pokrajine, kjer živi slovenska manjšina. S pomočjo raznih sekundarnih virov si bomo podrobneje ogledali geografske in zgodovinske značilnosti Kanalske doline, Rezije, Terske Beneške Slovenije in Nadiške Beneške Slovenije, ter prikazali gibanje števila prebivalstva v teh krajih. Vpogled v značilnosti in posebnosti vsake izmed dolin nam bo pomagal bolje razumeti razmere, opisane v nadaljevanju naloge. Hkrati pa naj bralca že tu opozorimo, da bodo Terske in Nadiške doline v prvem delu predstavljene ločeno, medtem ko jih bomo v četrtem poglavju obravnavali skupaj pod oznako Beneška Slovenija oz. Benečija.

Drugi del se bo osredotočil na formalno-pravni okvir zaščite slovenske jezikovne manjšine v Italiji. Najprej nas bo zanimalo, kako Italija pojmuje koncept »manjšine«, nato pa bomo analizirali model varstva slovenske manjšine v Italiji. V ta namen bomo pregledali določila iz zakonov 482/1999², 38/2001³ in 205/2007⁴ ter predlog zakona o ratifikaciji Evropske listine za regionalne ali manjšinske jezike, v katerem Italija določa, kateri členi iz listine naj veljajo za slovensko manjšino. Vse te norme bomo primerjali z določili iz Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin, ki postavlja evropske norme na področju varovanja narodnih manjšin. Tako bomo videli, kakšno zaščito Italija predvideva za slovensko narodno skupnost. Seveda se bomo v tem delu posluževali predvsem primarnih virov – konvencij in zakonov, na nekaterih mestih pa si bomo pomagali tudi z različnimi sekundarnimi viri. Ker so za slovensko manjšino najpomembnejši prav trije omenjeni zakoni, jih bomo priložili na koncu naloge. Zakona 482/1999 in 38/2001 bosta v slovenskem prevodu, medtem ko je deželni zakon 205/2007 zaenkrat na voljo le v italijanskem jeziku in bo tak tudi priložen.

V tretjem delu bomo preverili, kako Italija izvaja svoj model zaščite slovenske manjšine v videmski pokrajini. Obravnavali bomo ista področja, kot bodo predstavljena v drugem delu naloge. Predvsem nas bo zanimalo, kakšno je bilo stanje pred sprejemom

---

² Zakon št. 482, 15. 12. 1999 – Predpisi na področju zaščite zgodovinskih jezikovnih manjšin (*Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*), v nadaljevanju zakon 482/1999, sprejet 15. 12. 1999, objavljen v Uradnem listu 20. 12. 1999.

³ Zakon št. 38, 23. 02. 2001 – Predpisi o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini (*Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli – Venezia Giulia*), v nadaljevanju zaščitni zakon ali zakon 38/2001, sprejet 23. 2. 2001, objavljen v Uradnem listu 8. 3. 2001.

⁴ Deželni zakon št. 205, 16. 11. 2007 – Deželne norme za zaščito slovenske jezikovne skupnosti (*Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena*), v nadaljevanju deželni zakon, sprejet 16. 11. 2007, objavljen v Deželnem uradnem listu 21. 11. 2007.

zaščitnega zakona in do kakšnih sprememb je prišlo v sedmih letih, odkar je zakon v veljavi. Realno stanje slovenske manjšine na italijanskih tleh bomo poskušali odkriti s pomočjo sekundarnih virov, torej raznih člankov in publikacij. Poleg tega bomo velik del podatkov pridobili s pomočjo t.i. usmerjenih intervjujev, opravljenih s tremi pomembnimi predstavniki slovenske manjšine v Italiji, in sicer z Jole Namor, predsednico Slovenske kulturno – gospodarske zveze za videmsko pokrajino in odgovorno urednico Novega Matajurja, Luigio Negro, predsednico kulturnega društva Rozajanski dum in Zveze Slovenskih Kulturnih Društev Rezija ter Rudijem Bartalothom, direktorjem Slovenskega kulturnega središča Planika. Prav te, na terenu pridobljene informacije, nam bodo dale najboljši vpogled v življenje slovenske manjšine v videmski pokrajini.

Nalogo bomo zaključili s primerjanjem teorije (zakon) in prakse (dejansko stanje), kot tudi s primerjanjem položaja slovenske manjšine v videmski pokrajini pred in po sprejemu zakona. Na ta način bomo potrdili ali ovrgli pod-hipoteze, kar nam bo pomagalo potrditi ali ovreči tudi glavno hipotezo.

2. SLOVENCİ NA ITALIJANSKIH TLEH – O ŠTEVILČNOSTI IN POSELITVENEM PROSTORU

Na začetku naloge naj namenimo nekaj besed območju, ki predstavlja »kraj dogajanja« naše obravnave. To je skrajni zahodni del slovenskega etničnega prostora, ki se precej zajeda v najbolj vzhodno od dežel na Italijanskem polotoku – Furlanijo Julijsko krajino. Dežela izstopa zaradi svojih številnih posebnosti, kot so zemljepisna lega, prebivalstvo, njena zgodovina in kultura. Beleži avtohtono prisotnost narodov romanskega, slovanskega in germanskega jezika in je edina od italijanskih dežel, ki se lahko ponaša s prisotnostjo jezikov iz treh indoevropskih jezikovnih skupin (Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia n. d.).

Dežela Furlanija Julijska krajina leži na severo-vzhodu Italije, na severu meji z Avstrijo in na vzhodu s Slovenijo (Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia n. d.). Celotna dežela meri 7.847 km² in po popisu iz leta 2006 šteje 1.212.602 prebivalcev. Upravno je razdeljena na 4 pokrajine (tržaška, goriška, videmska in pordenonska pokrajina, op. A. P.) in na 219 občin (Stranj 1999: 31).

Različne avtohtone jezikovne skupnosti so porazdeljene po celotnem deželnem ozemlju. Slovensko govoreča manjšina je prisotna v pokrajinah Trst, Gorica in Videm, natančneje v obmejnem pasu vzdolž državne meje z avstrijsko in slovensko državo. Avtohtono prebivalstvo v sedanji deželi Furlaniji Julijski krajini se je tod naseljevalo v teku stoletij, začenši s časom preseljevanja narodov, današnji pečat pa so dali številni vojni dogodki, ki so v zadnjih dveh stoletjih posegli v sedanje deželno ozemlje in prinašali pogoste premike meja (Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia n. d.).

Prostor slovenske poselitve je zelo raztegnjen in nehomogen pas, ki ga lahko razdelimo na severni, gorati in redko poseljeni del, ter na južni, močno urbaniziran del. Slovenski avtorji navadno v to območje vključujejo 36 občin s 1.425 km² površine, na katerem živi 85.000 Slovencev. Gre za vseh 6 občin tržaške pokrajine, 8 občin od 25 v goriški pokrajini in 21 občin od 137 v videmski pokrajini. Pri tem je potrebno poudariti, da opredelitev tega prostora izhaja iz zadnjega strokovnega jezikovnega opisa pred več kot 60 leti. V zadnjih letih pa se poleg tega poselitvenega prostora vse bolj omenja še območje novejših slovenskih poselitve na sosednjem, italijansko-furlanskem ozemlju v

videmski pokrajini. Vsekakor pa sta najmočnejši jedri slovenskega prebivalstva mesti Trst in Gorica (Stranj 1999: 13, 32).

Slika 2.1: Območje slovenske poselitve v Italiji

Vir: Komac 2008a.

Poleg ravnokar omenjene pa obstajajo še druge opredelitve slovenskega poselitvenega prostora v Italiji, pač odvisno od tega, katera stran jih je pripravila. Da se bomo lažje

znašli med vrsto podatkov in števil, bomo na tem mestu opravili primerjavo treh ocen o poselitvenem območju slovenske jezikovne skupnosti, ki je predstavljena v tabeli 2.1. Slovenski avtorji torej navadno govorijo o 36 občinah, medtem ko je Italija v svojem Drugem poročilu o implementaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin iz leta 2004 pripravila poseben seznam ozemelj, kjer so poseljene njene jezikovne manjšine. Nazadnje pa je paritetni odbor na podlagi 4. člena zakona 38/2001 pripravil seznam 32 občin, kjer bodo veljala določila tega zaščitnega zakona. Najpomembnejše je to, da je seznam 3. avgusta 2007 odobril ministrski svet, nakar je odlok o veljavnosti seznama 12. septembra 2007 podpisal še predsednik republike Giorgio Napolitano. S tem postopkom se je tudi dejansko odprla pot za izvajanje zaščitnega zakona (D. U. 2007: 2).

Če se še za trenutek ustavimo pri seznamu občin, kjer se bo izvajal zaščitni zakon, lahko opazimo, da se je v videmski pokrajini kar 18 občin od 21 odločilo, da želijo biti vključene v to območje. Izostale so le občine Tablja iz Kanalske doline ter Gorjani in Čenta iz Benečije. Čeravno je verjetnost, da bi se ta seznam v bližnji prihodnosti kaj dosti spreminjal, precej majhna, v zakonu obstaja možnost spremeniti območje zaščite. Tako bomo mogoče kdaj prišli do stanja, ko bo vseh 36 občin, kjer je tradicionalno prisotna slovenska manjšina, tudi dejansko želelo biti vključenih v seznam in izvajati na svojem ozemlju norme zaščitnega zakona.

Po drugi strani pa najdemo v tem seznamu, ki ga je v končni fazi potrdila tudi italijanska vlada, nekaj občin več kot v seznamu iz Drugega poročila o implemetaciji Okvirne konvencije iz leta 2004. Zahvala za to gre najbrž kar levo-sredinski italijanski vladi, ki je po večletni stagnaciji le potrdila pripravljeni seznam. Naj opozorimo, da je bil seznam občin po zaščitnem zakonu pripravljen že leta 2003, a ga tedanja desno-sredinska vlada ni hotela potrditi in je celo zahtevala preverjanje tradicionalne prisotnosti Slovencev na ozemlju 32 občin, kar bi pomenilo preštevanje slovenske manjšine (G. M. 2006).

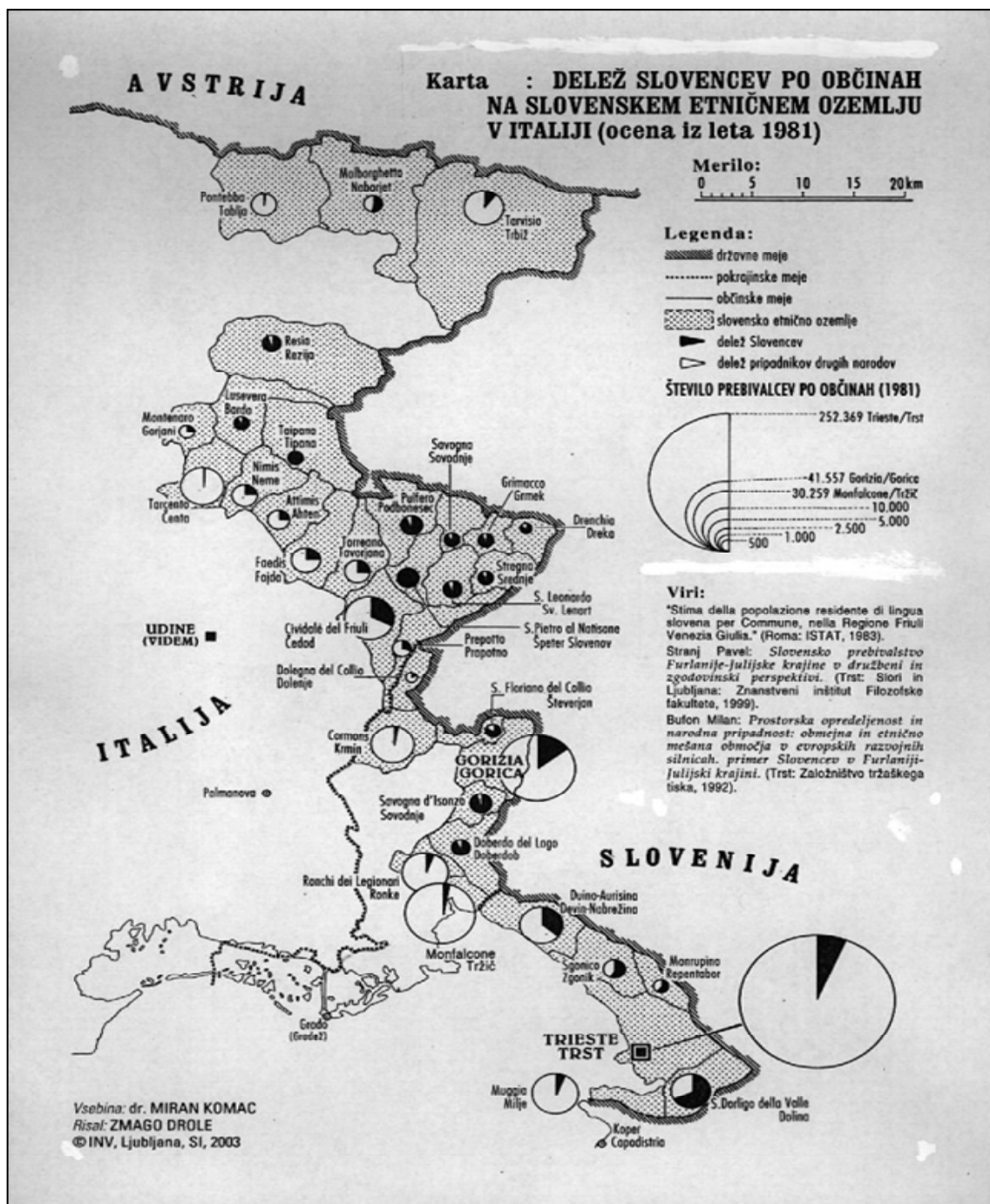
Tabela 2.1: Primerjava ocen o poselitvenem območju slovenske manjšine

	Klasična definicija slovenskega prostora (ok. 1980)	Drugo poročilo o implementaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (2004)	Seznam občin po 4. členu zakona 38/2001 (2007)
Tržaška pokrajina	Devin-Nabrežina Zgonik Repentabor Trst Dolina Milje	Devin-Nabrežina Zgonik Repentabor Trst Dolina Milje	Devin-Nabrežina Zgonik Repentabor Trst Dolina Milje
Goriška pokrajina	Dolenje Krmin Števerjan Gorica Sovodnje Doberdob Zagraj Ronke Tržič	Krmin Števerjan Gorica Sovodnje Doberdob Ronke Tržič	Krmin Števerjan Gorica Sovodnje Doberdob Zagraj Ronke Tržič
Videmska pokrajina	Trbiž Naborjet Tablja Rezija Bardo Tipana Gorjani Čenta Neme Ahten Fojda Tavorjana Čedad Špeter Dreka Grmek Podbonesec Sv. Lenart Sovodnje Srednje Prapotno	Trbiž Naborjet Rezija Bardo Tipana Ahten Fojda Špeter Dreka Grmek Podbonesec Sv. Lenart Sovodnje Srednje Prapotno	Trbiž Naborjet Rezija Bardo Tipana Neme Ahten Fojda Tavorjana Čedad Špeter Dreka Grmek Podbonesec Sv. Lenart Sovodnje Srednje Prapotno

Veliko špekuliranja je tudi okrog števila pripadnikov slovenske manjšine. Italijanska zakonodaja namreč ne predvideva popisa predstavnikov jezikovnih manjšin, zato ni znana točna številka predstavnikov slovenske manjšine. Na razpolago so nam le ocene raznih avtorjev, ki pa seveda niso popolnoma zanesljive (Council of Europe 2004: 5).

Spodnja slika kaže deleže slovenskega prebivalstva po posameznih občinah. Čeprav je ocena iz leta 1981, si bomo z njo pomagali tudi kasneje pri pregledu gibanja števila prebivalstva skozi čas po posameznih predelih.

Slika 2.2: Delež Slovencev po občinah

Vir: Komac 2008b.

Območje obravnave v tej nalogi je le slovensko poselitveno ozemlje v videmski pokrajini, ki ga bomo razdelili na Kanalsko dolino, Rezijo in Beneško Slovenijo. Dolino Rezije se je sicer tradicionalno pojmovalo kot del Benečije, a ker je zaradi izoliranosti izoblikovala popolnoma samosvojo identiteto, jo bomo skozi celotno nalogo obravnavali kot ločeno enoto. Ravno tako bomo v tem poglavju posebej izpostavili Tersko od Nadiške Beneške Slovenije, čeprav ju bomo v kasnejših poglavjih obravnavali skupaj.

2.1 KANALSKA DOLINA

Kanalska dolina leži na severo-vzhodu Italije, tik ob avstrijsko-slovenski meji. Obsega približno 360 km² in je dolga približno 20 km. Vpeta je med zahodne Julijske Alpe na jugu in Karnijske Alpe ter Karavanke na severu, sega pa vse od avstrijske meje pri Vratih (Thörl) do meje s Slovenijo pri Ratečah in Predelu (Dolhar 1999: 11, 12).

Upravno je Kanalska dolina razdeljena na tri občine: Trbiž (Tarvisio), Naborjet – Ovčja vas (Malborghetto – Valbruna) in Tablja (Pontebba). To območje je pripadlo Italiji šele po prvi svetovni vojni, saj je prej dolina spadala pod deželo Koroško v okviru Avstro-Ogrske monarhije. Italijanska država si je za pridobitev tega ozemlja prizadevala izključno iz strateških razlogov, da bi lahko, v primeru vojne z Jugoslavijo, prodrla proti Mariboru preko spodnje Koroške in Štajerske, kar bi bilo vsekakor lažje kot čez hribovito jugoslovansko-italijansko mejo. Do leta 1918 na tem območju Italijanov namreč sploh ni bilo... (Venosi in Komac 1987: 157, 158).

2.1.1 Prebivalstvo v Kanalski dolini

Dolina predstavlja stičišče slovanskega, germanskega in romanskega sveta, o čemer še danes priča jezikovna raznolikost tamkajšnjega prebivalstva. Vsaka oblast je namreč v dolino pripeljala svojo vojsko, upravo in svoje prebivalstvo, tako da se je narodnost prebivalcev večkrat pomešala (Grego in Dolhar 2007: 8, 20).

Prvi stalni prebivalci Kanalske doline so bili Slovani, ki so se ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo in tako oblikovali prve slovenske vasi, kot so npr. Žabnice, Ukve in Ovčja

vas. O slovenskih prebivalcih na tem območju še danes pričajo številna ledinska imena (Dolhar 1999: 59). Z razvojem železarstva se je začelo doseljevati furlansko, nato pa še nemško prebivalstvo, utrditev avstro-ogrske oblasti pa je vplivala na pospešeno germanizacijo do tedaj povsem slovenskih krajev (Šumi in Venosi 1995: 45). Italijanska oblast je na to ozemlje prišla, kot že rečeno, po koncu prve svetovne vojne. S seboj je prinesla svoje administrativno, finančno, vojaško in sodno osebje ter uvedla italijanščino kot uradni jezik v javnih upravah in šolstvu (Grego in Dolhar 2007: 23). Intenzivna italijanizacija je dosegla vrh s sporazumom o opcijah med Hitlerjem in Mussolinijem, po katerem so se prebivalci Kanalske doline lahko odločili za izselitev v rajh. Za povratek v Nemčijo naj bi se, po nemških poročilih, odločilo 90 % vseh nemških prebivalcev Kanalske doline, pa tudi nekateri Slovenci. Kljub opredelitvi za Nemčijo pa se večina Slovencev ni izselila iz Kanalske doline, in to predvsem zaradi navezanosti na domači kraj in zemljo, kasneje pa tudi zaradi padca moči Italije in Nemčije. Do začetka druge svetovne vojne so Italijani tako že predstavljali absolutno večino prebivalstva v dolini, domače prebivalstvo pa se je spremenilo v manjšino (Venosi in Komac 1987: 158–160).

Italijansko prebivalstvo je tudi po vojni ohranjalo fašistično miselnost ter izražalo sovraštvo do drugorodnega prebivalstva tako z grožnjami kot tudi z dejanskimi napadi. S podporo italijanskih oblasti so delovali oboroženi trikoloristi, ki so širili protislovensko razpoloženje, ustrahovali prebivalstvo in napadali projugoslovansko ter levičarsko usmerjene posameznike. Poleg tega so bili tamkajšnji Slovenci popolnoma odrezani od ostalih slovenskih območij zaradi geografskih okoliščin, kar pa je še otežilo ohranjanje narodne zavesti (Dolhar 2002: 15–18).

Za zadnja desetletja 20. stoletja obstajajo različne ocene o številu pripadnikov slovenske jezikovne manjšine v Kanalski dolini, vse pa kažejo, da je populacija upadla in da je Slovencev ostalo le malo. Raziskava Salvatoreja Venosija iz leta 1972 je pokazala, da je takrat živelo v Kanalski dolini 1.268 Slovencev, medtem ko je Steinke leta 1983 ocenil število Slovencev na 895 (Grego in Dolhar 2007: 23, 24).

Spodnja tabela prikazuje celotno rezidenčno prebivalstvo v Kanalski dolini in ne le pripadnikov slovenske manjšine, kljub temu pa je jasno razviden padec v številu

prebivalstva. Iz tega lahko sklepamo, da se je od konca 2. svetovne vojne naprej vztrajno zniževalo tudi število pripadnikov slovenske narodne skupnosti.

Tabela 2.2: Gibanje števila prebivalstva v Kanalski dolini

	Rezidenčno prebivalstvo ob popisih						
Občina	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2006
Trbiž	6.438	6.845	6.468	5.985	5.961	5.071	5.001
Naborjet	1.512	1.436	1.212	1.069	1.014	1.036	1.018
Tablja	3.931	3.561	3.013	2.502	2.206	1.768	1.635
Skupaj	11.881	11.842	10.693	9.556	9.181	7.875	7.654

Vir: Komac 2008c; Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia 2002; Statistiche demografiche ISTAT 2008.

2.2 REZIJA

Rezija se nahaja na skrajnem vzhodu Italije, pod vznožjem gore Kanin, in se razteza 21 km v dolžino ter le 2 do 4 km v širino. Mesto oz. kraj Rezija ne obstaja, pač pa je to ime občine, doline in tudi reke, ki teče skozi njo. Domače ime za reko je sicer Bila, kar pomeni »bela voda«. Občina Rezija obsega 120 km², njeno središče pa je kraj Ravanca (Prato) (Madotto 1982: 13, 14).

Dolina je že od nekdaj vezana na italijansko oblast, saj je to ozemlje pripadalo najprej Oglejskemu patriarhatu, kasneje Mužaški opatiji in končno Beneški republiki. Po Napoleonovih vojnah je upravo le za kratek čas prevzelo Avstro-ogrsko cesarstvo, leta 1866 pa se je večina Rezijanov odločila za priključitev h Kraljevini Italiji (Grego in Dapit 2001: 21–33).

2.2.1 Prebivalstvo v Reziji

Kot ostala gorska območja je tudi Rezijo prizadela opustitev tradicionalnih gospodarskih dejavnosti, kar se je še najbolj pokazalo v močnem padcu prebivalstva vse od srede 20. stoletja dalje. Če je bilo leta 1911 naštetih 4.671 stalnih prebivalcev, je leta

1951 številka že padla na 3.350, zatem pa se prične strmo upadanje, tako da so konec leta 2000 zabeležili le 1.298 ljudi (Grego in Dapit 2001: 73).

Tabela natančneje kaže gibanje prebivalstva v Reziji, šokanten pa je podatek, da se je od 50-ih do konca 80-ih let celotna populacija zmanjšala kar za 56 %. Na kritično demografsko stanje vplivajo premajhna nataliteta in visoka umrljivost, pa tudi emigracija prebivalstva, ki je sicer tipičen pojav za to dolino (Komac 1987: 147).

Tabela 2.3: Gibanje števila prebivalstva v Reziji

Leto	1901	1911	1921	1931	1936	1951	1961	1971	1980	1986	1991	2001	2006
Št. preb.	3952	4671	3695	3114	2994	3350	2830	1805	1571	1477	1318	1285	1196

Vir: Komac 1987: 147; Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia 2002; Statistiche demografiche ISTAT 2008.

Posebno pozornost velja nameniti izvoru Rezijanov, saj se dolgo časa velik del njih ni identificiral z nobenim od narodov, ki jih obkrožajo, ampak so se imeli za nekaj povsem posebnega. Svoj izvor so namreč iskali v zelo oddaljenih in eksotičnih krajih, tako da jim najbolj razširjen in tudi najbolj zakoreninjen mit prisoja ruski izvor. Po pričevanjih, ki jih je povzel poljski raziskovalec Jan Baudouin de Courtenay, naj bi Rezijo poselili ruski vojaški ubežniki, ki naj bi kot prvo ustanovili vas Bila (Grego in Dapit 2001: 15–19).

Številne raziskave te teze niso potrdile, ampak so dokazale, da predstavlja Rezija skrajni slovenski zahod. Kljub znanstvenim dokazom pa veliko prebivalcev še vedno zanika pripadnost slovenskemu narodu (Komac 1987: 152).

2.3 TERSKA BENEŠKA SLOVENIJA

V literaturi najdemo različne členitve Beneške Slovenije, na tem mestu pa jo bomo razdelili preprosto le na Nadiški in Terski del. A tudi z omejitvijo Terskih dolin so določene težave, saj je v najožjem smislu s tem pojmom mišljeno le območje občin Bardo (Lusevera) in Tipana (Taipana), ki ležita v najzahodnejšem delu Beneške Slovenije. V širšem smislu pa v Tersko Beneško Slovenijo spadajo še vse ostale občine, ki imajo sedež ob vstopu terskih pritokov v ravnino, to pa so občine Gorjani (Montenars), Čenta (Tarcento), Neme (Nimis), Ahten (Attimis), Fojda (Faedis) in Tavorjana (Torreano) (Kunaver 2006: 17).

Osrednja žila tega dela Beneške Slovenije je dolina reke Ter, ki je izmed vseh v tem predelu največja in najpomembnejša. Terske doline na severu omejuje dolg gorski zid Velika gora oz. pogorje Breginjskega Stola, na zahodu hrbet Velikega Karmana, na jugu predstavlja mejo prehod v Furlansko nižino in na vzhodu razvodje s porečjem Nadiže (Kunaver 2006: 17, 18).

Terske doline predstavljajo prehod iz ravninskega v predalpski in alpski svet, zaradi česar izrazito gravitirajo proti Furlanski nižini na jugu. Zaradi te geografske lastnosti je tudi prišlo do nastanka meje med Beneško republiko in Habsburško monarhijo, kar pa je Beneške Slovence ločilo od ostalih Slovencev. Stiki so sicer ostajali, a na gospodarskem področju se je Terska dolina usmerjala predvsem na večje centre v Furlanski nižini, kar je močno škodovalo slovenstvu pokrajine (Kunaver 2006: 15).

2.3.1 Prebivalstvo Terske Beneške Slovenije

Ravnega sveta je v Terskih dolinah zelo malo, saj prevladujejo strma pobočja ter različni pregibi v grebenih ali hrbtih. Tako območje pa je gospodarsko slabo produktivno in tudi prometno zahtevno, zaradi česar je v 20. stoletju prišlo do močne depopulacije (Kunaver 2006: 14, 15). Poleg emigracij je na nižanje števila prebivalstva vplival tudi demografski padec rezidenčnega prebivalstva, vse to pa je močno poslabšalo gospodarske in socialne razmere. Rušilni potres leta 1976 je po eni strani še povečal neugodne razmere, po drugi strani pa postavil osnove za ponoven razvoj družbenega in kulturnega življenja v Terskih dolinah (Marušič 2006: 61).

A skromna pomoč ni pripomogla k ponovni oživitvi hribovitih predelov. Pobud je bilo premalo, ker država za to območje ni načrtovala uspešnega gospodarskega razvoja. Brez zagotovil za delo, primernih dohodkov in novih dejavnosti se je vrnilo le malo izseljencev. V prenovljene hiše danes prihajajo stari izseljenci le še na preživljanje počitnic (Černo 2006a: 112). Tabela 2.4 povzema padec v številu slovenskega prebivalstva v Terskih dolinah.

Tabela 2.4: Ocene o številu Slovencev v Terski Beneški Sloveniji

IME OBČINE	1) 1901	2) 1901	1911	1921	1953	1974	1975	1983
Bardo	2.568	2.579	2.942	2.672	1.976	974	855	873
Tipana	3.112	2.970	3.693	3.228	2.624	1.139	812	931
Gorjani	615	616	777	320			0	172
Čenta					0		60	
Neme			1.305	1.885	154	99	310	727
Ahten	1.690	1.622	1.897	3)1.791	651	393	397	458
Fojda	1.661	1.540	1.570	1.413	1.110	784	422	756
Tavorjana	690	671	802	774	1.652	1.277	276	576
TERSKA BENEŠKA SLOVENIJA	10.336	9.998	12.986	12.083	8.167	4.666	3.132	4.493

Opombe: 1) Uradni popisni podatki v obdelavi P. Stranja

2) Uradni popisni podatki v obdelavi L. Fracassettija

3) Ocena P. Stranja

Vir: Stranj 1999: 180.

Pregled prebivalstva bomo zaključili s podatki iz zadnjih treh popisov o številu rezidenčnega prebivalstva v občinah Terske Beneške Slovenije. Skupaj s tabelo moramo biti pozorni še na podatke iz slike 2.2 o poselitveni strukturi slovenske etnične skupine, iz katere je razvidno, da imata v Terski dolini le občini Bardo in Tipana (v tabeli sta označeni z ležečo pisavo) več kot 50 % prebivalstva slovenske narodnosti. Čeprav tabela kaže na povečanje celotnega števila prebivalstva, je v občinah Bardo in Tipana, ki sta edini pretežno slovenski, število prebivalstva upadlo. Iz tega lahko sklepamo na padec števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti.

Tabela 2.5: Gibanje števila prebivalstva v Terski Beneški Sloveniji

IME OBČINE	Rezidenčno prebivalstvo ob popisih		
	1991	2001	2006
<i>Bardo</i>	781	788	759
<i>Tipana</i>	777	715	715
Gorjani	607	536	573
Čenta	8.442	8.716	9.035
Neme	2.788	2.825	2.890
Ahten	1.754	1.833	1.921
Fojda	3.013	3.070	3.020
Tavorjana	2.259	2.266	2.289
TERSKA BENEŠKA SLOVENIJA	20.421	20.749	21.202

Vir: Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia 2002; Statistiche demografiche ISTAT 2008.

2.4 NADIŠKA BENEŠKA SLOVENIJA

Nadiška Beneška Slovenija poleg Terskega dela predstavlja osrčje Benečije. Sestavljajo jo občine Podbonesec (Pulfero), Sovodnje (Savogna), Grmek (Grimacco), Dreka (Drenchia), Špeter (San Pietro al Natisone), Sv. Lenart (San Leonardo), Srednje (Stregna), Čedad (Cividale del Friuli) in Prapotno (Prepotto) (Kunaver 2006: 17).

Zgodovina celotne Beneške Slovenije, tako Terskega kot Nadiškega dela, je enaka rezijanski. Po padcu Beneške republike je oblast prevzela Avstrija, ki je ukinila prejšnjo avtonomno ureditev Benečije. Zaradi tega se je večal odpor do avstrijske oblasti in prebivalstvo se je ob plebiscitu leta 1866, polno upanja na boljšo prihodnost, množično izrekalo za priključitev k novonastali Kraljevini Italiji. A kaj kmalu je postalo jasno, da želi biti nova država narodnostno in jezikovno homogena, kar je s sabo prineslo težnjo po jezikovni in kulturni asimilaciji pripadnikov drugih narodov (Grego 1998: 24–25).

2.4.1 Prebivalstvo Nadiške Beneške Slovenije

Nadiške doline veljajo za osrčje Benečije, saj so tako ozemeljsko kot tudi poselitveno najbolj strnjen in homogen del, medtem ko so Terske doline dosti bolj odročne (Grego 1998: 10). Ocene o številu slovenskega prebivalstva v Nadiških dolinah so zelo nezanesljive zaradi raznih metodoloških poenostavitev in prikrojevanj, drži pa, da delež slovenskega prebivalstva po koncu 2. svetovne vojne pada. Močen politični pritisk, fašistična raznarodovalna politika in slabo gospodarsko stanje so botrovali zmanjšanju pripadnikov slovenske manjšine, kar je dobro predstavljeno v spodnji tabeli (Stranj 1999: 158–181). Lahko opazimo tudi nižanje števila prebivalstva v bolj obrobni občini na račun povečanja števila prebivalstva v večjih krajih, kot sta Špeter in Čedad.

Tabela 2.6: Ocene o številu Slovencev v Nadiški Beneški Sloveniji

IME OBČINE	1) 1901	2) 1901	1911	1921	1953	1974	1975	1983
Čedad					0		100	3.356
Špeter	3.240	3.151	3.515	2.977	2.340	1.770	466	2.047
Dreka	1.389	1.199	1.424	1.343	1.330	575	450	343
Grmek	1.570	1.435	1.676	1.617	1.380	871	780	722
Podbonesec	3.779	3.201	4.000	3.748	3.143	1.894	444	1.712
Sv. Lenart	2.639	2.464	2.623	2.465	2.038	1.227	452	1.175
Sovodnje	2.078	1.633	2.048	1.905	1.914	1.121	1.158	946
Srednje	1.805	1.617	2.005	1.784	1.650	854	227	688
Praprotno	1.317	1.144	1.230	950	974	570	317	259
NADIŠKA BENEŠKA SLOVENIJA	17.817	15.844	18.521	16.789	14.769	8.882	4.394	11.248

Opombe: 1) Uradni popisni podatki v obdelavi P. Stranja

2) Uradni popisni podatki v obdelavi L. Fracassettija

Vir: Stranj 1999: 180.

Narodnostna meja, ki loči Slovence od Furlanov, se je ustalila na naravni geografski ločnici, tako da so Furlani poselili nižinske dele, medtem ko so Slovenci ostali na gričevnatih in hribovitih predelih. Več kot stoletna italijanska asimilacija in hud nacionalni pritisk, ki ga je Italija izvajala nad slovenskim prebivalstvom vse od leta 1866, ko je nasledila Beneško republiko, so privedli do poitalijančenja mnogih obrobni predelov v Benečiji. Tudi slovensko prebivalstvo, ki je skozi stoletja ohranjalo svojo

specifično kulturo, je začelo izgublajti svojo narodno zavest, tako da je Furlansko prebivalstvo kmalu postalo večinsko (Trinko 1980: 98, 99).

V spodnji tabeli so zbrani podatki iz zadnjih treh popisov o številu rezidenčnega prebivalstva v občinah Nadiške Beneške Slovenije. Kot vidimo iz ocene Pavla Stranja o poselitveni strukturi slovenske etnične skupine (glej sliko 2.2), je v tem delu večina občin s pretežno slovenskim prebivalstvom (v tabeli so označene z ležečo pisavo). Tabela kaže na upad celotnega prebivalstva, sploh pa je to značilno za občine z več kot 50 % prebivalcev slovenske narodnosti. Tudi v Nadiških dolinah lahko sklepamo na upad števila prebivalcev slovenske narodnosti.

Tabela 2.7: Gibanje števila prebivalstva v Nadiški Beneški Sloveniji

IME OBČINE	Rezidenčno prebivalstvo ob popisih		
	1991	2001	2006
Čedad	11.215	11.373	11.515
Špeter	2.173	2.155	2.226
Dreka	255	197	163
Grmek	591	488	426
Podbonesec	1.398	1.202	1.127
Sv. Lenart	1.128	1.169	1.204
Sovodnje	786	659	554
Srednje	538	456	430
Praprotno	958	899	869
NADIŠKA BENEŠKA SLOVENIJA	19.042	18.598	18.514

Vir: Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia 2002; Statistiche demografiche ISTAT 2008.

3. MODEL VARSTVA MANJŠIN V ITALIJI

3.1 ITALIJANSKO RAZUMEVANJE POJMA »MANJŠINA«

V italijanskem pravnem sistemu je koncept »manjšine« povezan izključno s konceptom jezika, saj se je Italija v 6. členu Ustave⁵ obvezala, da bo s posebnimi določili zaščitila jezikovne manjšine. V Poročilu o implementaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin kot tudi v 2. členu zakona 482/1999 so kot »zgodovinske jezikovne skupine« navedene skupnosti, ki govorijo albanski, katalonski, germanski, grški, slovenski, hrvaški, francoski, franko-provansalski, furlanski, ladinski, okcitanski in sardinski jezik. Le teh 12 jezikovnih manjšin je torej v Italiji uradno priznanih (Council of Europe 1999: 3, 4).

Glavni namen 6. člena Ustave je zaščititi vsako jezikovno manjšino kot posebno kulturno in zgodovinsko enoto, kateri je potrebno preprečiti asimilacijo. Ustava naj bi torej zaščitila manjšino kot celoto, iz česar posledično izhaja ozemeljski kriterij za določitev posamezne manjšine. Vsaka jezikovna manjšina je namreč vezana le na svoj poselitveni prostor in zaščita potemtakem velja le na tem območju (Council of Europe 1999: 5, 6).

V zgoraj omenjenem poročilu Italija v grobem deli svoje manjšine v dve skupini:

- skupnosti, naseljene na obmejnih območjih: te imajo zaradi zgodovinskih razlogov skupne kulturne in jezikovne značilnosti z večinskimi narodi sosednjih držav (francosko-govoreča manjšina v Dolini Aoste, nemško-govoreča manjšina v Tridentinski-Južni Tirolski in slovensko-govoreča manjšina v Furlaniji Julijski krajini);
- skupine posameznikov, ki so dolgo bile naseljene v različnih regijah (ostale zgoraj našteje jezikovne skupine) (Council of Europe 1999: 6).

Italija torej priznava le jezikovne manjšine, ostalim (verskim, etničnim, itd.) skupinam pa tega statusa ne priznava. Tako so iz zaščite izvzeti npr. Romi, ker ta skupina ni vezana na določen teritorij, pa tudi imigrantje oz. tujci, ki v zadnjem času masovno

---

⁵ Ustava Republike Italije (*La Costituzione della Repubblica Italiana*), v veljavi od 1. 1. 1948.

migrirajo iz vzhodno-evropskih, mediteranskih, afriških in azijskih držav (Council of Europe 1999: 4, 5).

V Italiji imajo različne jezikovne manjšine različen obseg pravic. Morda lahko razloge najdemo v različnih političnih odnosih med Italijo in njenimi sosednjimi državami v preteklosti in danes ter v različnih stopnjah avtonomije posameznih dežel in pokrajin. V primerjavi z nemško in francosko manjšino, ki sta, tako kot slovenska, opredeljeni kot skupnosti z obmejnih območij, je bil položaj slovenske manjšine dolgo precej slabši (Council of Europe 1999: 6–12, 21–23).

Lahko rečemo, da je slovenska manjšina, sploh tista živeča v videmski pokrajini, prišla do »posebnih« manjšinskih pravic šele v novem tisočletju. Kljub mnogim mednarodnim dokumentom, ki jih je Italija sprejela po koncu 2. svetovne vojne, je bilo uradno stališče italijanskih oblasti, da slovenske manjšine v videmski pokrajini ni. Zato se določila o zaščiti nanje niso nanašala, kar je privedlo do izrazitih razlik znotraj celotne slovenske narodne skupnosti (Pirjevec 2004: 22, Volk 2004: 138, Troha 2004: 151, 152). Vse do sprejetja zaščitnega zakona leta 2001 se je nivo zaščite namreč razlikoval glede na pokrajino, čeprav je celotna slovenska manjšina že od vsega začetka zahtevala priznanje njene enotnosti ter zagotovilo po enakih narodnostnih pravicah za vse njene pripadnike (Gombač 1996: 121).

Pomembne etape razvoja zaščite slovenske manjšine v Italiji so tako zakon št. 482 iz leta 1999, zakon št. 38 iz leta 2001 in deželni zakon št. 205 iz leta 2007. Medtem ko prvi celostno ščiti vse manjšine, ki so prisotne na italijanskem polotoku, pa se državni zakon iz leta 2001 in deželni zakon iz leta 2007 nanašata samo na slovensko manjšino v Furlaniji Julijski krajini.

3.2 MODEL ZAŠČITE SLOVENSKE MANJŠINE

Italija je oblikovala svoj model zaščite jezikovnih manjšin na podlagi norm mednarodne skupnosti. Vodilna institucija na tem področju je vsekakor Svet Evrope, ki je z Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin⁶ (v nadaljevanju Okvirna konvencija) izoblikoval minimum manjšinskih pravic. Načela, vsebovana v Okvirni konvenciji, so postala evropski standard in države jih morajo uresničevati v svoji notranji zakonodaji, če želijo zagotoviti varstvo manjšin (Republika Slovenija 2007).

V sklopu mednarodnega režima varstva manjšin je Italija podpisala in ratificirala Okvirno konvencijo in tudi pošilja poročila o njeni implementaciji na Svet Evrope. Prav tako je Italija podpisala Evropsko listino za regionalne ali manjšinske jezike⁷ (v nadaljevanju Evropska listina), ki je pa še ni ratificirala, tako da ta dokument v Italiji še ni stopil v veljavo. Vseeno pa lahko rečemo, da so bili vsi trije zakoni, na katerih sloni zaščita slovenske manjšine, oblikovani v duhu obeh mednarodnih dokumentov.

Zaščito slovenske manjšine v Italiji predstavljajo, kot že omenjeno, zakon št. 482/1999, namenjen zaščiti vseh zgodovinskih jezikovnih manjšin na Italijanskem polotoku in pa zakon 38/2001 o globalni zaščiti slovenske manjšine, ki ga je vlada sprejela februarja 2001 (Troha 2004: 145). Z deželnim zakonom, sprejetim konec leta 2007, Italija zaključuje pravni sklop norm, ki določajo status slovenske manjšine v Italiji. V nadaljevanju sledi podrobnejši pregled, kako ti trije zakoni upoštevajo določila iz Okvirne konvencije in Evropske listine.

---

⁶ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (*Framework Convention for the Protection of National Minorities*), Svet Evrope, odprta za podpis v Strasbourgu 1. februarja 1995, v veljavi od 1. februarja 1998. Italija je Okvirno konvencijo podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 3. novembra 1997, v veljavi pa je od 1. marca 1998.

⁷ Evropska listina za regionalne ali manjšinske jezike (*European Charter for Regional or Minority Languages*), Svet Evrope, odprta za podpis v Strasbourgu 5. novembra 1992, v veljavi od 1. marca 1998.

a) **Kulturne dejavnosti in ustanove**

Poleg načela enakopravnosti, prepovedi vsakršne diskriminacije, spodbujanja strpnosti in medsebojnega spoštovanja ter skrbi za ohranitev identitete in kulture manjšinske skupnosti (členi 4 – 6 Okvirne

Okvirna konvencija, člen 7 : Pogodbenice zagotavljajo spoštovanje pravice vsakega pripadnika narodne manjšine do svobode mirnega zborovanja, svobode združevanja, svobode izražanja ter svobode mišljenja, vesti in veroizpovedi.
--

konvencije), Okvirna konvencija v 7. členu dopušča svobodo združevanja, zborovanja, mišljenja in izražanja. S tem torej podpira aktivno povezovanje pripadnikov manjšine v razna društva, organizacije, zveze ipd. na različnih področjih (Council of Europe 1995).

Tudi Evropska listina v členu 12 spodbuja delovanje na kulturnem področju, predvsem v smislu dostopa do del v manjšinskih jezikih in spodbujanja projektov za spoznavanje in rabo manjšinskih jezikov. Italija za slovensko manjšino poleg tega predvideva še njeno sodelovanje pri načrtovanju raznih kulturnih dejavnosti ter skrb za raziskovanje in ohranjanje slovenske kulture (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Italija dopušča svobodno združevanje in ga, v primeru slovenske manjšine, tudi finančno podpira. To načelo uveljavlja v vseh treh zakonih, začevši z zakonom 482/1999, kjer v 14. členu dopušča možnost, da dežela oz. pokrajina določi prispevke za društva, katerih cilj je zaščita jezikovnih manjšin. Poleg tega naj bi po členu 16 dežele in pokrajine poskrbele za ustanovitev ustreznih inštitutov za zaščito jezikovnih in kulturnih značilnosti manjšine (Parlamento Italiano 1999).

O inštitucijah slovenske manjšine zakon št. 38/2001 govori v členu 16. Predvideva, da bo dežela Furlanija Julijska krajina podpirala kulturne, umetniške, športne, rekreacijske, znanstvene, izobraževalne, informativne in založniške aktivnosti manjšine. V ta namen naj bi država vsako leto namenila posebne prispevke, ki naj bi se stekali v poseben sklad znotraj proračuna dežele Furlanije Julijske krajine (Parlamento Italiano 2001).

Deželni zakon institucionalnemu vidiku slovenske manjšine posveča celotno II. poglavje; področje delovanja kulturnih društev je zajeto v par členih. V 5. členu je določena ustanovitev Deželnega seznama manjšinskih organizacij, ki je obvezen tako za

---

Italija je Evropsko listino za regionalne ali manjšinske razlike podpisala 27. junija 2000, ratifikacijski postopek pa še poteka.

dostop do finančnih prispevkov dežele kot za sklepanje konvencij z deželo. V členu 6 pa so zapisani kriteriji, po katerih se prizna najbolj reprezentativne manjšinske organizacije, s čimer sta uradno priznani Svet slovenskih organizacij (v nadaljevanju SSO) in Slovenska kulturno-gospodarska zveza (v nadaljevanju SKGZ). Le tem organizacijam dežela pomaga z letnimi prispevki podpirati njihove dejavnosti. V sklopu V. poglavja o financiranju je pomemben člen 18, ki v okviru deželnega proračuna ustanavlja Sklad za podporo aktivnostim organizacij slovenske manjšine, v katerega se bodo stekala letna državna sredstva iz 16. člena zakona 38/2001. 21. člen pa omenja ustanovitev posebnega Deželnega sklada za slovensko manjšino, zopet znotraj deželnega proračuna, preko katerega bo dežela podpirala gradnjo in obnovo stavb za dejavnost slovenske manjšine, promovirala učenje slovenščine, spodbujala dvojezično šolstvo v videmski pokrajini ter izvajala socialne in kulturne iniciative (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

b) Javna glasila v slovenskem jeziku

Člen 9 Okvirne konvencije govori o svobodi izražanja ter o sprejemanju in razširjanju informacij v jeziku manjšine, kar vključuje tudi pravico manjšin do ustanavljanja in uporabe lastnih občil (tiskani mediji, radio in televizija) (Council of Europe 1995).

V skladu z 11. členom Evropske listine naj bi Italija spodbujala redno oddajanje radijskih in televizijskih programov v slovenščini ter ustanovitev in vzdrževanje slovenskih časopisov. Poleg tega bi tudi zagotovila nemoteno sprejemanje radijskih in televizijskih oddaj slovenske radio-televizije na ozemlju, kjer živi slovenska manjšina, ter s tem podpirala prost pretok informacij in svobodo izražanja (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Okvirna konvencija, člen 9 :

1. Pogodbenice se obvezujejo priznati, da pravica vsakega pripadnika narodne manjšine do svobode izražanja vključuje svobodo mnenja, sprejemanja in dajanja informacij ter idej v jeziku manjšine brez vmešavanja javnih organov in ne glede na meje. Pogodbenice v okviru svojih pravnih sistemov zagotavljajo, da pripadniki narodnih manjšin pri svojem dostopu do javnih občil niso zapostavljeni.
2. Prvi odstavek ne preprečuje pogodbenicam, da ne bi brez diskriminacije in na podlagi objektivnih meril zahtevale dovoljenja za radijsko in televizijsko oddajanje ali za filmsko dejavnost.
3. Pogodbenice ne smejo ovirati pripadnikov narodnih manjšin pri ustanavljanju in uporabi tiskanih občil. V pravni ureditvi radijskega in televizijskega oddajanja v kar največjem obsegu in ob upoštevanju določb prvega odstavka zagotavljajo, da se pripadnikom narodnih manjšin da možnost, da ustanavljajo in uporabljajo svoja lastna občila.
4. V okviru svojih pravnih sistemov sprejmejo pogodbenice ustrezne ukrepe, z namenom da pripadnikom narodnih manjšin olajšajo dostop do javnih občil in pospešujejo strpnost in omogočajo kulturni pluralizem.

V ta namen zakon 482/1999 v 14. členu dopušča, da dežele in pokrajine, v katerih so prisotne jezikovne manjšine, določijo prispevke za založništvo, časopise in privatne radio-televizijske postaje, ki uporabljajo manjšinski jezik. V členu 12 pa Italija zagotavlja, da bodo v konvenciji med ministrstvom za komunikacije in podjetjem, ki ima v zakupu javno radiotelevizijsko službo (RAI) zagotovljeni pogoji za zaščito jezikovnih manjšin na območjih, kjer so le-te prisotne. Poleg tega pa lahko zainteresirane dežele tudi same sklepajo posebne konvencije z RAI za novinarske in druge sporede v zaščitenih jezikih v okviru deželnih radijskih in televizijskih sporedov (Parlamento Italiano 1999).

Zakon 38/2001 govori o medijih v slovenskem jeziku v sklopu člena 16, o katerem smo pisali pod točko a). Dežela naj torej poskrbi za podporo vseh aktivnosti slovenske manjšine, pri čemer ima prednost delovanje tiska v slovenskem jeziku (Parlamento Italiano 2001). Deželni zakon po drugi strani obravnava vprašanje radijskih in televizijskih programov v slovenščini v 17. členu, ki naj bi zagotovil sprejemanje slovenskih radijskih in televizijskih oddaj na celotnem poselitvenem območju in spodbudil pripravljanje radijskih in televizijskih oddaj v slovenščini tudi na italijanskih programih (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

c) Uporaba slovenskega jezika v sodstvu in javni upravi

Eno izmed pomembnejših določil Okvirne konvencije je vsekakor svobodna uporaba jezika manjšine v privatni in javni sferi, določeno v členu 10. To zajema tudi uporabo lastnega jezika v javni administraciji in pred sodno oblastjo (Council of Europe 1995).

Okvirna konvencija, člen 10 :

1. Pogodbenice se obvezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da svobodno in brez vmešavanja uporablja svoj jezik manjšine, in to zasebno in v javnosti ter ustno in pisno.
2. Če na območjih, na katerih že tradicionalno ali v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin, ti tako zahtevajo in njihova zahteva ustreza dejanskim potrebam, si pogodbenice prizadevajo v kar največji možni meri zagotoviti take razmere, ki bi omogočale uporabo jezika manjšine v odnosih med pripadniki manjšine in upravnimi organi.
3. Pogodbenice se obvezujejo zagotoviti vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico biti takoj obvešččen v jeziku, ki ga razume, o razlogih za odvzem prostosti ter o naravi in vzroku za kakršne koli obtožbe proti njemu kakor tudi pravico, da se brani v tem jeziku, če je potrebno z brezplačno pomočjo tolmača.

Evropska listina rabo manjšinskih in regionalnih jezikov pred sodno oblastjo in upravnimi službami obravnava v členih 9 in 10, a na obeh področjih predvideva uporabo manjšinskih jezikov. Kar se tiče slovenske skupnosti, Italija njenim pripadnikom pred sodstvom zagotavlja pravico do uporabe slovenščine in dokumentacije v slovenščini. Ravno tako se lahko pripadniki slovenske manjšine na upravne organe in javne službe obračajo v slovenskem jeziku, saj naj bi Italija zagotovila uradnike z znanjem manjšinskih jezikov. Tudi obrazci, upravna besedila in drugi dokumenti, namenjeni prebivalstvu, naj bi bili na voljo v slovenskem jeziku oziroma dvojezično (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Zakon 482/1999 dovoljuje ustno rabo manjšinskega jezika v uradih javnih uprav v členu 9, izključene so le vojska in državna policija. Seveda morajo javne uprave zagotoviti prisotnost osebja, ki lahko odgovarja na prošnje občanov v njihovem jeziku. V ta namen pa je vlada ustanovila Državni sklad za zaščito jezikovnih manjšin z letno finančno dotacijo v vrednosti 9 milijard lir (cca. 4.500.000 EUR) od leta 1999 dalje (Parlamento Italiano 1999).

Zakon 38/2001 se s tem načelom precej podrobno ukvarja v členu 8. Italijanščina je uradni jezik, slovenski manjšini pa je priznana pravica do rabe slovenskega jezika v odnosih z lokalnimi administrativnimi in sodnimi organi ter javnimi podjetji. Priznana je tudi pravica do ustnega in pisnega komuniciranja v slovenščini, čeprav to še vedno ne velja za oborožene sile in policijo. Izjema so le postopki, ki jih sprožijo slovensko govoreči državljani v uradih v vojaških okrajih. V nadaljevanju je določeno, da so vsi akti in ukrepi, namenjeni javni uporabi, izdani na zahtevo zainteresiranih občanov bodisi dvojezično (torej v slovenščini in italijanščini) ali pa samo v italijanščini. V končni fazi pa mora javna uprava še prilagoditi svojo notranjo organizacijo, urade in osebje, da se bodo določila iz zakona tudi dejansko izvajala (Parlamento Italiano 2001).

Analitiki so v zvezi s tem členom opozorili na več nedorečenosti in nejasnosti. Spodbudno je dejstvo, da člen ne govori le o javni upravi, temveč tudi o javnih podjetjih, kot so pošta, telekomunikacijska, plinska, vodovodna in električna podjetja, ki bi morala spoštovati pravico do rabe slovenščine, čeprav je takoj na začetku člena jasno zapisano, da je uradni jezik italijanski, medtem ko slovenščina nima teže uradnosti. Glede prilagoditve uradov pa so problematična središčna območja Trsta, Gorice in

Čedadu, kjer ni potrebno, da uprava prilagodi svoje urade za poslovanje s pripadniki slovenske manjšine. 4. odstavek 8. člena namreč predvideva le t. i. enotno okence, na katerega se lahko pripadnik slovenske manjšine obrne v slovenščini. Tako nastane situacija, ko imajo prebivalci vasi v svojem kraju urad, ki posluje v celoti dvojezično, medtem ko mora tisti, ki živi v mestu, poiskati edini enoten urad, kjer naj bi poslovali tudi v slovenskem jeziku (Ozbič 2004: 309–312). Po drugi strani pa si lahko predstavljamo, da bi enoten urad pomenil tudi veliko prednost, saj bi pripadnik slovenske manjšine vse potrebne dokumente dobil vedno na enem mestu, namesto da bi se za različne zadeve obračal na različne pristojne službe.

Načelo uporabe slovenščine v javnosti je še potrdil 11. člen deželnega zakona, ki prav tako določa, da državljani lahko z deželo komunicirajo v slovenščini in imajo pravico, da dobijo odgovore v slovenskem jeziku. Dežela bo zato pridobila osebje, ki zna slovensko in bo tudi aktivno sodelovala pri poslovanju t. i. okenc v Trstu, Gorici in Čedadu (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

d) Slovenska oblika imena in priimka

Okvirna konvencija ureja še eno pomembno vprašanje, vezano na izražanje identitete pripadnikov manjšin. To je pravica do imena in priimka v jeziku manjšine, kar zagotavlja 1. odstavek 11. člena (Council of Europe 1995).

Okvirna konvencija, člen 11 : 1. Pogodbenice se obvezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da uporablja svoj priimek (patronim) in imena v jeziku manjšine, ter pravico do uradnega priznanja teh imen v skladu z načini, določenimi v pravnem sistemu pogodbenic.

Italija naj bi se, v skladu s 5. točko člena 10 iz Evropske listine, obvezala dovoliti pripadnikom slovenske manjšine uporabo in prevzem priimkov v slovenskem jeziku (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003). Ravno tako 11. člen zakona 482/1999 določa, da imajo pripadniki manjšin, katerim je bil spremenjen priimek ali ime oz. jim je bila v preteklosti onemogočena dodelitev lastnega imena v jeziku manjšine, pravico, da se jim na podlagi ustrezne dokumentacije povrne njihova prvotna oblika. Vrnitev prvotnega priimka velja tudi za njihove potomce (Parlamento Italiano 1999).

Zakon 38/2001 o tem govori v 7. členu, kjer določa, da imajo pripadniki slovenske manjšine pravico dati svojim otrokom slovenska imena, poleg tega pa morajo biti njihova imena in priimki v vseh javnih aktih pravilno zapisana. Posamezniki, katerim so bili priimki v času fašizma nasilno spremenjeni, lahko svoje priimke povrnejo v prvotno obliko brez kakršnihkoli stroškov. Tudi slovenska podjetja, javne ustanove, institucije in fundacije imajo pravico do slovenskega poimenovanja (Parlamento Italiano 2001).

Deželni zakon potrjuje določilo iz zaščitnega zakona s členom 12, v katerem zagotavlja pravilen zapis imen in priimkov pripadnikov slovenske manjšine v vseh deželnih aktih (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

e) Vidna dvojezičnost

Člen 11 Okvirne konvencije nadalje omogoča, da so toponomastične oznake in ostali javni napisi tudi v jeziku manjšine (Council of Europe 1995). S sprejetjem točke 2 g iz 10. člena Evropske listine pa se je Italija zavezala k uporabi slovenskih krajevnih imen skupaj z njihovim poimenovanjem v italijanščini (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Okvirna konvencija, člen 11 :

2. Pogodbenice se obvezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da v jeziku svoje manjšine namešča znake, napise in druge informacije zasebne narave, namenjene očem javnosti.

3. Na območjih, kjer v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin, si pogodbenice prizadevajo, da v okviru svojega pravnega sistema in po potrebi vključno s sporazumi z drugimi državami ter ob upoštevanju svojih posebnih pogojev poskrbijo za napise tradicionalnih krajevnih imen, imen ulic in drugih topografskih znakov, namenjenih javnosti, tudi v jeziku manjšin, kadar je za take oznake dovolj zahtev.

Zakon 482/1999 je glede tega določila sicer bolj skop, vseeno pa v 10. členu dopušča, poleg uradnih toponimov, tudi uporabo toponimov, ki so v skladu s tradicijo in krajevnimi običaji (Parlamento Italiano 1999).

Vidna dvojezičnost je v zakonu 38/2001 obravnavana v členu 10, kateri zagotavlja dvojezične napise javnih uradov in sploh vseh javnih napisov, kot tudi dvojezične toponomastične in cestne oznake na določenih območjih (Parlamento Italiano 2001). Z izpolnjevanjem tega določila je bilo upravičeno pričakovati več problemov, saj so skušali nekateri to območje, kjer naj bi bili vsi javni napisi dvojezični, maksimalno omejiti, kljub seznamu 32 občin, ki ga je izdelal paritetni odbor (Ozbič 2004: 317). Člen namreč ne določa, naj se dvojezični napisi avtomatično namestijo v tistih občinah, kjer

je dvojezičnost priznana, ampak o tem odloča predsednik Deželnega odbora na osnovi mnenja paritetnega odbora in pristojnih ustanov (Šušmelj 2003: 118).

Deželni zakon v svojih določilih ne omenja izrecno toponomastičnih oznak, pač pa v 11. členu določa, da bodo vsi javni napisi v deželnih stavbah in uradih opremljeni s slovenskim prevodom. Po 13. členu pa lahko privatni subjekti pri javnih označbah poleg italijanskega uporabljajo tudi slovenski jezik (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

f) Jezik in izobraževanje

Da je ohranjanje jezika manjšine ključnega pomena, kaže tudi dejstvo, da temu področju Okvirna konvencija namenja kar tri člene, od 12 do 14. V njih opozarja na pomen spoznavanja kulture, jezika in zgodovine manjšin ter na enake možnosti na področju izobraževanja. K temu sodi tudi pravica do učenja materejnega jezika in uvajanje jezika manjšine kot učnega jezika v šolah na narodno mešanem območju (Council of Europe 1995).

Okvirna konvencija, člen 12 :

1. Pogodbenice sprejmejo, kadar je to primerno, ukrepe na področju izobraževanja in raziskav, da s tem spodbujajo poznavanje kulture, zgodovine, jezika in vere svojih narodnih manjšin in večinskega naroda.
2. V zvezi s tem pogodbenice med drugim zagotavljajo ustrezne možnosti za usposabljanje učiteljev in dostop do učbenikov ter olajšujejo stike med učenci, študenti in učitelji različnih skupnosti.
3. Pogodbenice se obvezujejo za pripadnike narodnih manjšin pospeševati enake možnosti za dostop do izobraževanja na vseh ravneh.

Okvirna konvencija, člen 13 :

1. V okviru svojih izobraževalnih sistemov pogodbenice priznavajo, da imajo pripadniki narodnih manjšin pravico do ustanavljanja in vodenja lastnih zasebnih ustanov za izobraževanje in usposabljanje.
2. Uresničevanje te pravice nima za posledico nobenih finančnih obveznosti za pogodbenice.

Okvirna konvencija, člen 14 :

1. Pogodbenice se zavezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da se uči jezika svoje manjšine.
2. Na območjih, na katerih že tradicionalno ali v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin, in če je za to dovolj zahtev, si pogodbenice prizadevajo, da v okviru svojih izobraževalnih sistemov v kar največji možni meri zagotovijo, da imajo pripadniki narodnih manjšin enake možnosti za učenje jezika manjšine ali za izobraževanje v tem jeziku.
3. Izvajanje drugega odstavka tega člena ne vpliva na učenje uradnega jezika ali poučevanje v uradnem jeziku.

Izmed določil iz 8. člena Evropske listine, ki se nanašajo na izobraževanje, naj bi Italija za slovensko manjšino izbrala možnost za predšolsko, osnovnošolsko, srednješolsko ter strokovno in poklicno izobraževanje v slovenskem jeziku. Poleg tega bi bila slovenščina predvidena kot učni predmet pri izobraževanju odraslih, prav tako pa bi med obvezne

učne ure vključili pouk slovenske zgodovine in kulture (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Zakon 482/1999 govori o rabi in učenju manjšinskega jezika v členu 4, kjer določa, da se v vrtcih lahko uporablja jezik manjšine ter da se pri jezikovni vzgoji poleg italijanskega jezika poučuje tudi lokalni jezik. V osnovnih šolah in v nižjih srednjih šolah je prav tako predvidena raba manjšinskega jezika kot sredstva poučevanja, kot tudi možnost učenja jezika in kulturnih tradicij manjšine. Na osnovi 6. člena pa lahko univerze v zainteresiranih deželah izvajajo znanstvene raziskave ter kulturne in izobraževalne dejavnosti, kot npr. tečaje jezika in kulture manjšin (Parlamento Italiano 1999).

Šolstvu namenja veliko pozornosti tudi zaščitni zakon 38/2001, saj je izobraževalni sistem slovenske manjšine obravnavan v členih 11 – 15 in 24. Zakon potrjuje že sprejete obveznosti Italije, ki veljajo za goriško in tržaško pokrajino, poleg tega pa prvič ureja slovensko šolstvo v videmski pokrajini. V občinah, ki se bodo odločile za dvojezičnost, se bodo tako lahko ustanovile dvojezične šole ali pa ločeni oddelki z italijanskim in slovenskim učnim jezikom (Šušmelj 2003: 118, 119).

Tudi dežela Furlanija Julijska krajina v 16. členu zakona spodbuja spoznavanje in učenje slovenščine ter podpira uvajanje učenja slovenščine v šole. Ravno tako spodbuja sodelovanje s Slovenijo na šolskem in univerzitetnem področju. Več členov govori tudi o finančni podpori – člen 21 namenja sredstva za promocijo slovenščine in za razvoj dvojezičnega šolstva prav v videmski pokrajini, člen 22 pa uvaja prispevek za razvoj rezijanščine in dialketov iz Kanalske, Nadiških in Terskih dolin (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

g) Slovenska manjšina in ekonomsko področje

Glede ekonomskega področja lahko izpostavimo dva vidika, pomembna pri obravnavi slovenske manjšine v Italiji. Prvi vidik, kateremu bomo v nalogi posvetili tudi največ pozornosti, je razvoj lastnega manjšinskega gospodarstva, ki predstavlja način preživetja manjšine. Zavedati se moramo, da je od gospodarske moči manjšine odvisno celotno življenje te skupnosti, saj gospodarski potencial vpliva na njeno kulturno in

politično delovanje. Močno gospodarstvo namreč ne nudi le možnosti za oblikovanje takega delovnega okolja, kjer kot jezik sporazumevanja lahko prevladuje slovenščina, ampak predvsem predstavlja močno finančno podporo ostalim dejavnostim manjšine, kot npr. podpora kulturnim, športnim in glasbenim društvom, sponzoriranje odmevnih dogodkov in štipendiranje nadarjenih dijakov ali študentov (Brezigar 2004: 77–79).

Po drugi strani pa je pomembno tudi vprašanje vključevanja pripadnikov slovenske manjšine v italijansko gospodarstvo in dopuščanje rabe slovenskega jezika v delovnem okolju. Tega področja v nadaljevanju ne bomo posebej obravnavali, saj gre predvsem za uveljavljanje načela nediskriminacije na rasni ali etnični osnovi ter principa enakega obravnavanja vseh posameznikov, k čemur Ministrski svet Evropske unije poziva v direktivah 2000/43/EC⁸ in 2000/78/EC⁹.

Okvirna konvencija sicer ne izpostavlja posebej gospodarskega vidika manjšin, vendar pa v 4. členu promovira enakost vseh državljanov tudi na gospodarskem področju in kasneje v 15. členu zahteva sodelovanje manjšin pri oblikovanju gospodarskega življenja (Council of Europe 1995).

Okvirna konvencija, člen 15: Pogodbenice ustvarijo razmere, potrebne za učinkovito sodelovanje pripadnikov narodnih manjšin v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju ter v javnih zadevah, še zlasti pri tistih, ki jih neposredno zadevajo.

Okvirna konvencija, člen 4 :

1. Pogodbenice se obvezujejo zagotoviti pripadnikom narodnih manjšin pravico do enakosti pred zakonom in enakega pravnega varstva. V tem pogledu je prepovedana vsaka diskriminacija, ki temelji na pripadnosti narodni manjšini.
2. Pogodbenice se obvezujejo sprejeti, če je to potrebno, na vseh področjih gospodarskega, družbenega, političnega in kulturnega življenja ustrezne ukrepe za pospeševanje polne in učinkovite enakosti med pripadniki narodne manjšine in pripadniki večinskega naroda. V tem pogledu morajo dovolj upoštevati posebne razmere pripadnikov narodnih manjšin.
3. Ukrepi, sprejeti v skladu z drugim odstavkom, se ne štejejo za dejanje diskriminacije.

⁸ Direktiva Ministrskega sveta 2000/43/EC o enaki obravnavi posameznikov ne glede na rasno ali etnično poreklo (*Council directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*), sprejeta 29. 6. 2000, v veljavi od dneva objave v Uradnem listu Evropskih skupnosti 19. 7. 2000. V preambuli je poudarjena težnja po socialno inkluzivnem trgu delovne sile, kjer ni prostora za diskriminacijo pripadnikov etničnih manjšin, saj lahko diskriminacija na etnični ali rasni osnovi prepreči doseganje ciljev, kot so visoka stopnja zaposlenosti in socialnega varstva, rast življenjskega standarda in kakovosti življenja ter doseganje ekonomske in socialne kohezivnosti in solidarnosti. Glavni cilj direktive je torej boj proti etnični oz. rasni diskriminaciji in uveljavljanje principa enakega obravnavanja.

⁹ Direktiva Ministrskega sveta 2000/78/EC o enakem obravnavanju pri zaposlovanju in delu (*Council directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation*), sprejeta 27. 11. 2000, v veljavi od dneva objave v Uradnem listu Evropskih skupnosti 2. 12. 2000.

Evropska listina obravnava gospodarsko življenje v členu 13, po katerem pa naj bi se Italija v zvezi s slovensko manjšino obvezala le, da ne bo nasprotovala uporabi slovenščine pri gospodarskih dejavnostih in da bo poskrbela za varnostna navodila v slovenskem jeziku (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Spodbude za razvoj gospodarstva manjšin so precej občutljiva tema, tako da v zakonu 482/1999 sploh ne najdemo določb o gospodarskem področju, po drugi strani pa zaščitni zakon in kasneje tudi deželni zakon to temo obravnavata. Sogovornica je opozorila na velika nasprotovanja, ki jih je sprožila vključitev postavke o spodbujanju gospodarstva v zaščitni zakon. Po mnenju mnogih naj bi zakon za zaščito manjšine namreč ščitil le jezik, šolstvo in kulturno delovanje, ne pa gospodarstva, saj naj bi to področje spadalo izključno med resorje dežele oziroma vlade (Namor 2007).

V zakonu 38/2001 tako najdemo 21. člen o zaščiti družbenih, gospodarskih in okoljevarstvenih interesov. Na območju, kjer je zgodovinsko prisotna slovenska manjšina, morajo ureditev in raba ozemlja ter gospodarsko, družbeno in urbanistično načrtovanje težiti k zaščiti zgodovinsko-kulturnih značilnosti. Še pomembnejše pa je določilo, da država dodeli deželi Furlaniji Julijski krajini 1 milijardo lir (cca. 520.000 EUR) na leto za razvoj občin v videmski pokrajini, ki so vključene v gorske skupnosti Kanalske doline, Terske doline in Nadiških dolin, v katerih je zgodovinsko prisotna slovenska manjšina (Parlamento Italiano 2001).

Člen iz zaščitnega zakona dopolnjuje 20. člen deželnega zakona, ki podrobneje govori o skladu za gorata območja na ozemlju gorskih skupnosti Kanalske doline, Rezije, Brd ter Nadiških in Terskih dolin (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

h) Participacija v javnih zadevah

Podobno kot v sklopu gospodarskega področja lahko tudi na področju javnih zadev izpostavimo dva vidika, in sicer politično participacijo slovenske manjšine v italijanskem političnem življenju, v smislu sodelovanja na volitvah in vključevanja v politične stranke, ter sodelovanje v zadevah, ki posebej zadevajo slovensko manjšino.

Na tem področju so države ravno tako zadržane kot pri spodbujanju gospodarstva in načeloma bolj spodbujajo le sodelovanje pripadnikov manjšin v tistih zadevah, ki pomembno vplivajo tudi na življenje manjšine same. Zato Okvirna konvencija, spet v členih 4 in 15, le spodbuja čimvečjo enakopravnost in vključenost vseh državljanov v javne zadeve (Council of Europe 1995). Na ta način naj bi imeli tudi pripadniki manjšin možnost soustvarjati pravila za upravljanje z okoljem, v katerem živijo.

Enako kot gospodarsko, je tudi družbeno življenje v Evropski listini obravnavano v členu 13. Italija se je torej tudi na tem področju obvezala, da bo dopuščala rabo slovenskega jezika v zvezi z družbenimi dejavnostmi (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

V zakonu 482/1999 glede tega področja ne najdemo nobenih določil, medtem ko se zakon 38/2001 v členih 3 in 26 dotika obeh omenjenih vidikov participacije v javnih zadevah. Člen 26 posega na področje volilne zakonodaje tako, da določa, da morajo volilni zakoni za volitve v poslansko zbornico in senat vsebovati določila, ki bi olajšala izvolitev kandidatov, ki pripadajo slovenski manjšini (Parlamento Italiano 2001). Predstavniki slovenske manjšine so sicer zahtevali, naj zakon zagotovi, da bo v državni in deželni parlament zagotovo izvoljen vsaj en predstavnik slovenske manjšine, kot je to urejeno v Sloveniji. Ker pa italijanska ustava izhaja iz enakosti vseh državljanov in ne omogoča izvolitve predstavnika v parlament mimo teh kriterijev, je v zakonu sprejeta le obveza, naj volilni zakoni olajšajo izvolitev kandidatov slovenske manjšine (Šušmelj 2003: 121).

Po drugi strani je kot osrednja institucija za reševanje vprašanj slovenske manjšine ustanovljen Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine (v nadaljevanju paritetni odbor). Po 3. členu zakona ima nalogo, da konkretizira zakonska določila, bedi nad izvajanjem zakona in rešuje probleme slovenske manjšine. Sestavlja ga 20 članov, od teh je 10 predstavnikov slovenske manjšine in 10 predstavnikov italijanske narodnosti. Odbor potrdi predsednik republike po predhodnem sklepu ministrskega sveta (Parlamento Italiano 2001). Glede na to, da manjšina samostojno imenuje le 7 izmed svojih 10 zastopnikov, ostale tri pa imenuje vlada oz. deželni svet Furlanije Julijske krajine, se postavlja vprašanje, ali bodo ti predstavniki res zagovarjali interese slovenske manjšine. Poleg tega je razmerje med številom članov italijanske in

slovenske narodnosti 10 : 10, tako da lahko pride do zaviranja delovanja ali celo blokiranja odbora. Politična usmeritev članov odbora lahko torej ovira delovanje samega odbora in s tem zavira reševanje problemov slovenske manjšine (Šušmelj 2003: 116, 117).

Deželni zakon dokončno ureja odnose med Furlanijo Julijsko krajino, ki se je doslej z različnimi zakoni in upravnimi odloki sicer že ukvarjala z zaščito Slovencev, in slovensko manjšino na njenem ozemlju (Neznani avtor 2007b: 3). Ustanavlja namreč vrsto novih institucij, ki naj bi slovenski manjšini omogočale izražanje svoje volje v vseh javnih problemih, ki jo zadevajo. Z 8. členom se ustanavlja Deželno posvetovalno komisijo za slovensko jezikovno manjšino, ki je splošni posvetovalni organ za vsa vprašanja in problematiko slovenske manjšine v Furlaniji Julijski krajini. Člen 9 ureja odnose med deželo in paritetnim odborom, 10. člen pa ustanavlja Deželno konferenco za zaščito Slovencev. Konferenca mora biti sklicana vsaj enkrat na 5 let zato, da se preveri, kako se izvajajo določila deželnega zakona, med drugim tudi določila v korist rezijanščine ter dialektov iz Kanalske, Nadiških in Terskih dolin. S 14. členom bo dežela zajamčila primerno zastopanost predstavnikov slovenske manjšine v deželnih komisijah in institucijah, ki so kompetentne na področjih izrabe ozemlja, urbanizacije ter ekonomsko-socialnega programiranja. Glavni namen je ohraniti zgodovinsko-kulturne značilnosti tega ozemlja (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

i) Čezmejno sodelovanje

Poseben razdelek (člena 17 in 18) je v Okvirni konvenciji namenjen spodbujanju čezmejnega sodelovanja, v smislu dopuščanja sodelovanja manjšine z državo, s prebivalci katere si manjšina deli skupno identiteto (Council of Europe 1995). Podobno velja tudi za Evropsko listino, ki v 14. členu, katerega naj bi Italija uporabila tudi za slovensko manjšino, podpira pospeševanje stikov in čezmejnega sodelovanja med uporabniki istega jezika predvsem na področju kulture, izobraževanja in obveščanja (Council of Europe 1992, Camera dei deputati 2003).

Okvirna konvencija, člen 17 :

1. Pogodbenice se obvezujejo, da ne bodo posegale v pravico pripadnikov narodnih manjšin, da navezujejo in vzdržujejo proste in miroljubne čezmejne stike z osebami, ki zakonito bivajo v drugih državah, še zlasti s tistimi, s katerimi imajo skupno etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto ali kulturno dediščino.

2. Pogodbenice se obvezujejo, da ne bodo posegale v pravico pripadnikov narodnih manjšin, da sodelujejo v dejavnostih nevladnih organizacij tako na državni kot na mednarodni ravni.

Okvirna konvencija, člen 18 :

1. Pogodbenice si prizadevajo po potrebi sklepati dvostranske in mnogostranske sporazume z drugimi, zlasti s sosednjimi državami, z namenom da zagotovijo varstvo pripadnikov zadevnih narodnih manjšin.

2. Pogodbenice sprejmejo ukrepe za spodbujanje čezmejnega sodelovanja, kadar je to ustrezno.

O čezmejnem sodelovanju govori tudi člen 19 zakona 482/1999. Na podlagi tega člena naj bi Italija sklepala konvencije o sodelovanju z državami, s katerimi si njene manjšine delijo izvorno družbeno-kulturno in jezikovno identiteto; prav tako naj bi omogočala čezmejno in medregijsko sodelovanje tudi v okviru programov Evropske unije (Parlamento Italiano 1999). Podobno 17. člen zakona 38/2001 določa, naj vlada omogoči in spodbuja razvoj odnosov med slovensko manjšino in kulturnimi ustanovami Republike Slovenije ter naj zagotovi razvoj medregijskega in čezmejnega sodelovanja, tudi v okviru pobud in programov Evropske unije (Parlamento Italiano 2001). Enaka določila najdemo tudi v deželnem zakonu, ki v členu 3 predvideva, naj si dežela skupaj z institucijami v Sloveniji prizadeva za izboljšanje zaščite slovenske manjšine v Furlaniji Julijski krajini ter večjo integracijo na kulturnem, družbenem in gospodarskem področju (Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia 2007).

V nadaljevanju bomo preverili, kako Italija izvaja zaščito slovenske manjšine v videmski pokrajini danes, ko so norme sprejete in kakšen je bil položaj slovenske manjšine pred tem. Kjer bo potrebno, bomo posamezno področje preučili tudi glede na posamezno dolino, saj kljub skupni zgodovini prihaja do razlik med posameznimi poselitvenimi območji Slovencev v videmski pokrajini.

4. URESNIČEVANJE MODELA VARSTVA MANJŠIN V VIDEMSKI POKRAJINI

Po koncu 2. svetovne vojne je italijanska vlada uradno izjavila, da bo državljanom neitalijanskega jezika, torej tudi Slovencem, zajamčila svobodno uporabo in učenje materinega jezika ter da bo zaščitila njihove posebne interese. Skrb za spoštovanje pravic narodnih manjšin je potrdila tudi v številnih mednarodnih dokumentih, kot npr. v mirovni pogodbi, novi italijanski ustavi, Londonskem memorandumu in Osimskih sporazumih¹⁰ (Volk 2004: 133-135, Troha 2004: 141-145).

Dejansko pa je Italija v povojnem obdobju šele okrepila proces nasilne asimilacije in nadaljevala s politiko poitalijančevanja slovenskega prebivalstva v videmski pokrajini, za kar si je zavzemala že vse od leta 1866. Slovenska populacija je za Italijo predstavljala rizični varnostni element, narodnostno mešano ozemlje v obmejnem pasu pa potencialno območje nestabilnosti. Pripadnost sovjetskemu bloku, komunističnemu sistemu in slovanski civilizaciji je Italijanom poganjala strah v kosti, zato so si na vse načine prizadevali ubraniti svojo »višjo« kulturo in civilizacijo ter zahodni svet svoboščin nasproti vzhodnemu totalitarizmu (Komac 1998: 285, 286, 294).

Slovenska manjšina je kljub vsem pritiskom preživela in po več kot 50 letih končno dočkala zakon, ki je določil njene pravice in jo postavil ob bok francoski in avstrijski manjšini, katerih položaj je bil urejen takoj po zaključku vojne. Zato je razumljivo, da je bilo sprejetje zaščitnega zakona pred 7 leti pojmovano kot velik dosežek in pomemben napredek pri izboljšanju stanja med Slovenci v Italiji. Za Slovence, živeče v videmski pokrajini, je bilo najpomembnejše priznanje, da imajo vsi pripadniki slovenske manjšine, ne glede na to, v katerem delu oz. v kateri pokrajini dežele Furlanije Julijske krajine živijo, iste pravice in da predstavljajo enotno skupnost. S tem je država slovensko skupnost v videmski pokrajini namreč prvič formalno priznala in ji odprla zeleno luč za nadaljnji razvoj in ohranitev (Namor 2007).

A dolga desetletja zatiranja in trdovratnega zanikanja obstoja Slovencev v videmski pokrajini sta terjala svoj davek, tako da je zaostalost v primerjavi z manjšinama v

tržaški in goriški pokrajini vidna na vseh področjih. Tega dejstva se je v končni fazi zavedela tudi država, ki je prav z namenom odpravljanja te zaostalosti v zakon vključila dva člena, ki sta namenjena izključno slovenski manjšini v videmski pokrajini. S členom 21 naj bi se odpravila nerazvitost na gospodarskem področju tako, da se namenja posebna sredstva izključno za razvoj goratih področij videmske pokrajine, člen 11 pa se ukvarja z razvojem izobraževalnega sistema v videmski pokrajini. Obuditev gospodarstva in razvoj teritorija, kar je ključno, da ljudje ostanejo v rodnem kraju, sta ravno tako velikega pomena kot ohranitev materinega jezika in kulture. Izgleda, da se je država tega le zavedala... (Namor 2007).

V nadaljevanju bomo preverili, kako Italija dejansko izvaja zaščito slovenske manjšine v videmski pokrajini in kako se je situacija spremenila v primerjavi z obdobjem pred sprejetjem zaščitnih norm.

4.1 KULTURNE DEJAVNOSTI IN USTANOVE

Glavni cilj Italije med in po koncu 2. svetovne vojne je bil popolnoma poitalijančiti prebivalstvo slovenske narodnosti na območju videmske pokrajine. K temu je spadalo zanemarjanje na kulturnem področju, s popolno prepovedjo uporabe slovenskega jezika v šolah, uradih in cerkvi. Paravojaške organizacije so preprečevale vsakršna srečanja, zborovanja in celo romanja, kjer se je uporabljala slovenska beseda, hkrati pa so se vrstili napadi in ustrahovanja slovenskega prebivalstva (Trinko 1980: 108, 114, 115).

Kljub temu, ali pa mogoče prav zaradi tega, se je po vojni razcvetela rast društev, organizacij, srečanj in drugih prireditev, tako cerkvene kot posvetne narave. Kot prvo kulturno društvo, ki je bilo ustanovljeno po koncu vojne, velja omeniti še danes delujoče Kulturno društvo Ivan Trinko s sedežem v Čedadu. Med zanimivejšimi so še Zveza beneških žen in Beneško planinsko društvo, pa cela vrsta glasbenih zborov in glasbenih društev. Zelo pogosta in priljubljena so že od nekdaj tudi razna srečanja, kot npr. Dan emigranta, Benečanski kulturni dnevi in pa Kulturno srečanje med sosednjimi narodi (Slovenci, Furlani, Italijani in Nemci/Avstrijci), ki so se ohranila vse do danes (Trinko 1980: 129–138).

---

¹⁰ Več o mednarodnih sporazumih, ki se dotikajo tudi vprašanja varstva slovenske manjšine v Italiji, glej Petrič (1980).

Lahko torej rečemo, da slovenska manjšina nasploh goji zelo bogato in razvejano kulturno življenje v številnih društvih, zvezah in poklicnih ustanovah. V sklopu dveh krovnih organizacij, SKGZ in SSO, je organizirano celotno gospodarsko, družbeno in kulturno življenje slovenske manjšine (Zveza slovenskih kulturnih društev 2005).

Kot preberemo na uradni strani SKGZ, je to samostojna in nadstrankarska organizacija, ki je odprta do vseh segmentov slovenske narodne skupnosti v Italiji. Ustanovljena je bila leta 1954, njen glavni cilj pa je zaščititi pravice in interese slovenske narodne skupnosti na vseh področjih družbenega udejstvovanja kot tudi spodbujati vrednote in načela sožitja ter vzajemnega spoznavanja ljudi na meji. SKGZ združuje, podpira in usklajuje dejavnosti številnih včlanjenih društev, organizaciji in ustanov (Slovenska kulturno-gospodarska zveza 2004a).

Leta 1976 pa je bila na pobudo raznih slovenskih kulturnih, športnih, gospodarskih, izobraževalnih, vzgojnih in socialnih organizacij, zvez in društev iz goriške, tržaške in videmske pokrajine ustanovljena deželna organizacija SSO. Namen krovne deželne ustanove je razvoj slovenske skupnosti v Italiji na vseh področjih – kulturnem, socialnem, političnem, športno-rekreacijskem, vzgojno-izobraževalnem, znanstvenem in ekonomskem. SSO sodeluje s sorodnimi organizacijami v Italiji, Sloveniji in v drugih državah, kjer živijo Slovenci (Svet slovenskih organizacij n. d.).

V spodnji tabeli so prikazane organizacije, včlanjene vsaj v eno izmed obeh krovnih organizacij. Posebej so navedeni sedeži organizacij, po čemer vidimo, da jih je v videmski pokrajini manj kot v Trstu ali Gorici. Kljub temu bogatost in pestrost kulturnih društev kažeta na to, da je slovenska manjšina še kako pripravljena na ohranjanje svoje kulture in da tudi v videmski pokrajini kljub zatiranju od vedno obstaja želja po stiku z domačo, materino kulturo in jezikom. Ukrepi za zaščito kulturnega delovanja manjšine so zato izrednega pomena.

Tabela 4.1: Članice SKGZ in SSO

Člani SKGZ	Sedež	Člani SSO
Kulturni dom Gorica, Slovenski dijaški dom 'Simon Gregorčič'	Gorica	Društvo ARS, Goriška Mohorjeva družba, Krožek 'Anton Gregorčič', Katoliško tiskovno društvo, Kulturni center 'Lojze Bratuž', Slovenski center za glasbeno vzgojo 'Emil Komel', Slovensko gospodarsko združenje, Športno združenje Olympia, Zadruga Goriška Mohorjeva, Zveza slovenske katoliške prosvete, Združenje cerkvenih pevskih zborov, Mladinski dom, Skupnost družin 'Sončnica', Fundacija Gorica
Društvo slovensko gledališče, Glasbena matica 'Marij kogoj', Primorski Dnevnik, Taborniška organizacija Rod Modrega Vala, Združenje slovenski dijaški dom 'Srečko Kosovel'	Trst	Dom 'Jakob Ukmar', Društvo 'Skupnost', Glasbena matica, Deželna kmečka zveza, Knjižnica Dušana Černeteta, Krožek Virgil Šček, Mladika, Narodna in študijska knjižnica, Radijski oder, Slovensko deželno gospodarsko združenje, SLORI, Slovenska glasbena šola, Slovenska prosveta, Slovensko stalno gledališče, Zadruga 'Slovenski dom', Zveza cerkvenih pevskih zborov, Združenje slovenskih športnih društev v Italiji
Kulturno društvo 'Ivan Trinko', Novi Matajur, Slovenci po svetu	Čedad	Slovenci po svetu, Zadruga 'Most', Združenje 'Don Eugenio Blanchini'
Zavod za slovensko izobraževanje	Špeter	Zavod za slovensko izobraževanje
Narodna in študijska knjižnica, Združenje slovenskih športnih društev v Italiji	Trst, Gorica	Vincencijeva konferenca
Kmečka zveza	Trst, Gorica, Čedad	
Slovensko deželno gospodarsko združenje	Trst, Čedad	
Slovenski raziskovalni inštitut SLORI	Trst, Gorica, Čedad, Ukve	
Zveza slovenskih kulturnih društev	Trst, Gorica, Čedad, Rezija	
	Bazovica	Slovensko karitativno društvo
	Opčine	Marijanšče, Sklad 'Mitja Čuk', Slovensko zamejsko numizmatično društvo J.V.Valvazor
	Ricmanje	Muzej sv. Jožefa
	Sovodnje	Športno združenje Soča

Vir: Slovenska kulturno-gospodarska zveza 2004b; Svet slovenskih organizacij n. d.

Že v zaščitnem zakonu najdemo določilo o podpori slovenskim ustanovam, a deželni zakon bolje in dokončno ureja to področje. Kot že omenjeno, novo sprejeti deželni zakon ustanavlja deželni seznam manjšinskih organizacij, ki je obvezen za dostop do finančnih prispevkov dežele in pa Sklad za slovensko manjšino, poleg tega bo dežela še naprej delila tudi državna sredstva iz zaščitnega zakona. Kot so potrdili tudi sogovorniki, obstajata torej dva sklada za financiranje dejavnosti slovenske manjšine. Prvi sklad financira država, dežela pa ta sredstva deli slovenski manjšini, v drugi, deželni sklad pa sredstva prispeva samo dežela Furlanija Julijska krajina. Iz tega se bo financiralo predvsem infrastrukture, dvojezično šolstvo in druge iniciative.

Kljub temu, da podpora za delovanje društev prihaja s strani države, dežele in pokrajine, ostaja finančna stiska glavni problem, ki pesti kulturna društva povsod po deželi, ne le v videmski pokrajini, so v en glas pritrdili moji sogovorniki. Sredstva namreč ostajajo že desetletje nespremenjena, kar pa ob naraščajočih stroških in inflaciji pomeni realno zniževanje prihodkov. Prav zato je sledilo več pozivov, naj vlada spremeni plan financiranja manjšine in naj poviša zanj predvidena sredstva, do česar je tudi prišlo 16. 11. 2007, ko je italijanski senat končno le sprejel državni proračun za leto 2008, v katerem je izrecno predvideno tudi povišanje dotacij v višini pol milijona evrov za slovensko narodno skupnost v Furlaniji Julijski krajini (Slovenska kulturno-gospodarska zveza 2007).

4.1.1 Sklep

Slovenska manjšina v videmski pokrajini se je, navkljub zatiranju in pritiskom, znala povezati in organizirati svoje delovanje, tako da je ohranila slovensko kulturo tudi v najbolj težkih časih. Danes je kulturno delovanje dopustno tudi s strani države in v primerjavi s prejšnjim obdobjem veliko bolje urejeno. Velik pomen ima sprejeti plan financiranja dejavnosti slovenske manjšine, sploh zdaj ko deželni zakon dopolnjuje določilo iz zaščitnega zakona 38/2001. Dva sklada in povišanje letne dotacije naj bi zagotovila nemoteno delovanje slovenskih ustanov, čeprav bi se bilo potrebno glede sredstev usklajevati precej pogosteje.

4.2 JAVNA GLASILA V SLOVENSKEM JEZIKU

Skupaj z ustanavljanjem kulturnih društev se je začel razvijati tudi periodični tisk. Med raznimi publikacijami, ki so skrbela tudi za poročanje o Beneški Sloveniji in Reziji, velja omeniti tednik Soča (ki je sicer izhajal v Gorici), glasilo Matajur (kasneje se je preimenovalo v Novi Matajur) in pa verski list Dom. Poleg tega so izhajale tudi publikacije, katerih namen je bil povezati beneškoslovenske in rezijanske izseljence po svetu; to so bile Trinkov koledar, Glas beneških Slovencev in Emigrant (Trinko 1980: 129–133).

Danes še vedno lahko govorimo predvsem o tiskanih medijih, medtem ko radijski in televizijski programi v slovenščini niso tako razširjeni, kot bi si manjšina želela. Izhaja namreč več slovenskih časopisov, kot so Primorski dnevnik, Novi Matajur, Dom in še Naš glas v rezijanščini, slovenskih radijskih in televizijskih oddaj, bodisi iz slovenskih programov kot tudi iz italijanskih, pa se v videmski pokrajini ne da izslediti. Tudi na tem področju se pričakujejo izboljšave po sprejetju deželnega zakona (Namor 2007).

Že po sprejetju zakona 482/1999, ki spodbuja razvoj radijskih in televizijskih programov v manjšinskih jezikih, je Ministrstvo za komunikacije z italijansko radio-televizijo RAI sklenilo dogovor, ki RAI obvezuje k spoštovanju pravic jezikovnih manjšin v smislu spodbujanja uporabe manjšinskih jezikov v svojih programih. Poleg tega lahko RAI sklene posebne dogovore še z lokalnimi oblastmi na deželnem, pokrajinskem in občinskem nivoju, za oddajanje programov v manjšinskem jeziku v okviru regionalne radijske in televizijske programske sheme. RAI potemtakem lahko in mora oddajati tudi slovenske programe na ozemlju Furlanije Julijske krajine, kjer je prisotna slovenska manjšina (Council of Europe 2005b: 3, 4).

Glavna pomanjkljivost, na katero je opozoril Posvetovalni odbor (Advisory Committee) Sveta Evrope, je ta, da sprejemanje oddaj, pripravljenih v slovenščini, ni mogoče v videmski pokrajini. To je nesprejemljivo, sploh ob dejstvu, da je oddajanje tam tehnično mogoče, ne predstavlja velikih stroškov in niti ne zahteva spremembe v konvenciji med vlado in RAI. Slovenska manjšina zato upravičeno pričakuje, da bodo težave s sprejemanjem čimprej odpravljene (Council of Europe 2005a: 6, 21, 22).

4.2.1 Sklep

Pretok informacij je eden ključnih elementov za povezovanje, organizacijo in posledično tudi obstanek manjšine. Dejstvo, da lahko pripadniki slovenske manjšine berejo in poslušajo o dogajanju, ki jih zadeva, v svojem materinem jeziku, povečuje njihov občutek pripadnosti slovenski populaciji, jeziku in kulturi.

Medtem ko so bili v preteklosti tiskani mediji edini vir informacij, sta danes radio in televizija precej bolj razširjena in vsem lažje dostopna. Kljub določenemu napredku na tem področju pa s stanjem ne moremo biti zadovoljni, dokler ne bo zagotovljeno sprejemanje slovenskih radijskih in televizijskih oddaj, kot po dogovoru z RAI. Namreč, ni več dovolj, da se slovenska beseda le bere, ampak je že čas, da se tudi sliši z radia ali televizije.

4.3 UPORABA SLOVENSKEGA JEZIKA V SODSTVU IN JAVNI UPRAVI

Eno od pomembnejših določil zaščitnega zakona 38/2001, izraženo v 8. členu, določa uporabo slovenščine v javni upravi, pri sodnih organih in pri javnih podjetjih, kot so pošta, vodovodna in telekomunikacijska podjetja. Uradi naj bi se prilagodili poslovanju s pripadniki slovenske manjšine tako, da bi imeli zaposleno osebo, ki zna tudi slovensko, v treh večjih mestih (Trst, Gorica in Čedad) pa naj bi delovalo enotno okence. Tudi javni dokumenti naj bi bili dvojezični. To so vse novosti, do katerih slovenska manjšina v videmski pokrajini prej ni imela pravice, saj je bila uporaba slovenščine zunaj štirih sten preganjana.

4.3.1 Kanalska dolina

Občina Trbiž že od leta 2003 izvaja zakon 482/1999 tako, da je odprla poseben urad za vse prisotne jezikovne skupnosti, torej za slovensko, furlansko in nemško jezikovno skupnost, ter na svojem pročelju tudi postavila 4-jezično tablo (Bartaloth 2007).

Poleg tega je Gorska skupnost za Guminsko, Železno in Kanalsko dolino s pomočjo dežele Furlanije odprla jezikovna okenca za slovensko, furlansko in nemško manjšino. Okence za slovensko manjšino deluje na Tablji (Pontebba) na sedežu Gorske skupnosti in izvaja določila zakona št. 482/1999 (Comunità Montana del Gemonese, Canal del

Ferro e Val Canale n. d.). Na ta način naj bi omogočili vsem občanom, da lahko uporabljajo svoj jezik prav v vseh situacijah javnega življenja in predvsem v odnosu z javnimi ustanovami. Okenca delujejo od 16. oktobra 2006 in predvsem omogočajo uporabo manjšinskih jezikov z javno administracijo, izdajajo razne informativne biltene (dokumenti, moduli ipd.) ter skrbijo za prevode javnih objav, oglasov in manifestov (Neznani avtor 2006: 4, 5).

Glede dokumentov velja, da v Kanalski dolini obstajajo le italijanski dokumenti. Tu se kaže predvsem problem enakopravnosti vseh prisotnih manjšin, saj bi bilo, kot v primeru šolstva in vidne dvojezičnosti, potrebno poskrbeti za 4-jezične dokumente (Bartaloth 2007).

4.3.2 Rezija

Rezija je tudi na tem področju izjema, saj je še vedno aktualna teza o nepovezanosti rezijanščine s slovenščino tudi na tem področju terjala svoj davek. Javna podjetja ne znajo ne slovensko ne rezijansko in slovenščine tudi ne uporabljajo, medtem ko je z javno upravo drugače. Občina pozna rezijanski dialekt, tako da se domačini lahko z občinsko upravo pogovarjajo v rezijanščini, kar pa ne velja za knjižno slovenščino (Negro 2007b).

Tudi dokumenti so samo italijanski in mogoče se zaradi negativne propagande dvojezični dokumenti (italijansko-slovenski) ne bi niti obnesli. Kakor v primeru vidne dvojezičnosti, bi bila dosti bolj sprejeta dvojezičnost na nivoju italijanščina-rezijanščina. Knjižna slovenščina je za večino Rezijanov nenazadnje le tuj jezik (Negro 2007b).

4.3.3 Beneška Slovenija

Sogovornica je opozorila, da v Nadiških in Terskih dolinah niti ne moremo govoriti o uporabi slovenščine z javno upravo, saj tam institucij javne uprave praktično ni. Dogovorjeno sicer je, da naj bi v Čedadu odprli enotno okence, na katerega bi se lahko obrnili pripadniki slovenske manjšine (tudi tisti, ki živijo izven območja poselitve, npr. v Furlaniji) in dobili odgovor v svojem materinem jeziku. A zaenkrat se to določilo še ne izvaja, saj zakon ne določa, da mora to okence odpreti prav občinska uprava, ampak daje možnost tudi posameznim upravam, da lahko v konzorcialni obliki ustanovijo tak

urad. Je pa župan Čedad ob dogovarjanjih o uvedbi vidne dvojezičnosti potrdil, da bo občina sodelovala pri poslovanju dvojezičnega okenca, kar slovenska manjšina nedvomno nestrpno pričakuje (Namor 2007).

Dokumenti so, kot drugod v videmski pokrajini zaenkrat samo v italijanskem jeziku – dvojezičnih še ni, čeprav sogovrnica opozarja, da je tudi v tem primeru potrebna postopnost. Potrebno je zavedanje, da knjižna slovenščina v teh krajih ni doma in da so ljudje vezani predvsem na svoj dialekt, tako da vsiljevanje dvojezičnih dokumentov nikakor ne pride v poštev. Protislovenska propaganda in strah še nista popolnoma izginila iz teh dolin, zato je o pravici do dvojezičnih dokumentov ljudi potrebno poučiti, nikakor pa ne vsiljevati njihovo uporabo. Dolga leta učenja so namreč pokazala, da se postopnost dosti bolj obrestuje (Namor 2007).

4.3.4 Sklep

Povojna politika italijanske države o poenotenju celotnega prebivalstva je seveda prepovedovala rabo slovenskega jezika v javnih uradih, ustanovah in celo cerkvi. Stalen nadzor, špijoniranje in ustrahovanje je ljudi odvrčalo od uporabe svojega materinega jezika. Danes si težko predstavljamo, da je Italija, po vseh merilih demokratična država, na območju videmske pokrajine vodila politiko radikalnega krčenja slovenske skupnosti, kar spominja na pravi kulturni genocid (Komac 1998: 294).

Danes zaščitni zakon dopušča rabo slovenskega jezika v javnosti, vendar glede izvajanja tega zaščitnega člena s stanjem ne moremo biti prav zadovoljni. Če pri dvojezičnih dokumentih lahko sklepamo, da bi se zaenkrat bolj malo posameznikov odločilo za njihovo uporabo, pa za nedelovanje enotnega okenca v Čedadu ni opravičila. Zato lahko upravičeno pričakujemo, da bo Italija na tem področju začela bolj konkretno izvajati zakone.

4.4 SLOVENSKA OBLIKA IMENA IN PRIIMKA

Osebno ime je razpoznavni znak vsakega posameznika, zato je tudi pravica do svobodne izbire imena neodtujljiva. V času fašizma je Italija nasilno spreminjala imena in priimke v italijansko različico, s čimer naj bi hitreje izbrisala njihovo narodno poreklo in poitalijančila državljane neitalijanskega rodu (Možina 2007: 2).

Pravica do imena in priimka v slovenski obliki, tako za novorojenčke kot za odrasle, katerih imena so bila v preteklosti poitalijančena, sicer ni popolna novost, saj jo pred zakonoma 482/99 in 38/01 uveljavlja že zakon št. 114 iz leta 1991 (Možina 2007: 7). A odkar je zaščitni zakon ta postopek poenostavil in ga obenem naredil brezplačnega, naj bi se, po ocenah SKGZ, vedno več pripadnikov manjšine odločalo za pridobitev svojega izvornega priimka kot tudi za pridobitev slovenske oblike imena (ORF 2007).

Sicer pa moramo ločiti 3 različne postopke:

- Uveljavitev priimka v izvorni obliki po 11. členu zakona št. 482/99
- Uveljavitev imena v izvorni obliki po 11. členu zakona št. 482/99
- Spremembo imena v različico slovenskega jezika oz. v slovensko ime, ki ga navadno uporabljamo v vseh družbenih stikih, po 7. členu zakona št. 38/01 (Možina 2007: 12).

Postopek za uveljavitev imena in/ali priimka v izvorni obliki je mogoč le, če oseba razpolaga z ustrezno dokumentacijo, ki potrjuje, da je bil priimek spremenjen (npr. rojstni, krstni, poročni list, pisma ipd.). Zakon 38/01 določa glede uveljavitve priimka v izvorni obliki podoben postopek kot zakon 482/99. Postopek za spremembo imena pa je enostavnejši, saj ne zahteva dokumentacije, vendar pa se sprememba lahko izvrši le v primeru, da je bila italijanska oz. druga inačica imena vsiljena pred 14. 11. 1966 (Možina 2007: 12).

4.4.1 Sklep

Ime in priimek kažeta na narodno pripadnost, torej na korenine vsakega posameznika. Zato mora vsakdo imeti pravico, da je njegovo ime zapisano v pravilni obliki. Kljub nasilnemu vsiljevanju italijanske oblike imena in priimka v preteklosti, danes Italija svojim državljanom nudi pravico do prvotne oblike pod fašizmom spremenjenega

imena. S tem imajo pripadniki slovenske manjšine možnost, da javno izrazijo svojo dolgo zatirano identiteto. Slovenstvo končno ni več nekaj, česar bi se bilo potrebno sramovati.

4.5 VIDNA DVOJEZIČNOST

Dvojezični javni napisi vsakega obiskovalca opozorijo, da se nahaja na ozemlju dveh ali več različnih narodnosti in kultur. Ker je bil cilj Italije po vojni narediti celotno ozemlje videmske pokrajine etnično homogeno, javno izražanje obstoja drugih narodnosti ni bilo dopustno. Zato seveda dvojezičnih cestnih tabel in drugih javnih napisov ni bilo.

Paritetni odbor je imel po zaščitnem zakonu 38/2001 pomembno nalogo, in sicer pripraviti seznam občin, kjer bo veljala vidna dvojezičnost. Zaščitni zakon namreč ne določa, da je območje veljavnosti zaščitnega zakona hkrati tudi območje vidne dvojezičnosti, pač pa so se za slednjo morale odločiti občine same. Še posebno v videmski pokrajini je bilo zato zelo zanimivo spremljati, kako so se posamezne občine opredelile do vidne dvojezičnosti.

Na presenečenje mnogih se jih je velika večina odločila, da bo, čeprav v različnih oblikah in z različnimi postopki, postavila cestne table, smerokaze in druge javne napise v italijanskem in slovenskem jeziku oziroma njegovem narečju. V seznamu tako najdemo šest občin iz tržaške pokrajine (Devin-Nabrežina, Zgonik, Milje, Repentabor, Dolina in določeni predeli Trsta), šest občin iz goriške pokrajine (Doberdob, Števerjan, Sovodnje, Ronke, Krmin in določeni predeli v Gorici) ter enajst občin iz videmske pokrajine (Špeter, Srednje, Sv. Lenart, Sovodnje, Podbonesec, Grmek, Fojda, Ahten, Rezija, Neme in Tipana). V primerjavi s seznamom 32 občin, kjer se bodo izvajale tudi individualne pravice (seznam po 4. členu zaščitnega zakona) so izpadle občine Tablja, Naborjet in Trbiž iz Kanalske doline ter Tavorjana, Praprotno, Čedad, Bardo, Dreka, Gorjani in Čenta iz Benečije (Tence 2007c: 3).

4.5.1 Kanalska dolina

Občine iz Kanalske doline se zaenkrat niso odločile za vidno dvojezičnost. Župan Trbiža (Renato Carlanoni, pripadnik desnice) je opozoril, da ta občina podpira štirijezičnost, torej enakopravnost med italijanščino, furlanščino, slovenščino in nemščino. Poleg tega je pokazal na praktične težave napisov v štirih jezikih na tablah, kar pa je z dobro voljo moč rešiti (Tence 2007b: 3).

Večjezičnost in večkulturnost je vsekakor posebnost Kanalske doline v primerjavi z ostalimi predeli v videmski pokrajini, zato bi bila bolj pravično govoriti o vidni štirijezičnosti, ki bi vse jezikovne skupnosti ohranila na istem nivoju (Bartaloth 2007).

4.5.2 Rezija

Župan Rezije Sergio Barbarino je želel posebej izpostaviti, da je rezijanščina slovanskega in ne slovenskega izvora, in da bo zato občina Rezija še naprej izvajala dvojezičnost med italijanščino in rezijanščino, kar se dogaja že od leta 1994 (Tence 2007b: 3).

Tudi sogovornica ugotavlja, da na že obstoječe dvojezične table ne bi bilo smiselno dodajati še slovenske inačice krajevnih imen, ker tak korak najbrž ne bi bil dobro sprejet. Prebivalci so zadovoljni, da so imena vasi zapisana v italijanskem jeziku in v rezijanščini, s to posebnostjo, da je ime vsakega kraja napisano točno tako, kot se v tem kraju izgovori (že med vasmu so namreč razlike v izgovorjavi!) (Negro 2007b).

Sliki 4.1 in 4.2: Primera vidne dvojezičnosti v Reziji

Vir: Peršič 2007.

4.5.3 Beneška Slovenija

Edini popolnoma odklonilni stališči glede izvajanja vidne dvojezičnosti sta izrazili občinski upravi iz Tavorjane in Prapotnega. Tavorjanski župan Paolo Marseu zagovarja idejo, da se v občini Tavorjana le v dveh zaselkih govori neko starodavno slovansko narečje, ki pa nima nobene zveze s slovenščino in zato problem zaščite Slovencev sploh ne obstaja. Tako ne pride v poštev, da bi občinska uprava izvajala bodisi zakon 38/2001 za Slovence, bodisi zakon 482/1999, ki zadeva tudi Furlane (Tence 2007b: 3).

Tudi špetski župan Tiziano Manzini, ki vodi desnosredinsko občinsko upravo, tamkajšnjih narečij ne priznava kot slovenskih, saj naj bi imela kvečjemu le slovanske korenine. Po drugi strani pa v krajevnem narečju vidi predvsem turistično privlačnost Špetra, zaradi česar tudi zagovarja dvojezične table z imeni vasi v italijanščini in v domačem narečju, ne pa v italijansko-slovenski varianti. Kot zanimivost naj omenimo, da v Špetru že obstajajo dvojezične cestne table, ki jih je postavila videmska pokrajina ob soglasju prejšnje levosredinsko usmerjene občinske uprave (Tence 2007b: 3).

Ravno tako občina Čedad ne namerava postaviti dvojezičnih tabel. Župan Attilio Vuga je dodal, da imajo v mestu sicer sedež številne slovenske organizacije in časopisi, kar pa po njegovem mnenju še ne opravičuje dvojezičnosti. Bo pa občina sodelovala pri poslovanju t.i. dvojezičnega okenca, ki bo po mnenju župana bolj kot Čedadu koristilo prebivalstvu Terskih in Nadiških dolin (Tence 2007b: 3).

Pozitiven signal glede izvajanja te postavke zaščitnega zakona so dale še občinske uprave Podbonesca, Sovodenj, Nem, Grmeka in Srednjega; načelno so tablam v domačem beneškem narečju naklonjeni tudi v Tipani. Razgovorov s paritetnim odborom se niso udeležili le predstavniki iz Dreke in iz Barda v Terski dolini (Tence 2007b: 3).

4.5.4 Sklep

Izvajanje vidne dvojezičnosti pomeni priznanje, da je neko ozemlje narodno mešano in da je manjšina prisotna v takem številu, da je že potrebno opozoriti tudi na njeno prisotnost. Italija si je vse od združitve leta 1866 prizadevala izničiti slovensko prebivalstvo v krajih videmske pokrajine oziroma ga poitalijančiti, tako da bi bilo obmejno območje čisto in nedvomno izključno italijansko. Zato so bili vsi ukrepi

usmerjeni v zatiranje, ne pa v manifestiranje obstoja slovenske manjšine v tej pokrajini. Uveljavljanje vidne dvojezičnosti kakopak nikakor ni prišlo v poštev.

Z zaščitnim zakonom je Italija končno priznala, da slovenska jezikovna manjšina poseljuje tudi videmsko pokrajino. Hkrati ji je tudi dala pravico, da na svojo prisotnost opozori z dvojezičnimi javnimi napisi, čeprav je za določitev območja vidne dvojezičnosti vpeljan drugačen sistem kot za določitev območja poselitve slovenske manjšine. Odločitev, ali bo občina izvajala vidno dvojezičnost ali ne, je namreč v prvi vrsti odvisna od občin samih. To pa v bistvu pomeni, da je politična usmeritev vodstva občine tista, ki ima v rokah vzvode, da odobri vidno dvojezičnost, oziroma se ji izogne. Občine, kjer je na oblasti desno-sredinski politični pol so se večinoma odločile, da vidne dvojezičnosti ne bodo uvedle oz. so se zavzele za dvojezičnost med italijanščino in krajevnim dialektom, ki pa naj ne bi bil slovenski. Levo-sredinske občinske uprave pa so se odločile vpisati tudi v seznam vidne dvojezičnosti in tako prispevati k razširjanju slovenske zavesti med lokalnim prebivalstvom.

Poseben problem predstavlja finančno kritje tega določila, saj je letna dotacija doslej znašala borih 126 milijonov nekdanjih lir (cca. 63.000 EUR). Država je ob začetku veljavnosti zaščitnega zakona dala na razpolago sredstva za uresničevanje vidne dvojezičnosti, a niso bila izkoriščena in zdaj niso več na razpolago. Paritetni odbor bo moral zato najprej izboriti povišanje sredstev, ker predstavlja uresničitev polne vidne dvojezičnosti ogromen finančni zalogaj (Namor 2007).

4.6 JEZIK IN IZOBRAŽEVANJE

Problem slovenskega šolstva v videmski pokrajini je še posebej pereča tema, saj je bila glavna posledica nepriznavanja slovenske manjšine v tem delu Italije prav onemogočanje pouka materinščine. Ne le desetletja zatiranja, pač pa tudi razlike v geografskem in zgodovinskem poreklu so rezultirale v popolnoma različno stanje med posameznimi predeli (dolinami) znotraj videmske pokrajine. Zato bomo na tem mestu vsako dolino obravnavali posebej in izpostavili njene posebnosti v primerjavi z ostalimi.

4.6.1 Jezik in šolstvo v Kanalski dolini

Mačehovski odnos Italije do slovenske manjšine vse od konca 2. svetovne vojne je vplival na to, da je znanje slovenščine upadalo. Z razvojem terciarnega sektorja se je še večalo število italijanskih priseljencev, kar je še dodatno vplivalo na poitalijančevanje in spremembo etnične strukture prebivalstva (Šumi in Venosi 1995: 6). Kljub temu se je slovenski jezik ohranil.

Po koncu vojne so Slovenci v Rablju in na Trbižu sicer zaprosili za slovensko šolo, a stališče oblasti je bilo, da v Kanalski dolini kot delu videmske pokrajine veljajo italijanski zakoni in je bila tako prepovedana kakršnakoli uporaba slovenščine. Slovenski jezik so uporabljali le duhovniki pri popoldanskem verouku, sestre pa so prirejale razne tečaje, ki so se tudi odvijali v slovenščini. V petdesetih letih so oblasti prepovedale slovenski verouk v šolskih prostorih, tako da so duhovniki premestili pouk verouka v slovenščini v župnišča in cerkve. Kot prelomno pa velja omeniti leto 1976, ko je bil v dolini prvič organiziran tečaj slovenskega jezika, sicer na privatno pobudo. Poleg organiziranja tečajev slovenščine je drugi pomemben mejnik ustanovitev lokalnega sedeža SLORI leta 1983. Le-ta je namreč opravil vrsto raziskav in objavil številne pomembne publikacije (Šumi in Venosi 1995: 78–80, 117).

Duhovščina je torej odigrala pomembno vlogo pri ohranitvi slovenskega jezika v vaseh Kanalske doline, ravno tako pa je treba opozoriti na cerkvene in posvetne pevske zборе ter kulturna društva in ustanove, ki so si prizadevala za kulturno preživetje slovenske manjšine. Društva so nastajala od srede 70-ih let dalje, kot pomembnejša pa lahko omenimo Kulturno društvo Lepi Vrh iz Ukev, Slovenski klub Kanalske doline, Slovensko društvo Planika in Slovenski kulturni sklad Ponce (Dolhar 1999: 66–100).

Danes ostaja jezikovni položaj v dolini prav zaradi teh zgodovinskih razlogov precej zapleten, saj je glavna značilnost Kanalske doline njena večjezičnost; poleg italijanščine in slovenščine sta tu prisotna še nemški in furlanski jezik. Prav zaradi te pestrosti se izključno dvojezična šola (torej italijansko – slovenska šola) ne bi obnesla, temveč bi bilo potrebno razmišljati o vsaj štiri-jezični šoli, kjer bi bili jeziki vseh štirih narodnosti med seboj enakovredni. Opozarjanje na razlike med manjšinami in kazen na to, da ima ena več pravic od drugih, bi kvečjemu prineslo nemire, ne pa složnosti in sobivanja. Trenutna situacija je namreč taka, da ima slovenska manjšina zakon, tako državni kot deželni, ki jo ščiti, medtem ko predvsem nemška manjšina na to še čaka (Bartaloth 2007).

Kanalska dolina nikoli ni imela šole v slovenskem jeziku in tako ostaja še danes, zaščitnemu zakonu navkljub. Ker pa interes za slovenski jezik obstaja, so v sklopu obveznega pouka v nekaterih vrtcih in osnovnih šolah uvedli t.i. »ure multikulture«, v sklopu katerih učenci spoznavajo slovenski jezik in kulturo (Bartaloth 2007).

Poleg tega ne smemo pozabiti na tečaje slovenskega knjižnega jezika, ki neprekinjeno potekajo že vse od leta 1976. Slovensko kulturno središče Planika izvaja pouk slovenskega jezika kot izbirnega tečaja za šoloobvezne otroke. Sogovornik z veseljem pove, da se je zaradi vse večjega zanimanja tečaj slovenščine za otroke razširil že na dve uri tedensko, kar priča o tem, da se starši vedno bolj zavedajo pomembnosti poznavanja slovenskega jezika, ne le zaradi svojih korenin, pač pa tudi zaradi njene vse večje uporabnosti v vsakdanjem življenju. Po osamosvojitvi Slovenije in izboljšanju odnosov tako z Italijo kot z Avstrijo se je začel spreminjati tudi odnos do slovenskega nasploh, saj se slovenščina danes vse bolj uporablja za delo ipd. (Bartaloth 2007).

4.6.2 Jezik in šolstvo v Reziji

V Reziji je situacija bistveno drugačna in za knjižno slovenščino dosti bolj neugodna kot v ostalih dveh dolinah. Rezija je bila od nekdaj odrezana od Slovenije in globoko zakoreninjeno prepričanje, da Rezijani nimajo nobene veze s Slovenci, je vplivalo tudi na to, da se sploh ni govorilo o rezijanščini kot o slovenskem dialektu. Sogovornica je obrazložila, da je bilo govoriti o slovenščini in o rezijanščini kot njenem narečju še nedolgo nazaj tabu tema, zato se je učenje in sploh poznavanje knjižne slovenščine marsikomu zdelo brez pomena (Negro 2007b).

Okoliščine torej nikoli niso spodbujale k spoznavanju slovenščine, danes pa položaj otežuje ostra proti-slovenska kampanija, ki se v Reziji odvija od leta 2003 in širi izredno neugoden in negativen odnos do Slovencev, slovenskega jezika in kulture. Zanimanja za slovenski jezik zato še vedno praktično ni ne med starši, ne med mladino, obstajajo le redki in precej slabo obiskani tečajji slovenščine za odrasle (Negro 2007b).

Je pa v Reziji zelo prisotna skrb za ohranjanje in razvijanje svojega domačega jezika in kulture, kar se kaže v raznih pobudah. V 90-ih letih je bila izdana rezijanska slovnica, sledile pa so razne publikacije v rezijanščini. Tudi v javnem življenju je rezijanski jezik vse bolj prisoten kot pisni jezik, saj se je začel uporabljati pri toponomastičnih oznakah in javnih obvestilih. Pomembno pa je predvsem dejstvo, da se tudi v osnovnih in srednjih šolah predava o rezijanskem jeziku in kulturi, čeprav je učni jezik italijanščina (Grego in Dapit 2001: 75, 76). Tudi sogovornica je potrdila, da so ure rezijanščine v okviru šolskega centra na Ravenci dosti bolj sprejete. Sploh pa je zaščitni zakon rešil še en precej pereč problem šolskega centra, saj navkljub majhnemu številu otrok ne more biti ukinjen. Če bi do tega prišlo, bi bili otroci premeščeni v druge osnovne šole, kjer seveda učenje rezijanščine ne bi prišlo v poštev (Negro 2007b).

Pridobljeni podatki kažejo na precej neprijetno situacijo v Reziji, saj se postavlja pod vprašaj smiselnost uvedbe dvojezične šole, ker okolica ne kliče po njej. Vsekakor bi tu veljalo razmisliti o posebnem modelu, kjer bi imela glavno vlogo rezijanščina kot prebivalcem bolj domač jezik. Ne glede na to, da slovenske ali dvojezične šole v Reziji ni, pa se velja tolažiti z mislijo, da se preko rezijanščine tudi slovenščina počasi le širi med šolske klopi.

4.6.3 Jezik in šolstvo v Beneški Sloveniji

Po letu 1866 je Italijanska država, v duhu ideje o narodnostni in jezikovni homogenosti, želela slovenske prebivalce čimprej jezikovno in kulturno asimilirati. Zanimarjala jih je na gospodarskem in kulturnem področju, vsilila je italijanski jezik v urade, cerkev in šole ter popolnoma ukinila uporabo slovenskega jezika (Trinko 1980: 108).

Beneški Slovenci niso nikoli imeli rednih državnih šol v slovenskem jeziku, tako da je pomembno vlogo pri ohranitvi jezika tudi tu, vsaj še do začetka 20. stoletja, odigrala duhovščina. Vztrajali so namreč pri poučevanju verouka v slovenščini in uporabo

slovenskih katekizmov, s čimer so mnogo let spodbujali in ohranjali slovensko kulturo (Grego 1998: 26).

Po koncu 2. svetovne vojne je italijanska vlada sicer zagotovila posebna jamstva za državljane neitalijanskega rodu, med katerimi so bili tudi pouk in raba materinega jezika v javnih šolah. A obljube v videmski pokrajini niso bile izpolnjene – Italija svojim državljanom slovenske narodnosti ni omogočila ohranjanja svojega jezika in kulture, kot se je bila obvezala v raznih mednarodnih sporazumih (Trinko 1980: 127, 128). Še več, oblast je širila italijanščino s silo, v šolah je izvajala italijanizacijo in jezikovno prevzgojo, slovenščino pa prikazovala kot greh in nezgodo. Prepovedano je bilo vsakršno poučevanje slovenskega jezika v šoli in cerkvi (Černo 2006b: 83). Sogovornica je v tem oziru povedala, da je veliko otrok iz Terskih in Nadiških dolin obiskovalo šolo v Gorici, ker oblast kljub nenehnim zahtevam ni pristala na slovensko šolo v teh krajih (Namor 2007).

Slovenci so kljub nasprotovanjem še naprej uporabljali svoj jezik in v raznih pošolskih tečajih, poletnih šolah oz. letovanjih ter natečajih spodbujali učenje in rabo slovenščine. Prelomnica je odprtje zasebne dvojezične šole v Špetru v začetku 80-ih let, kjer so se v vrtcu in šoli otroci učili tudi slovenščine. V 90-ih letih je to šolo obiskovala kar tretjina vseh beneških otrok, kar kaže na veliko željo po spoznavanju in ohranjanju slovenščine (Grego 1998: 40, 41).

V Beneški Sloveniji se tudi danes glede šolstva kaže povsem drugačna, dosti bolj spodbudna slika, kot v ostalih dveh delih videmske pokrajine. Dvojezična šola v Špetru namreč obstaja že več kot 20 let. Ustanovljena je bila v času, ko slovenska manjšina v videmski pokrajini sploh še ni bila priznana in se je skozi ves ta čas ohranila kot privatna šola. Zaščitni zakon pa je v tem smislu naredil zelo pozitiven korak naprej, ko je to edino obstoječo šolo v videmski pokrajini podržavil, kar pomeni, da se danes šola financira iz državnih sredstev in naj bi torej imela več finančnih sredstev na razpolago (Namor 2007).

Z začetkom šolskega leta 2007/2008 je prišlo do nove pomembne prelomnice, ko je v sklopu dvojezičnega šolskega centra začela delovati še nižja srednja šola. Danes šolski center torej obsega vrtec, 5 razredov osnovne šole in na novo tudi 1. razred nižje srednje

šole, kar ustreza 6. razredu naše 9-letke¹¹. To pomeni, da lahko učenci celoten cikel obveznega šolanja opravijo v dvojezični šoli, kjer je jezik poučevanja tako italijanski kot tudi slovenski oz. beneški dialekt (Radio Koper 2007).

Velja poudariti, da je na ustanovitev nižje srednje šole močno vplival pritisk staršev, ki so vseskozi opozarjali, da razna popoldanska mašila za učence po koncu pouka niso ustrezna rešitev. Kljub nasprotovanju občine Špeter so vztrajali, da se izpolni osnovna pravica za njihove otroke – zagotoviti šolanje v materinem jeziku. Tako so starši petošolcev že tri leta nazaj svoje otroke protestno vpisali v dvojezično srednjo šolo, ki seveda še ni obstajala in s tem dosegli, da so na italijanski srednji šoli v Špetru poleg pouka slovenščine kot tujega jezika odobrili še dodatne ure pouka v slovenščini. Nenazadnje pa so vsa ta srečanja in peticije staršev le obrodila sadove in pomagala k utrditvi položaja dvojezične špeterske šole (Brezigar 2007: 1, Tence 2007a: 3).

Spodbudne številke vpisanih otrok – 61 v vrtcu, 111 v osnovni šoli in 16 v 1. razredu srednje šole ter vedno večje zanimanje za to šolo tudi s strani italijanskih staršev kažejo, da se je odnos prebivalstva do slovenščine in slovenske kulture močno izboljšal (Radio Koper 2007). Strah pred slovenstvom, ki je bil za te kraje tako značilen, počasi popušča in slovenski prebivalci spoznavajo, da je dobro ohranjati svoje korenine, italijanski del populacije pa spoznava, da druga kultura ne pomeni nujno nevarnosti zanje.

4.6.4 Sklep

V povojnem obdobju je pomenilo zavračanje ustanavljanja šol v slovenskem jeziku eno izmed posebno učinkovitih metod raznarodovanja slovenske manjšine, saj so prav italijanske šole najbolj prispevale k asimilaciji. Slovenski otroci, navajeni na slovensko govorico, so bili v šoli zaradi tega zasmehovani in tepeni, denarne kazni za vsako izgovorjeno slovensko besedo pa so po žepu udarile obubožane in navadno brezposelne starše. Slovenski jezik se torej ni »izplačal«, sploh ker so bili starši, ki so poslali svoje otroke v slovensko šolo v Gorici, zastrahovani ter policijsko in sodno preganjani (Komac 1998: 292–294). Čeprav danes takih napetosti ni več, so sadovi politike ustrahovanja vidni na vsakem vogalu, saj je poznavanja materinščine zelo malo.

---

¹¹ Na tem mestu velja na kratko obrazložiti italijanski šolski sistem, ki se razlikuje od slovenskega. Osnovno šolo sestavlja 5 razredov, nakar se cikel obveznega šolanja nadaljuje na nižji srednji šoli, ki traja še 3 leta; skupaj obvezno šolanje torej traja 8 let. Potem se lahko otroci vpišejo v višjo srednjo šolo, na tehnični ali poklicni inštitut (Education highway 2008).

Predvsem društvom, zborom, tečajem in dvojezični šoli v Špetru gre zasluga za ohranitev slovenskega jezika v videmski pokrajini.

Sicer že zakon 482/1999 določa, da naj bi se tudi v druge šole uvedel slovenski jezik oz. razne dejavnosti v slovenščini, a tudi med sogovorniki prevladuje mnenje, naj se najprej utrdi položaj špetske šole in šele nato naj se začne širiti šole drugam po ozemlju videmske pokrajine. Vsekakor bi bilo prav, da bi se sistem dvojezičnih šol razširil po celotnem poselitvenem ozemlju slovenske manjšine, a potrebno bo poiskati tak model šole, ki bo ustrezal specifikam vsake doline posebej (npr. v Kanalski dolini štiri-jezična šola, v Reziji rezijanski jezik ipd.). Zadnjo novost prinaša deželni zakon, po katerem naj bi se iz novo ustanovljenega deželnega sklada financiralo tudi spodbujanje dvojezičnega šolstva v videmski pokrajini.

Italija v svojem 2. Poročilu o implementaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin iz leta 2004 navaja, da je zakon 482/1999 končal obdobje negotovosti, ko so za poučevanje manjšinskih jezikov skrbeli prostovoljci. Posvetovalni odbor Sveta Evrope je podal mnenje, da je poddržavitev Špetske šole sicer pozitiven korak, a hkrati ostro opozoril Italijo, da ni bilo storjenega nobenega drugega napredka na tem področju. V videmski pokrajini namreč ne obstaja nobena druga dvojezična šola in niti ni skrbi za uvedbo pouka slovenščine na srednjih in višjih šolah (Council of Europe 2005a: 28, 29).

V odgovor na mnenje Posvetovalnega odbora je Italija pripravila seznam šol s slovenskim učnim jezikom, ki naj bi bile na italijanskem ozemlju kar precej razširjene (glej tabelo 4.2). Vendar gre visoko število pripisati izključno šolam v goriški in tržaški pokrajini, medtem ko tabela sama kaže, da je v videmski pokrajini na voljo le 1 dvojezični vrtec in 1 dvojezična osnovna šola (po novem še nižja srednja šola). Poleg tega je Italija priznala, da v Kanalski dolini in Reziji ni šol s slovenskim učnim jezikom, so pa zato uvedli ure slovenskega jezika za učence v vrtcih, osnovnih šolah in nižjih srednjih šolah iz okolice Trbiža in Rezijske (Council of Europe 2005b: 13, 14).

Tabela 4.2: Razširjenost slovenskih šol v Italiji

		Vrtec	Osnovna šola	Nižja srednja šola	Višja srednja šola	Skupaj
Tržaška pokrajina	Št.	20	23	7	4	54
	Razredi	22	68	25	47	162
	Učitelji	44	128	49	90	311
	Učenci	431	686	384	540	2.041
Goriška pokrajina	Št.	10	9	2	5	26
	Razredi	16	35	11	26	88
	Učitelji	32	56	17	37	142
	Učenci	402	483	191	247	1.323
Videmska pokrajina	Št.	1	1			2
	Razredi	3	9			12
	Učitelji	6	18			24
	Učenci	65	124			189

Vir: Council of Europe 2005b: 13.

4.7 SLOVENSKA MANJŠINA IN EKONOMSKO PODROČJE

4.7.1 Gospodarstvo skozi čas

Slovensko prebivalstvo, ki je, kot smo že omenili, po mnogih virih prvo poselilo območje Kanalske doline, Rezije in Benečije, se je od vsega začetka ukvarjalo s kmetijstvom. Gorato okolje sicer res ni nudilo veliko možnosti za gospodarski razvoj, velikokrat pa je bila goratost le dober izgovor, da je italijanska oblast načrtno zapostavljala to območje. Sploh za Rezijo in višinske dele Benečije (predvsem Terske doline), ki so v gospodarskem smislu najbolj zaostajale, je veljalo, da zaradi goratosti niso primerna lokacija za postavitev infrastruktur. Tako so bili vsi ti predeli proglašeni za »gorska območja«, njihovo sanacijo in upravo pa so prevzele razne javne ustanove, ki so si prizadevale le za razvoj kmetijstva v teh krajih (Stranj 1999: 135, 136).

Izseljevanje, ki je vseskozi zaznamovalo usodo slovenskega prebivalstva teh dolin, in s tem pomanjkanje delovne sile, pa je nudilo državi dober alibi za idejo, naj se celotno prebivalstvo tega območja premesti v nižino, v okolico Vidma, Čedadada in Čente. Gorati deli, zibelka slovenskega prebivalstva, naj bi postali popolnoma izpraznjeno območje, namenjeno izključno rekreaciji. Temu se je prebivalstvo sicer uprlo, kljub temu pa država še naprej ni pripravila nobenega načrta za koordiniran razvoj kmetijstva, industrije in turizma. A prav zaradi teh trpkih izkušenj je slovenska manjšina konec 60-ih let prejšnjega stoletja doživela družbeni in kulturni preporod (Stranj 1999: 136–138).

Nakazani družbeno-gospodarski razvoj je leta 1976 prekinil uničujoči potres. Navkljub velikemu številu mrtvih in ogromni materialni škodi je regija potegnila tudi določene koristi, saj je država končno začela investirati v obnovo gospodarstva in infrastrukturo, s čimer so se odprle možnosti za posodabljanje. Modernizacija gospodarstva je neizbežno privedla do tega, da se je začelo opuščati primarne dejavnosti, povezane s kmetijstvom, skupaj s povratkom domačih emigrantov pa se je lahko začela sicer skromna revitalizacija teh nerazvitih območij (Stranj 1999: 139–141).

Treba je sicer omeniti, da je po potresu in Osimskih sporazumih prišlo do določenega gospodarskega razvoja. Podjetja s slovenskim ali mešanim kapitalom so se odpirala tako v nadiškem delu Beneške Slovenije (Benedil, Beneco, Veplas, Hobles) kot tudi v Terskih dolinah (Mipot v Tipani) in v Reziji (Mir). Nosilci in pobudniki gospodarskih dejavnosti so bili Slovenci in dejavnosti so prinašale dobiček. Prav tem učinkovitim gospodarskim posegom gre zahvala, da se je veliko družin vendarle zaustavilo v nižinskih predelih. A ta sistem se je zrušil, prišlo je do privatizacije in lastniki uspešnih slovenskih podjetij so postali Italijani ali Furlani. Likvidacija Tržaške Kreditne Banke¹², ki je nekakšen simbol propada gospodarstva slovenske manjšine, je močno omajala ugled gospodarstva slovenske manjšine in pripeljala tudi do njenega gospodarskega obubožanja (Namor 2007).

Stvari so danes spremenjene, saj so nekdanja slovenska podjetja spremenila lastnika. Manjkajo pomembne, velike pobude, inštitucije, ki naj bi skrbele za razvoj teritorija, pa

---

¹² TKB je imela velik pomen za razvoj gospodarstva slovenske manjšine, poleg tega je posojala denar gledališču, Primorskemu dnevniku, prosvetnim društvom, Glasbeni matici, Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu, Narodni in študijski knjižnici ter nenazadnje tudi zasebni dvojezični šoli v Špetru (Štamcar 2007).

so premalo prisotne na terenu. Posebno v videmski pokrajini se kaže potreba po novogradnjah in novih gospodarskih investicijah, vse skupaj pa otežujejo nasprotniki Slovencev (Slovenska kulturno-gospodarska zveza 2006).

Nezanimanje za te predele, posledično izseljevanje in nato še potres so popolnoma izčrpali te kraje. V kratkem pregledu so nanizane le ključne značilnosti gospodarskega stanja v treh dolinah.

4.7.1.1 Gospodarske značilnosti Kanalske doline nekoč in danes

Glavna gospodarska dejavnost slovenskega prebivalstva je bila vezana na poljedelstvo, živinorejo, gozdarstvo in planšarstvo – torej na primarni sektor. Rudarstvo, ki je vplivalo na pritok nemškega prebivalstva, je ob koncu prejšnjega stoletja že usahnilo, medtem ko je italijanska populacija prisotna predvsem v sodni, administrativni in trgovinski dejavnosti (Grego in Dolhar 2007: 28).

Skozi leta se zelo kaže opuščanje kmetijstva, saj prihaja bodisi do prehoda na mešano kmetijstvo bodisi do popolnega opuščanja kmetijske dejavnosti. Po raziskavi, opravljeni na taboru »Kanalska dolina 86«, je razvidno, da je le občina Naborjet ohranila pomembno vlogo primarnih dejavnosti, medtem ko sta občini Tablja in Trbiž svoje gospodarstvo že opirali predvsem na terciarne dejavnosti, kot so prevozi, trgovina, bančništvo, šolstvo in zdravstvo (Rupel 1987: 39–41).

Tudi sogovornik je opomnil, da gre prav kmetom zasluga, da se je tekom stoletij ohranil ne le teritorij, pač pa tudi slovenski jezik. Danes, v dobi globalizacije, pa je kmetijstvo težko ohranjati, če nisi dovolj konkurenčen, zaradi česar je v Kanalski dolini prišlo do opuščanja kmetijske dejavnosti. Prav tako v Kanalski dolini ne moremo govoriti o slovenski gospodarski dejavnosti, saj majhne kmetije in privatno obrtništvo niso dovolj močen nosilec za preživetje celotne manjšinske skupnosti (Bartaloth 2007).

Cilj, kot ga vidi sogovornik, je zato združiti interese posameznikov z namenom ohranjati in razvijati ozemlje, na katerem manjšina živi. Predvsem bi se bilo potrebno osredotočiti na razvoj turizma, ki za sabo povleče številne druge dejavnosti. Le z ustvarjanjem delovnih mest bodo ljudje ostali v teh krajih in ohranjali svojo kulturo, jezik in identiteto (Bartaloth 2007).

4.7.1.2 *Gospodarske značilnosti Rezije nekoč in danes*

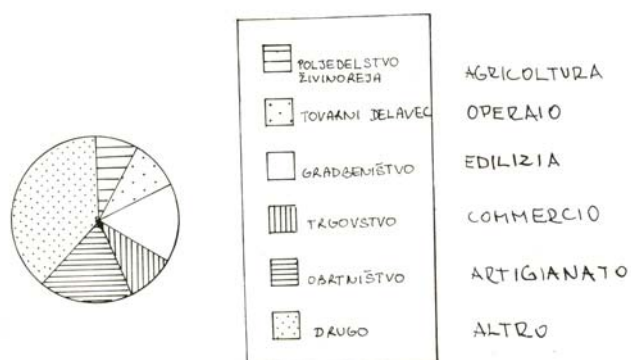
Rezija je hribovito in revno območje brez pomembnih proizvodnih in gospodarskih struktur. Prebivalstvo se je tradicionalno ukvarjalo z obdelovanjem zemlje in z živinorejo, kar pa ni omogočalo preživetja. Zato je bilo izseljevanje, začasno ali stalno, neizbežno (Madotto 1982: 72–77).

V začetku je bilo izseljevanje močno razširjeno predvsem kot sezonska dejavnost. Osnovne, na zemljo vezane dejavnosti, kot so živinoreja, planšarstvo in poljedelstvo, so prinašale le skromne dohodke, ki so jih dopolnjevali z iskanjem zaslužka po svetu. Med tradicionalne rezijanske dejavnosti tako spada poklic potujočega trgovca ali kramarja, potujočega brusarja in potujočega kleparja. Kasneje pa je možnost boljšega življenja mnoge potujoče trgovce in obrtnike prisilila, da so se v tujini ustalili in se niso več vrnili domov. Zaradi izseljevanja aktivnega prebivalstva je dolina počasi in postopno gospodarsko začela propadati, tako da je bila v 19. stoletju eno izmed najrevnejših območij v Furlaniji (Grego in Dapit 2001: 31, 32, 70).

Potresi v maju in septembru 1976 so tudi posebna prelomnica v rezijanski zgodovini. Že pred potresom je bilo to območje manj razvito; zaradi izseljevanja, staranja prebivalstva, pomanjkanja aktivnega prebivalstva in slabih možnosti zaposlitve je Rezija stagnirala. Potres pa je vasi uničil – kar 76 % stanovanj je bilo zaradi močnih poškodb nemogoče popraviti, preko 85 % prebivalstva pa so preselili v zasilna bivališča. Rezija je bila uvrščena v potresno najbolj prizadeta območja (Rupel 1990: 89).

Popotresna obnova je bila dolgotrajna. Iz ankete na taboru »Rezija 89« je razvidno, da je 45 % vprašanih obnovilo svoje bivališče v roku do 5 let po potresu, medtem ko je za 20 % vprašanih obnova še potekala v začetku 90-ih let, to je kar 13 let po potresu. Z obnovo so se izboljšale bivalne razmere, ki so bile pred potresom izredno slabe, potres pa je pozitivno vplival tudi na povečanje delovnih mest v dolini. Pri tem velja omeniti, da je šlo za zaposlitve v gradbenih podjetjih, ki so obnavljala dolino po potresu, ko pa je bila obnova zaključena, so bila tudi delovna mesta ukinjena (Rupel 1990: 75–77). Graf prikazuje zaposlenost po sektorjih v začetku 90-ih let.

Slika 4.3: Zaposlitvena struktura v Reziji leta 1989

Vir: Rupel 1990: 88.

Družbeno-gospodarsko stanje v Reziji konec 20. stoletja torej zaznamuje propadanje kmetij, nerazvita industrija in slabo razvite obrtniške dejavnosti, migracije in z njimi upadanje stalnega prebivalstva ter staranje populacije z nižanjem števila aktivnega prebivalstva. Vsi ti problemi pa vsekakor zmanjšujejo možnost ohranitve slovenske narodne manjšine na tem ozemlju (Quaglia 1981: 25).

Danes je v Reziji gospodarsko stanje še vedno slabo. Najdemo trgovine, gostilne, nekaj obrtnikov (predvsem zidarjev) in dve mali podjetji (vsako z ok. 20 zaposlenimi), večina ljudi pa se vozi na delo v Furlanijo in v bližnja mesta. Še največ upanja prinaša novo odprti sedež Deželnega parka Julijskih predalp, ki naj bi bil motor za razvoj turizma v Reziji (Negro 2007b).

4.7.1.3 *Gospodarske značilnosti Beneške Slovenije nekoč in danes*

Na kmetijstvu osnovano gospodarstvo Beneške Slovenije je po vojnah vse bolj propadalo, čemur je botrovala tudi politika italijanske države, ki temu območju ni želela zagotoviti samostojnega razvoja. Urbanistični načrti so namreč predvidevali izpraznitev teh pokrajin, tako da novogradnje niso bile dovoljene in se niso nudile nikakršne družbene storitve (Grego 1998: 30–32).

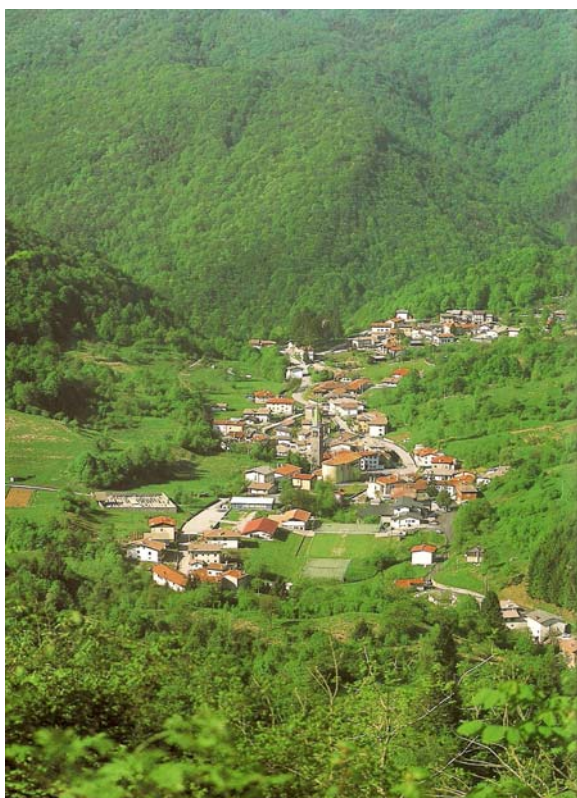
Posledica neustreznega gospodarskega razvoja je bilo izseljevanje prebivalstva, ki je v povojnem obdobju stalno naraščalo. S tem se je seveda rahljala tudi nacionalna podoba Benečije, ki je bila vse manj slovenska, tako da ne preseneča dejstvo, da Italija tega problema ni nameravala reševati. Številna emigrantska društva so si sicer prizadevala,

da bi se izseljeni delavci vrnili v rodne kraje, zato so bile tudi zahteve po oživitvi gospodarstva v Benečiji vse glasnejše (Trinko 1980: 117, 118).

Neugodne razmere je še poslabšal rušilni potres leta 1976. Hiše so se sicer obnavljale, ni pa bilo poskrbljeno za oživitev gospodarstva. Pobud za revitalizacijo teh predelov je bilo malo, in ker ni bilo nikakršnih zagotovil za delo, se ljudje niso vrnili. Tako so ostale domačije prazne, njihovi lastniki pa se vračajo tja le za počitnice (Černo 2006a: 112).

Beneška Slovenija si do danes še ni opomogla. Sodobnega kmetijstva in industrije je zelo malo, zato večina ljudi najde zaposlitev v mestih, v nižini. Tudi v teh krajih slovenska manjšina vidi izhod v razvoju zgodovinskega in kulturnega turizma, kjer bi bilo potrebno izkoristiti element jezikovne in kulturne raznolikosti, ki jo nudijo tako nižinski kot višinski predeli (Namor 2007).

Slika 4.4: Pogled na kraj Tipana¹³

Vir: Grego 1998: 170.

---

¹³ Iz slike je razvidno, kako težki so pogoji za razvoj gospodarstva, a hkrati si lahko predstavljamo, kako pomembna je prisotnost gospodarskih panog za obstanek kraja in ljudi.

4.7.2 Ukrepi za oživitev gospodarstva

Kratek pregled stanja gospodarstva po dolinah v videmski pokrajini nam je pokazal, da se je slovensko prebivalstvo v preteklosti ukvarjalo večinoma s kmetijstvom, torej z živinorejo in obdelavo zemlje, kar pa pogosto ni zadostovalo za preživetje. Razvoj, ki je v te kraje prišel počasi, z več-desetletno zamudo, vseeno ni povlekel za sabo velikih podjetij, bank, zadrug in drugih ustanov, zato ne preseneča, da so ljudje »s trebuhom za kruhom« odhajali v druge kraje. Izseljavanje iz odročnih vasi v nižino in v mesta je pustilo za sabo prazno, neobdelano zemljo. Vračanje v rodno vas je sezonskega značaja – ljudje se vračajo bodisi po celodnevem delu v bližnjih mestih, bodisi le za vikend ali celo samo za preživljanje počitnic. Izseljavanje in dnevne migracije (t.i. pendolarizem) sta tako glavni značilnosti, ki lepo kažeta na stanje gospodarstva slovenske manjšine v videmski pokrajini danes.

4.7.2.1 Ukrepi na področju kmetijstva

Kot že omenjeno, to območje ni ravno privlačno za kmetijske dejavnosti, zato opazamo zelo malo razvitega, modernega kmetijstva. Sploh danes, ko globalizacija narekuje, kam naj se vlaga denar, ostaja to območje zadnje v vrsti za pridobivanje sredstev. Tako se tudi sredstva Evropske unije (v nadaljevanju EU) deželi in državi koncentrirajo tam, kjer je ekonomski potencial velik, kar območje slovenske poselitve vsekakor ni (Štavar 2003).

A žal je ravno kmetijstvo tisti sektor, ki narod najbolj veže na teritorij in omogoča njegovo ohranitev. Zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti se zmanjšujejo možnosti uporabe ozemlja, kar posledično privede do prodaje zemljišč, naselitve novih prebivalcev in raznarodovanja. Lep dokaz nam nudi podatek, da je bilo pred štiridesetimi leti slovensko prebivalstvo porazdeljeno po ozemlju bistveno drugače kot danes, saj je bilo v povprečju v nižini le $\frac{1}{4}$ prebivalstva, medtem ko so ostali poseljevali višje ležeče kraje. Danes pa je $\frac{3}{4}$ slovenskega prebivalstva poseljenega v dolinah Benečije. Vse bolj se postavlja vprašanje, kako v teh krajih obdržati slovenstvo, kar ga je še ostalo in kako pospešiti obstoj na teritoriju, preden ga zaselijo drugi narodi (Štavar 2003).

Zato bi bilo potrebno ustvariti čim boljše pogoje za razvoj teritorija in posledično za razvoj kmetijstva ter ostalih gospodarskih dejavnosti, ki so vezane na valorizacijo

okolja, kot npr. gostinstvo, turizem ali obrt. Poleg tega bi se bilo potrebno bolj intenzivno vključevati v planiranje posegov na ozemlju, kot so npr. velike javne gradnje, razlaščenja, nove urbanizacije, ipd., da bi se udeležile takšne izbire, ki bi gospodarstvu nudile nove perspektive razvoja (Štavar 2003).

4.7.2.2 Ukrepi na področju industrije in podjetništva

Položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini je na gospodarskem področju bistveno slabši kot na tržaškem in goriškem. Zaradi specifičnih političnih ukrepov in izrazito nenaklonjenega ozračja se, za razliko od goriške in tržaške pokrajine, velika podjetja, gospodarske ustanove in banke v povojnem obdobju tu niso razvijale. Pomanjkanje infrastrukture pa je naredilo to območje gospodarsko, politično in upravno šibko. Slovenska manjšina v videmski pokrajini ima tako za ostalo manjšino precejšen zaostanek, ki ga bo težko nadomestiti v kratkem času.

Za manjšino v videmski pokrajini je bil značilen, in žal še vedno je, pojav dnevnih migracij oz. t.i. »pendolarizma«. Ker v domačih krajih ni dovolj možnosti za delo, prebivalci odhajajo na delo v mesta, v nižinske dele Furlanije, in se domov vračajo zvečer ali pa celo samo za vikend. Stalen demografski upad poleg zelo neugodnih razmer za pridobitev dela botruje k praznjenju celotnih vasi. Glavna težava, ki bi jo bilo treba rešiti, je torej zajezitev in zaustavitev izseljevanja, kar pa se lahko reši le s ponudbo zaposlitve. Ne gre namreč pričakovati, da bodo ljudje ostajali v rojstnem kraju oz. da se bodo študentje vračali v rojstni kraj, če ne bodo imeli možnosti zaposlitve (Negro 2007a: 1, Neznani avtor 2007a: 4).

Oviro za učinkovito gospodarsko rast slovenske manjšine v videmski pokrajini predstavlja tudi velika razvejanost, razpršenost in atomiziranost manjšinskega gospodarstva, ki je porazdeljeno med več organizacij¹⁴. Te pa med seboj premalo sodelujejo oz. med njimi ni pravega pretoka informacij, žal tudi na področjih, kjer bi bilo sodelovanje nujno potrebno, kot npr. pri preučevanju učinkov vstopa Slovenije v EU. Zato bi bilo potrebno najti način, kako bolje povezati in združiti sorodne enote, da

---

¹⁴ Kot glavne organizacije na gospodarskem področju lahko naštejemo Kmečko zvezo (združuje kmete v glavnem na Tržaškem), SDGZ (zajema manjša podjetja s Tržaškega in deloma z Goriške in Benečije), SGZ (tako kot SDGZ, ampak samo na Goriškem), SKGZ (imovinski skladi), razne banke (Zadružna Kraška Banka ter Zadružna Banka Sovodnje in Doberdob), nekatera večja podjetja in finančne družbe ter Zadruge Primorski dnevnik (Štavar 2003).

bi tesnejše sodelovanje prineslo večjo učinkovitost. Poleg tega se kaže tudi potreba po boljšem sodelovanju manjšinskega gospodarstva z drugimi komponentami družbe, kot so kultura, šolstvo in šport (Štavar 2003).

Z namenom oblikovanja glavnih smernic za razvoj gospodarskih dejavnosti je bila podana ideja o oblikovanju »Forum za gospodarstvo«. Predvsem bi bilo potrebno izoblikovati strategijo glede oblikovanja ustreznih kadrov, zaposlovanja, investiranja v infrastrukturo (posodabljanje oz. novogradnje) in povezovanja različnih gospodarskih enot (Štavar 2003).

4.7.2.3 Ukrepi na področju turizma

Večji turistični interes za to območje in za njegove naravne znamenitosti pomeni enkratno priložnost, ki jo je nujno potrebno izkoristiti. S tem se namreč odpirajo nove perspektive, kot so razvoj turistične, trgovske in gostinske ponudbe, tradicionalne in umetne obrti, ipd. (Neznani avtor 2007a: 4).

Vsi trije sogovorniki so omenili, da kraji v Kanalski dolini, Reziji in Benečiji veliko upanja polagajo prav v razvoj turizma, ki bi pomagal razviti tudi gostinstvo, ponudbo prenočišč, trgovinske dejavnosti in ostalo. V višjih legah je mogoče razvijati predvsem zimski turizem oz. gorski turizem, z dejavnostmi kot so smučanje in planinarjenje, v nižinah pa je prostor za druge vrste turizma. Na ta način bi prišlo do dopolnjevanja, ki bi prineslo blagostanje na ves teritorij (Namor 2007, Bartaloth 2007, Negro 2007b).

4.7.3 Sklep

Italijansko povojno razvojno politiko za območje slovenske poselitve v videmski pokrajini bi lahko opisali tudi kot »koncept nerazvoja«, saj je bolj kot k oživitvi in spodbujanju gospodarstva stremela k spodbujanju emigracije in izpraznitvi obmejnega pasu. Tudi na tem področju se je poznala roka trikolorističnih skrajnežev, ki so imeli nadzor nad zaposlovanjem tako s pisanjem priporočil za »svoje« ljudi kot tudi s podajanjem negativnih mnenj, ki so negativno ocenjenega posameznika peljala direktno v izselitev (Komac 1998: 295).

Vse to je privedlo do velike zaostalosti, sploh v primerjavi s tržaško in goriško pokrajino. Kritičnega položaja se je zavedla tudi država, ki je zato z izključnim

namenom razvoja videmske pokrajine v zaščitni zakon vključila člen 21. Po njem država dodeli deželi letna finančna sredstva za razvoj občin v videmski pokrajini, v katerih je zgodovinsko prisotna slovenska manjšina in ki so vključene v gorske skupnosti Kanalske doline, Terske doline in Nadiških dolin. Sredstva, določena v zakonu, so sicer majhna (1 milijarda lir, cca. 520.000 EUR), a vendar zelo pomembna. Na razpolago so bila dana takoj, vsi trije sogovorniki pa so opomnili, da se je težava pojavila, ker jih je dežela vključila med svoja splošna sredstva za vsa gorata območja v deželi in jih je razdelila samo med občine, te pa so jih porabile za izvedbo malih javnih del, kot je popravilo cest ipd. V končni fazi je imela manjšina od teh sredstev bolj malo koristi, ker niso bila usmerjena v razvoj gospodarstva. Deželni zakon to pomanjkljivost odpravlja v členu 20, kjer je določeno, da bo smiselnost projektov, ki naj bi bili financirani s temi sredstvi, preučila Deželna posvetovalna komisija za slovensko jezikovno manjšino (Namor 2007, Bartaloth 2007).

Dežela je tudi sicer storila par pozitivnih korakov v smeri razvoja tega območja, najbolj s pomočjo malim in srednje velikim podjetjem, a vseeno je glavni problem, ki ga je potrebno rešiti, ustaviti izseljevanje. To pa se lahko doseže predvsem z oblikovanjem priložnosti za razvoj, npr. razvijanje turizma, zootehnologije, kmetijstva in malih podjetij. Poleg tega je potrebno preseči šibkost tega območja, ki se kaže v pomanjkanju delovne sile ter majhnosti, razdrobljenosti in nepovezanosti občin. Zato bi se morale tudi občine med sabo dogovoriti za strategijo, kako učinkovito porabljati sredstva, ki prihajajo v ta prostor (Neznani avtor 2007a: 4, Štavar 2003).

Nenazadnje pa je tudi sama manjšina tista, ki mora zavihati rokave in ponovno obuditi gospodarstvo v krajih, kjer živi. Glavne ideje kažejo na to, da je potrebno povezati med sabo vse subjekte, ki delujejo v sektorju gospodarstva in ustvariti manjšinsko strategijo razvoja v gospodarstvu in v sektorjih, povezanih z gospodarstvom. Nujno je tudi sodelovanje med posameznimi segmenti družbe, torej med kulturo, šolstvom, športom in gospodarstvom. Potrebno je začeti vlagati v mlade, pripravljati načrte ter iskati sinergije in finančne vire, saj se bo slovenska skupnost na kulturnem in socialnem področju naprej razvijala le, če jo bo njeno gospodarstvo lahko podpiralo (Štavar 2003).

4.8 PARTICIPACIJA V JAVNIH ZADEVAH

Povojno obdobje je bilo prežeto z nasiljem zoper vse slovenske prebivalce v videmski pokrajini, ki so izražali svojo narodno zavednost. Trikoloristi oz. poznejša organizacija Gladio so imeli ob slovenski meji prav posebno »varnostno« nalogo, in sicer je šlo za nadziranje politično aktivnih pripadnikov slovenske manjšine v Beneški Sloveniji. Ovajali so zavedne slovenske družine in duhovnike z očitki, da naj bi delovali proti Italiji, prodajali ozemlje Beneške Slovenije Jugoslaviji, širili med ljudmi slovenski jezik in preganjali tiste, ki so se opredeljevali za italijanska prepričanja. Te »nepokorneže« so trikoloristi hoteli podrediti s celo vrsto nasilnih metod, od ustrahovanja, pretepanja, ropanja in požiganja hiš do samovoljnih aretacij, katerim so sledili sodni procesi (Komac 1998: 286–292). Da je bilo ob vsem tem precej težko sodelovati v javnih oz. političnih zadevah z idejami o pomoči slovenski manjšini, si ni težko predstavljati.

Italija je kasneje ob pripravljanju zaščitne zakonodaje za slovensko manjšino začela spodbujati tudi njeno sodelovanje v javnih zadevah, predvsem na tistih področjih, ki zadevajo tudi življenje manjšine. Z zaščitnim zakonom 38/2001 je bil ustanovljen paritetni odbor, glavna inštitucija za reševanje problemov slovenske manjšine, zelo pomemben pa je tudi člen, ki govori o bolj »prijazni« volilni zakonodaji. Deželni zakon je še povečal možnosti sodelovanja v javnih zadevah z ustanavljanjem nekaterih drugih organov. Vse vidike – sodelovanje v splošnih/državnih zadevah in na tistih področjih, ki zadevajo posebej življenje slovenske manjšine – si bomo podrobneje pogledali v nadaljevanju.

4.8.1 Slovenska manjšina v italijanski politiki

4.8.1.1 Volilni sistem v Italiji

Konec leta 2005 je takratna desno-sredinska vlada takorekoč čez noč sprejela nov volilni zakon št. 270/05, ki uvaja proporcionalni volilni sistem. Vsak posameznik lahko na volitvah glasuje le za stranko, medtem ko preferenčni glas ne obstaja. To pa v končni fazi pomeni, da stranke same določijo, kdo bo zasedel pomembne pozicije (Politica OnLine 2005).

Vsekakor ta zakon ne spoštuje določila iz zaščitnega zakona 38/2001 (čl. 26), po katerem bi država morala olajševati izvolitev predstavnikov slovenske manjšine v senat

in poslansko zbornico. Tudi zato si slovenska manjšina prizadeva za njegovo spremembo. Hkrati pa obstaja zavedanje, da se situacija v Italiji bistveno razlikuje od tiste v Sloveniji, kjer velja dvojni glas. O pripravi novega volilnega zakona Miloš Budin v nekem intervjuju razmišlja, da podvojena volilna pravica v Italiji ne pride v poštev, ampak bi bilo potrebno pravico do izbire manjšinskega zastopnika uskladiti z osnovno državljansko pravico do političnega glasovanja. Vsekakor ne sme priti do tega, da bi se moral državljan za to, da bi uporabil pravico do glasovanja manjšinskega predstavnika, odreči pravici do političnega glasovanja. Predstavniki slovenske manjšine so namreč prišli v parlament ali senat pod okriljem različnih italijanskih političnih strank, torej kot predstavniki neke stranke in ne le slovenske manjšine. A obstaja zavedanje, da priti v parlament po strankarski poti pomeni veliko prednost, saj ima parlamentarec podporo stranke in njene koalicije, ne le manjšinske skupnosti. Tako so interesi manjšine vedno zastopani in imajo določeno podporo (Hočevar 2006: 8).

4.8.1.2 Sodelovanje slovenske manjšine s političnimi strankami

Slovenska manjšina se zaveda pomena političnega faktorja za svoj obstanek in razvoj, zato je bila vedno aktivna tudi na političnem področju. Vse od konca vojne dalje se je slovenska manjšina opredeljevala predvsem za tiste stranke, ki so se trudile zakonsko urediti njen položaj. Poleg edine slovenske etnične stranke Slovenska skupnost, so bile levičarske lokalne komponente prve, ki so v svoje programe vključile tudi narodnostna vprašanja in s tem pridobile v svojo bazo pripadnike slovenske manjšine (Stranj 1989: 114–119).

Danes še velja, da so levosredinske politične sile načeloma bolj naklonjene slovenski manjšini v smislu, da priznavajo obstoj slovenske manjšine v vseh treh pokrajinah Furlanije Julijske krajine, da si prizadevajo za njen razvoj in da so bolj pripravljene na sodelovanje s slovensko manjšino kot desnosredinski pol. Poleg tega levosredinske stranke v svoje vrste sprejemajo tudi pripadnike slovenske manjšine, katerim omogočajo tudi prevzemanje določenih pomembnejših pozicij (npr. Miloš Budin – senator in prvi Slovenec v italijanski vladi, na mestu državnega sekretarja, Tamara Blažina – senatorka, Darko Bratina – senator, ipd.), s čimer ima slovenska manjšina priložnost opozoriti na svojo problematiko. V primerjavi z nemško in francosko manjšino, ki sta številčno in politično močnejši, pa je slovenska manjšina na političnem področju dosti šibkejša. To gre pripisati predvsem dejstvu, da so Nemci oz. Francozi

večinska skupnost v svoji pokrajini in so zato odločilni v okviru krajevne oblasti (Hočevar 2006: 8).

4.8.1.3 Stranka Slovenska skupnost

Slovenska manjšina je oblikovala tudi svojo etnično politično stranko, Slovensko skupnost (v nadaljevanju SSk), s sedežem v Trstu. Slovenska skupnost je krovna politična stranka Slovencev in temelji na načelih narodne samobitnosti, politične samostojnosti, pluralistične demokratične ureditve in socialne pravičnosti. Njen cilj je ohranitev in okrepitev slovenstva, samostojno politično življenje Slovencev v Italiji in splošni človeški in gmotni napredek. Član SSk je lahko vsak pripadnik slovenske manjšine v Italiji, ki je izpolnil 16 let in se je obvezal, da sprejema strankin statut in program (Slovenska skupnost 2002).

Slika 4.5: Simbol stranke Slovenska skupnost

Vir: Slovenska Skupnost 2002.

Stranka redno sodeluje na volitvah, čeprav se njenim kandidatom navadno ne uspe prebiti med izvoljene parlamentarce. Tudi zaradi tega je stranka začela sodelovati z drugimi levo-sredinskimi strankami, kot npr. z Marjetico (Margherita), in prav na ta način dosegla, da so njeni člani prišli v razne občinske in pokrajinske svete (Wikipedia 2007).

Žal pa so vsi moji sogovorniki potrdili, da SSk ni preveč zasidrana v zavesti Slovencev iz videmske pokrajine, saj zgodovinsko ni bila prisotna v teh krajih. To je bolj stranka goriške in tržaške pokrajine, medtem ko so se Slovenci iz videmske pokrajine bolj identificirali v ostalih strankah. Tako še danes velja, da se pripadniki slovenske

manjšine iz videmske pokrajine raje vključujejo v ostale stranke levega bloka, čeprav negativna propoganda kaže svoje žrtve tudi s tem, ko se celo predstavniki slovenske manjšine identificirajo z desničarskimi strankami (Namor 2007, Negro 2007b, Bartaloth 2007).

V bistvu ne gre niti pričakovati, da bi vsi pripadniki slovenske manjšine pripadali tudi SSK, saj se je zelo lahko identificirati tudi s programi drugih strank, ne le nujno po etnični osnovi. Je pa prav, da se Slovenci v Italiji tudi politično udeležujejo in tako dejavno sodelujejo pri sprejemanju odločitev, ki zadevajo tudi njihov vsakdan.

4.8.2 Participacija v zadevah, ki vplivajo na življenje slovenske manjšine

Zaščitni zakon in še posebej deželni zakon ustanavljata vrsto inštitucij, ki naj bi bedele nad dejavnostmi slovenske manjšine in reševale njene probleme:

- Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine: ustanovljen po čl. 3 zaščitnega zakona 38/2001, ima glavno vlogo pri reševanju problemov slovenske manjšine in bedi nad izvajanjem zaščitnega zakona. Paritetni odbor je že pripravil seznam občin po 4. členu zakona, kjer bodo veljala določila iz zaščitnega zakona in seznam občin po 10. členu zakona, kjer se bo izvajala vidna dvojezičnost.
- Deželni seznam organizacij slovenske jezikovne manjšine: ustanovljen po čl. 5 deželnega zakona 205/2007, vpis v ta seznam je nujen pogoj za pridobivanje finančnih sredstev iz deželnega zakona in za sklepanje pogodb z deželo Furlanijo Julijsko krajino.
- Deželna posvetovalna komisija za slovensko jezikovno manjšino: ustanovljena po čl. 8 deželnega zakona 205/2007, je splošen posvetovalni organ za vsa vprašanja in probleme v zvezi s slovensko jezikovno manjšino.
- Deželna konferenca za zaščito slovenske jezikovne manjšine: sklicana na podlagi čl. 10 deželnega zakona 205/2007 vsaj enkrat na pet let z namenom preveriti izvajanje določil iz deželnega zakona.

Sogovornik je pozitivno ocenil izkupiček deželnega zakona, saj le-ta dokončno ureja odnose med deželo in slovensko manjšino na njenem ozemlju. Vrsta novih organov naj

bi izboljšala organiziranost same manjšine in omogočila, da se bo bolj transparentno ocenjevalo delo države in dežele na področju zaščite slovenske manjšine ter tako lažje odpravljalo probleme, ki jo pestijo (Bartaloth 2007).

4.8.3 Sklep

Na političnem področju smo torej ocenjevali, kako se se lahko predstavniki slovenske manjšine udeležujejo v italijanskem političnem življenju in kako v tistih zadevah, ki posebej zadevajo življenje manjšine. Kljub temu, da Italija še ni pripravila takega volilnega zakona, ki bi predstavnikom slovenske manjšine zagotavljal gotovo mesto v senatu in parlamentu, sta zaščitni zakon in še toliko bolj deželni zakon uvedla vrsto inštitucij, ki omogočajo participacijo slovenske manjšine pri odločanju o zadevah, ki vplivajo na njeno življenje. To gre vsekakor oceniti kot pozitivno, čeprav bo potrebno počakati na konkretne rezultate. Zaenkrat vsi ti organi obstajajo le na papirju, kakšno pa bo njihovo delovanje in kako učinkoviti bodo v realnosti, bo pokazal čas.

4.9 ČEZMEJNO SODELOVANJE

Povojno obdobje z vsemi pritiski vsekakor ni nudilo pogojev za vzpostavljanje sodelovanja med slovensko manjšino v Italiji in njenimi sonarodnjaki na drugi strani meje. Pojem »železna zavesa« zelo zgovorno ponazarja takratni položaj v Evropi, ko je bil vsak znak sodelovanja skrajno sumljiv in opredeljen kot dejanje izdajalstva. Povezovanje in sodelovanje je zamrlo, tolikšen je bil strah.

Tudi danes, kljub zakonskim določilom, ki spodbujajo sodelovanje med regijami in državami na vseh področjih, je sodelovanja manj, kot bi si manjšina želela. Sogovorniki so izpostavili, da bi bilo sklepanje skupnih projektov verjetno zelo dobičkonosno za vse strani, da pa je pobud v tej smeri premalo.

Kanalska dolina ima prednost v Trbižu, ki je kot mesto na tromeji pomembno stičišče in povezava med Italijo, Slovenijo in Avstrijo, kar bi veljalo čimbolj izkoristiti. Osredotočiti bi se morali na ustvarjanje skupnih projektov z občinami na slovenski strani – z Gorenjsko, Koroško, Bovško dolino in Kranjsko Goro (Bartaloth 2007).

Po drugi strani pa je medregijskega in meddržavnega sodelovanja med Rezijo in Slovenijo zelo malo. Sogovornica je opozorila na Kanin, ki predstavlja dobesedno zelo visoko oviro za sklepanje povezav. Poleg tega tudi vsa negativna propaganda, o kateri smo večkrat opozorili tekom naloge, in neznanje slovenščine minimizirajo interese po sklepanju sodelovanja s Slovenijo (Negro 2007b).

Tudi območje Beneške Slovenije premalo izkorišča možnosti povezovanja s Slovenijo. To območje je gospodarsko, finančno, politično in upravno šibko, človeških virov je malo, občine pa so majhne in nepovezane med sabo. Tudi zato je malo medregijskega in čezmejnega sodelovanja, čeprav je sodelovanje s Posočjem zaželeno in bi prineslo obojestranske koristi (Namor 2007).

4.9.1 Sklep

Tudi na tem področju bi se dalo še veliko postoriti, saj je vstop Slovenije v EU ter padec schengenske meje prinesel veliko novih možnosti in tudi finančnih sredstev na razpolago. Največ je torej prav na samih pripadnikih manjšine, da se začnejo ozirati po ponujenih možnostih. Čeprav je vedno dobrodošlo, da država ponudi pomoč in s promoviranjem oz. prikazovanjem koristi spodbuja ljudi k delovanju.

5. ZAKLJUČEK

Po pregledu mednarodnih in notranjih obvez republike Italije do varstva slovenske jezikovne manjšine ter po oceni stanja na različnih področjih nam ostane le še končna ocena pod-hipotez, kar nam bo pomagalo odgovoriti na glavno hipotezo. Najbolje bo, da vsako pod-hipotezo posebej pokomentiramo v luči informacij, ki so bile predstavljene v osrednjem delu naloge.

- a) Italija podpira slovensko kulturno dejavnost v videmski pokrajini ter skrbi za njeno financiranje.

Zapisano lahko potrdimo. Kot zelo pozitivno bomo označili dejstvo, da za financiranje dejavnosti slovenske manjšine obstajata kar dva sklada; prvega financira država in deželi prepušča nalogo, da ta sredstva deli naprej slovenski manjšini, v drugi, deželni sklad pa sredstva prispeva samo dežela Furlanija. Sogovornica je opozorila, da se je z deželnim skladom, ki ga uvaja deželni zakon, poskušalo popraviti postavke iz zaščitnega zakona, ki v več členih ne predvidevajo novih izdatkov v breme državnega proračuna. Zdaj, ko je ta »malenkost« odpravljena, lahko pričakujemo bolj sproščeno delovanje slovenskih organizacij, saj bo finančna stiska vsaj za malenkost omiljena.

- b) Italija promovira razvoj slovenskih medijev (tisk, radio in televizija) v videmski pokrajini.

Te hipoteze ne moremo potrditi, saj obstaja ena pomembna pomanjkljivost: v videmski pokrajini ni omogočeno sprejemanje oddaj v slovenskem jeziku (ne iz slovenske radio-televizije ne iz programske sheme RAI), čeprav je oddajanje tehnično mogoče in niti ne predstavlja velikih stroškov. Slovenska manjšina zato upravičeno pričakuje, da bodo težave s sprejemanjem kar se da hitro odpravljene in jim bo tako zagotovljena osnovna pravica do prejemanja informacij v lastnem jeziku.

- c) Italija slovenski manjšini v videmski pokrajini omogoča uporabo slovenščine v javni upravi (sodstvo, administracija in javna podjetja) kot tudi uporabo dvojezičnih javnih dokumentov.

Teza nikakor ne more biti potrjena, saj je predvsem to določilo tisto, ki se, izmed vseh obravnavanih, najslabše izvaja. Enotno okence v Čedadu ne deluje, večina uprav in

drugih javnih ustanov nima na razpolago usposobljenega osebja za komunikacijo v slovenskem jeziku, o dvojezičnih dokumentih pa ni ne duha ne sluha. To je vsekakor eno od področij, na katerem se bo morala Italija precej bolj potruditi v prihodnosti.

d) Italija si prizadeva vrniti poitalijančena imena in priimke v slovensko obliko.

Zapisano lahko potrdimo, saj zaščitni zakon na osnovi določila iz splošnega zakona 482/1999 poenostavlja posluževanje te pravice, kar je pomembna pridobitev za slovensko manjšino. Po oceni SKGZ naj bi se vedno več pripadnikov slovenske skupnosti odločalo za spremembo svojega imena in priimka v slovensko obliko, kar kaže, da je bil ukrep pozitivno sprejet.

e) Italija je zagotovila dvojezične javne napise v videmski pokrajini.

Tudi to trditev lahko potrdimo, saj je paritetni odbor končno lahko pripravil seznam občin, ki so se odločile za vidno dvojezičnost. Na veliko veselje se je večina občin videmske pokrajine odločila, da bo postavila cestne table, smerokaze in druge javne napise v italijanskem in slovenskem jeziku oziroma njegovem narečju, kar je glede na razmere spodbudna slika. Grenak priokus ostaja le zato, ker so se tiste občine, kjer je na oblasti desno-sredinski politični pol, odločile, da vidne dvojezičnosti ne bodo uvedle ali pa so se zavzele za dvojezičnost med italijanščino in krajevnim dialektom, ki naj ne bi bil slovenski.

f) Italija v videmski pokrajini ustanavlja dvojezične šole in s tem skrbi za razvoj slovenskega jezika.

Te teze ne moremo potrditi, ker, kot opozarja tudi Posvetovalni odbor Sveta Evrope, razen tega, da je bila šola v Špetru podržavljena, v videmski pokrajini ni bilo storjenih nobenih drugih napredkov glede uveljavljanja dvojezičnega šolstva ali vsaj dvojezičnih oddelkov. Problematičen je predvsem položaj v Režiji in Kanalski dolini, kjer nikoli ni bilo in še vedno ne obstaja nobena dvojezična šola oz. šola s slovenskim učnim jezikom. V sklopu obveznega pouka so sicer bile uvedene ure slovenščine, ki pa so na voljo le šoloobveznim otrokom, medtem ko za srednješolce in študente ni poskrbljeno.

g) Italija spodbuja razvoj gospodarstva slovenske manjšine v videmski pokrajini.

Trditve ne moremo potrditi, ker zbrani podatki kažejo na zelo slab položaj gospodarstva slovenske manjšine v videmski pokrajini. Zaradi zelo težavne zgodovine so bili ti kraji

namerno prepuščeni propadanju, čemur je sledilo množično izseljevanje prebivalstva. Tak zaostanek pa je zelo težko popraviti – potrebnih je ogromno sredstev, spodbud, dobrih strategij ter sodelovanja vseh sektorjev in komponent družbe. Nobeden od treh obravnavanih predelov pa še nima pripravljenega ustreznega plana za popolno okrevanje gospodarstva.

Pohvalno je sicer, da je država v zaščitni zakon vključila določilo o pomoči na gospodarskem področju, kljub nasprotovanju mnogih, ki menijo, da spodbujanje gospodarstva ne more biti domena zakona za zaščito manjšine. Vsi trije sogovorniki so potrdili, da so sredstva sicer skromna, a izredno pomembna za te kraje, kjer kronično primanjkuje finančnih spodbud. Žal se do zdaj tudi niso porabljala na pravilen način, tako da manjšina konkretno od tega ni imela večjih koristi. V tem oziru je potrebno počakati na učinke deželnega zakona, kjer je poraba sredstev natančneje določena.

- h) Italija spodbuja participacijo slovenske manjšine v javnem življenju s tem, da zagotavlja njeno zastopanost v parlamentu in senatu ter v drugih inštitucijah, ki se ukvarjajo z njenimi problemi.

Žal moramo tudi pri tej tezi podati negativno oceno stanja. Slovenska manjšina je sicer politično aktivna, sodeluje v raznih strankah in je oblikovala tudi popolnoma svojo etnično politično stranko, vendar pa se zaščitni zakon na tem področju osredotoča predvsem na volilno zakonodajo, ki naj bi zagotavljala zastopanost predstavnikov slovenske manjšine v parlamentu in senatu. In volilni zakon, ki je bil sprejet konec leta 2005 (torej 4 leta po zaščitnem zakonu), tega določila ne spoštuje. Kaj bodo prinesle vse inštitucije, namenjene reševanju problemov slovenske manjšine, pa bomo lahko ocenili šele čez par let, ko se bo njihovo delovanje šele prav začelo.

- i) Italija spodbuja čezmejno sodelovanje slovenske manjšine na vseh področjih, tako kulturnem kot gospodarskem.

Niti zadnje trditve ne moremo potrditi. Kljub vsem možnostim, ki so se odprle ob vstopu Slovenije v EU, je sodelovanja še vedno premalo. Manjkajo skupne pobude, predvsem na gospodarskem področju. Velikokrat se tudi dogaja, da državi sodelujeta, brez da bi vključili manjšino, tako da le-ta nima nobenih koristi.

Obrazložitev pod-hipotez nas je privedla do tega, da moramo ovreči tudi našo glavno hipotezo, ki je predpostavljala, da se je položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini po sprejemu Zakona za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji Julijski krajini občutno izboljšal.

Na tem mestu je potrebno pojasniti, da hipoteza ne more biti potrjena, ker sloni na predpostavki, da se je položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini lahko izboljšal le, če se popolnoma izvajajo določila iz zaščitnega zakona. In ker smo s pomočjo zbranih podatkov pokazali, da obstajajo pomanjkljivosti pri izvajanju zaščitnega zakona, tudi naša hipoteza pade.

To pa še zdaleč ne pomeni, da zaščitni zakon ni pomemben, da se ga ne spoštuje in da je ostal samo »mrtva črka na papirju«, saj je realno prišlo do določenih izboljšav in so se mnogi problemi vsaj začeli reševati. Mogoče gre razloge iskati tudi v dejstvu, da je desno-sredinska vlada celih pet let onemogočala izvajanje zaščitnega zakona, predvsem s tem, da ni potrdila paritetnega odbora in kasneje še seznama občin po 4. členu, kjer naj bi se zakon sploh izvajal. Dejansko je prišlo do prvih vidnih rezultatov šele v zadnjih dveh letih, odkar vlado spet vodi levi politični pol. To pa nam v končni fazi pove, da če obstaja politična volja, so tudi pozitivne spremembe mogoče.

6. LITERATURA

6.1 SEKUNDARNI VIRI

- Brezigar, Bojan (2007): Odločilna je bila politična volja. *Primorski dnevnik* 31. 8., 1.
- Brezigar, Sara (2004): *Politike promocije manjšinskih jezikov: primer slovenske jezikovne manjšine v Italiji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Comunità Montana del Gemonese, Canal del Ferro e Val Canale (n. d.): *Stiki z manjšinami. Jezikovno okence za slovensko manjšino*. Dostopno na http://www.comunitamontanadelgemonese.it/generale/attivita_sloveno.pdf (22. november 2007).
- Černo, Viljem (2006a): Dolino je prizadel potres. V Milena Kožuh (ur.): *Terska dolina / Alta Val Torre / Val de Tor*, 105–112. Celje in Gorica: Mohorjeva družba.
- Černo, Viljem (2006b): Vikariat Slovencev iz Terske doline. V Milena Kožuh (ur.): *Terska dolina / Alta Val Torre / Val de Tor*, 78–84. Celje in Gorica: Mohorjeva družba.
- D. U. (2007): Napolitano podpisal odlok o 32 občinah, kjer bo veljala zaščita. *Primorski dnevnik* 13. 9., 2.
- Dolhar, Erik (2002): *Boj za slovenstvo Kanalske doline: Od TIGR-a do volitev 1946*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Dolhar, Vida (1999): *Kanalska dolina in slovenska kultura*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček.
- Education highway (2008): *Il sistema scolastico in Italia*. Dostopno na http://www.eduhi.at/dl/Il_sistema_scolastico_in_Italia.doc (27. maj 2008).
- G. M. (2006): *Tradito lo spirito della legge di tutela*. Dostopno na <http://www.dom.it/index.php?pag=art&p=30&cat=1&f=int&id=338> (4. maj 2006).
- Gombač, Boris M. (1996): *Slovenija, Italija. Od preziranja do priznanja*. Ljubljana: Debora.

- Grego, Milan (1998): *Beneška Slovenija / Slavia Veneta: Fotomonografija*. Ljubljana: Družina.
- Grego, Milan in Rafko Dolhar (2007): *Kanalska dolina / La Valcanale: Fotomonografija*. Ljubljana: Družina.
- Grego, Milan in Roberto Dapit (2001): *Rezija / Resia: Fotomonografija*. Ljubljana: Družina.
- Hočevar, Tone (2006): Brez opravičila »dedičev« fašističnega režima ne bo sprave. *Delo – Sobotna priloga* 17. 6., 8–9.
- Komac, Miran (1987): Rezija / Resia. V Silvo Devetak (ur.) in Boris Jesih (odgovorni ur.): *Revija za narodnostna vprašanja – Razprave in gradivo* 20, 141–155. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja / Uradni list SRS.
- Komac, Miran (1998): Povojno nasilje v Beneški Sloveniji. V dr. Darko Darovec (odgovorni ur.): *Acta Histriae VI.*, 285–298. Koper: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko in Znanstveno – raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- Komac, Miran (2008a): *Slovensko etnično ozemlje v Italiji*. Osebni arhiv.
- Komac, Miran (2008b): *Delež Slovencev po občinah na slovenskem etničnem ozemlju v Italiji*. Osebni arhiv.
- Komac, Miran (2008c): *Gibanje števila stalnega prebivalstva v Kanalski dolini od leta 1951-2001*. Osebni arhiv.
- Kunaver, Jurij (2006): Nekatero geografske, zlasti reliefne poteze terskega dela Beneške Slovenije. V Milena Kožuh (ur.): *Terska dolina / Alta Val Torre / Val de Tor*, 13–25. Celje in Gorica: Mohorjeva družba.
- Madotto, Aldo (1982): *La val Resia ed i suoi abitanti*. Udine: Fototext.
- Marušič, Branko (2006): Pregled zgodovine terskih Slovencev. V Milena Kožuh (ur.): *Terska dolina / Alta Val Torre / Val de Tor*, 55–61. Celje in Gorica: Mohorjeva družba.
- Možina, Marjetica, ur. (2007): *Pravica do imena in priimka. Priročnik za uveljavljanje izvirne oblike imena in priimka*. Trst: Slovenska kulturno-gospodarska zveza.
- Negro, Luigia (2007a): Guardiamo al futuro con tanta fiducia. *Náš glas* (junij), 1.

- Neznani avtor (2006): La comunità montana attiva tre sportelli per le minoranze linguistiche. *Náš glas* (december), 4–5.
- Neznani avtor (2007a): »La legge di tutela garantisce anche lo sviluppo economico«. *Náš glas* (junij), 4.
- Neznani avtor (2007b): Zakon za zaščito Slovencev danes v deželni skupščini. *Primorski dnevnik* 27. 9., 3.
- ORF (2007): *Pravica do imena in priimka*. Dostopno na http://www.planika.it/index.php?option=com_content&task=view&id=892 (26. september 2007).
- Ozbič, Mitja (2004): Zakon št. 38/2001 o zaščiti slovenske manjšine v Italiji. V Gorazd Bajc (ur.): *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004*, 293–322. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Peršič, Ana (2007): *Primeri vidne dvojezičnosti v Reziji*. Osebni arhiv.
- Pirjevec, Jože (2004): Politika Italije do slovenske manjšine. V Gorazd Bajc (ur.): *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004*, 13–30. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Politica OnLine (2005): *Elezioni. Legge elettorale (Legge n. 270 del 2005)*. Dostopno na <http://www.politicaonline.net/elezioni/camnorm.htm> (1. junij 2007).
- Quaglia, Renato (1981): *Rezija: jezik zemlje, jezik kruha. / Resia: il linguaggio della terra e del pane*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Radio Koper (2007): *Nedelja z mladimi*, 17. november.
- Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2002): *Statistica, Dati demografici, Raffronti tra i Censimenti 1991 e 2001 (dati definitivi) - Fonte: ISTAT, Provincia di Udine*. Dostopno na <http://www.regione.fvg.it/rafvfg/export/sites/default/RAFVG/AT12/ARG2/Allegati/Udine.pdf> (15. januar 2008).
- Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (n. d.): *Jezikovne skupnosti – Predstavitev*. Dostopno na

http://www.lingue.regione.fvg.it/Minor/sl/homepage_comunita.aspx (24. april 2007).

- Republika Slovenija (2007): *Evropomočnik, Varstvo pravic manjšin*. Dostopno na <http://evropa.gov.si/evropomocnik/?id=677&r=1016> (9. maj 2008).
- Rupel, Aldo, ur. (1987): *Tabor »Kanalska dolina 86«*. Trst: SLORI in NŠK.
- Rupel, Aldo, ur. (1990): *Tabor »Rezija 89«*. Trst: SLORI in NŠK.
- Slovenska kulturno-gospodarska zveza (2004a): *Kdo smo*. Dostopno na <http://www.skgz.org/slo/home> (15. december 2007).
- Slovenska kulturno-gospodarska zveza (2004b): *Včlanjene organizacije*. Dostopno na <http://www.skgz.org/slo/clanstvo> (15. december 2007).
- Slovenska kulturno-gospodarska zveza (2006): *Izvršni odbor SKGZ v Čedadu razpravljaj o vprašanjih Slovencev v videmski pokrajini*. Dostopno na <http://www.skgz.org/tisk/slo/195> (15. december 2007).
- Slovenska kulturno-gospodarska zveza (2007): *Senat izglasoval finančni zakon, ki predvideva tudi pol milijona euro poviška za slovensko manjšino v Italiji*. Dostopno na <http://www.skgz.org/tisk/slo/276> (15. december 2007).
- Slovenska skupnost (2002): *Statut*. Dostopno na <http://www.slovenskaskupnost.net/statut.htm> (15. junij 2007).
- Statistiche demografiche ISTAT (2008): *Demo Istat.it*. Dostopno na <http://demo.istat.it/bil2006/index.html> (16. januar 2008).
- Stranj, Pavel (1989): *La comunità sommersa. Gli Sloveni in Italia dalla A alla Ž*. Trst: Editoriale stampa Triestina.
- Stranj, Pavel (1999): *Slovensko prebivalstvo Furlanije – Julijske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Svet slovenskih organizacij (n. d.): *Članice*. Dostopno na <http://www.ssorg.eu/clanice.htm> (15. december 2007).
- Svet slovenskih organizacij (n. d.): *Kdo smo*. Dostopno na <http://www.ssorg.eu/zgodovina.htm> (15. december 2007).
- Štamcar, Miha (2007): *Intervju: Stojan Spetič, zamejski novinar, bivši italijanski senator*. Dostopno na http://www.mladina.si/tehdnik/200708/clanek/nar-intervju--miha_stamcar_vanja_pirc/ (25. september 2007).
- Štavar, Marko (2003): *Družba, teritorij in gospodarstvo*. Dostopno na <http://www.skgz.org/dokumenti/2> (13. september 2006).

- Šumi, Irena in Salvatore Venosi (1995): *Govoriti slovensko v Kanalski dolini (Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes)*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček.
- Šušmelj, Jože (2003): *Zgodba o zakonu. Sprejemanje zakona za zaščito slovenske manjšine v italijanskem parlamentu*. Trst: ZTT-EST in Mladika.
- Tence, Sandor (2007a): Benečija je dobila novo dvojezično srednjo šolo. *Primorski dnevnik* 31. 8., 3.
- Tence, Sandor (2007b): Velika večina obmejnih občin Videmske pokrajine za vidno dvojezičnost. *Primorski dnevnik* 25. 9., 3.
- Tence, Sandor (2007c): Dvojezične cestne table bo za sedaj postavilo že 23 narodno mešanih občin. *Primorski dnevnik* 26. 9., 3.
- Trinko, Ivan (1980): *Beneška Slovenija. Hajdimo v Rezijo!* Celje: Mohorjeva družba.
- Troha, Nevenka (2004): Položaj slovenske narodne skupnosti v Italiji in italijanske v Sloveniji med letoma 1954 in 1990. V Gorazd Bajc (ur.): *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004*, 141–166. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Venosi, Salvatore in Miran Komac (1987): Kanalska dolina / Val Canale. V Silvo Devetak (ur.) in Boris Jesih (odgovorni ur.): *Revija za narodnostna vprašanja – Razprave in gradivo* 20, 157–183. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja / Uradni list SRS.
- Volk, Sandi (2004): Slovenci v Italiji od mirovne pogodbe do Londonskega sporazuma. V Gorazd Bajc (ur.): *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004*, 125–140. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Wikipedia (2007): *Slovenska skupnost*. Dostopno na http://it.wikipedia.org/wiki/Slovenska_Skupnost (15. junij 2007).
- Zveza slovenskih kulturnih društev (2005): *60 let s kulturo v srcu*. Gorica, Trst, Videm: Zveza slovenskih kulturnih društev.

6.2 PRIMARNI VIRI

- Camera dei deputati (2003): *Disegno di legge n. 3539, Ratifica ed esecuzione della Carta europea per le lingue regionali o minoritarie, fatta a Strasburgo il 5 novembre 1992.* Dostopno na http://legxiv.camera.it/_dati/leg14/lavori/stampati/pdf/14PDL0049140.pdf (10. maj 2008).
- Consiglio regionale del Friuli Venezia Giulia (2007): *Legge regionale 16 novembre 2007, n. 26, "Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena".* Dostopno na <http://lexview-int.regione.fvg.it/Lex/DettaglioUnicoTit.jsp?ANN=2007&LEX=0026&ART=000&AG1=00&AG2=00&AL=0&IND=0&DBA=DB1&PAG=1&RIF=2&AV=0&L=0&TIT=1&PAR=minoranza%20slovena&AO=1#> (19. december 2007).
- Council of Europe (1992): *European Charter for Regional or Minority Languages.* Dostopno na <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm> (10. maj 2008).
- Council of Europe (1995): *Framework Convention for the Protection of National Minorities.* Dostopno na <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/157.htm> (10. maj 2008).
- Council of Europe (1999): *Report submitted by Italy pursuant to article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.* Dostopno na http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28monitoring%29/2._monitoring_mechanism/3._state_reports_and_unmik_kosovo_report/1._first_cycle/PDF_1st_SR_Italy.pdf (12. februar 2008).
- Council of Europe (2004): *Second report submitted by Italy pursuant to article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.* Dostopno na http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28monitoring%29/2._monitoring_mechanism/3._state_reports_and_unmik_kosovo_report/2._second_cycle/PDF_2_SR_Italy_ang.pdf (12. februar 2008).
- Council of Europe (2005a): *Second Opinion on Italy.* Dostopno na http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28

monitoring%29/2._monitoring_mechanism/4._opinions_of_the_advisory_comm
ittee/1._country_specific_opinions/2._second_cycle/PDF_2nd_OP_Italy_eng.pdf
(12. februar 2008).

- Council of Europe (2005b): *Comments of the Government of Italy on the Second Opinion of the Advisory Committee on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Italy*. Dostopno na http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28monitoring%29/2._monitoring_mechanism/5._comments_by_the_states_concerned/2._second_cycle/PDF_2nd_Com_Italy_ang.pdf (12. februar 2008).
- Parlamento Italiano (1999): *Legge 15 Dicembre 1999, n. 482, "Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche"*. Dostopno na <http://www.parlamento.it/leggi/994821.htm> (24. april 2007).
- Parlamento Italiano (2001): *Legge 23 febbraio 2001, n. 38, "Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli - Venezia Giulia"*. Dostopno na <http://www.parlamento.it/leggi/elelenum.htm> (24. april 2007).
- The Council of the European union (2000): *Council directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*. Dostopno na http://europa.eu/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_180/l_18020000719en00220026.pdf (24. maj 2008).

6.3 SEZNAM INTERVJUJEV

- Intervju z Jole Namor, predsednico Slovenske kulturno – gospodarske zveze za videmsko pokrajino in odgovorne urednice Novega Matajurja. Čedad, 6. 9. 2007.
- Intervju z Luigio Negro, predsednico kulturnega društva Rozajanski dum in Zveze Slovenskih Kulturnih Društev Rezija. Solbica, 13. 9. 2007b.
- Intervju z Rudijem Bartalothom, direktorjem Slovenskega kulturnega središča Planika. Trbiž, 13. 9. 2007.

Priloga A: Zakon št. 482, 15. 12. 1999 – Predpisi na področju zaščite zgodovinskih jezikovnih manjšin (*Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*)

1. Člen

1. Uradni jezik Republike Italije je italijanski.
2. Republika, ki vrednoti jezikovno in kulturno izročilo italijanskega jezika, promovira tudi valorizacijo jezikov in kultur, ki jih ščiti ta zakon.

2. člen

1. Uresničujoč 6. člen ustave in v skladu s splošnimi načeli, ki so jih določili evropski in mednarodni organizmi, republika ščiti jezik in kulturo albanskih, katalonskih, germanskih, grških, slovenskih in hrvaških prebivalcev ter tistih prebivalcev, ki govorijo francoski, franko-provansalski, furlanski, ladinski, okcitanski in sardinski jezik.

3. člen

1. Pokrajinski svet, potem ko je slišal za mnenje občin, na predlog najmanj 15 odstotkov državljanov, vpisanih v volilne sezname in bivajočih v zadevni občini, ali na predlog tretjine občinskih svetovalcev omenjenih občin, določi seznam občin oziroma delov občin, na katerem se uveljavljajo določila o zaščiti zgodovinskih jezikovnih manjšin, ki jih navaja ta zakon.
2. V primeru, da ni izpolnjen nobeden od pogojev iz 1. odstavka in da na ozemlju neke občine živi ena od jezikovnih manjšin, določenih v seznamu 2. člena, se postopek začne, če se zanj izreče prebivalstvo s posebnim referendumom, ki ga sprožijo upravičenci in ki poteka v skladu z veljavnimi občinskimi statuti in pravilniki.
3. V primeru, da so jezikovne manjšine, navedene v 2. členu, prisotne na ozemlju različnih pokrajin ali dežel, lahko ustanovijo telesa za koordinacijo in predloge, ki jih krajevne ustanove lahko priznajo.

4. člen

1. V vrtcih občin, o katerih je govor v 3. členu, je pri jezikovni vzgoji poleg italijanskega jezika predvideno učenje lokalnega jezika in njegova raba pri vzgojnih

dejavnostih vrtca. V osnovnih šolah in v nižjih srednjih šolah je predvidena tudi raba manjšinskega jezika kot sredstva poučevanja.

2. Osnovne in nižje srednje šole v skladu z določili 1. odstavka 3. člena tega zakona pri izvajanju organizacijske in didaktične avtonomije, kot jo določata 8. in 9. odstavek 21. člena zakona z dne 15. marca 1997, števil. 59, v mejah šolskega urnika, določenega na vsedrjavni ravni in ob spoštovanju določil o službenih obvezah učnega osebja, ki izhajajo iz vsedrjavnih kolektivnih delovnih pogodb, z namenom, da zagotovijo učenje jezika manjšine, določijo, tudi na osnovi zahtev staršev, podrobnosti v zvezi s potekom pouka jezika in kulturnih tradicij krajevnih skupnosti, določijo roke in metodologijo ter kriterije za ocenjevanje učencev in postopek za zaposlitev kvalificiranega učnega osebja.

3. Iste šolske ustanove, navedene v 2. odstavku, lahko na osnovi 10. odstavka 21. člena zakona z dne 15. marca 1997, števil. 59, posamezno ali v medsebojnem sodelovanju, razširijo ponudbo izobraževanja tudi na odrasle. V okviru izvajanja avtonomije na področju raziskovanja, eksperimentiranja in razvoja, na osnovi 10. odstavka 21. člena, lahko šolske institucije, tudi v medsebojni povezavi, izvedejo pobude na področju preučevanja jezikov in kulturnih tradicij pripadnikov priznane jezikovne manjšine na osnovi 2. in 3. člena tega zakona ter skrbijo za izobraževanje in izpopolnjevanje šolnikov, zadolženih za te predmete. V ta namen lahko šolske ustanove sklepajo konvencije na osnovi 12. odstavka 21. člena omenjenega zakona števil. 59 iz leta 1997.

4. Šolske institucije same uresničujejo pobude, ki jih predvidevata 2. in 3. odstavek tega člena, ter se pri tem poslužujejo razpoložljivega osebja, finančnih dotacij dodeljenih na osnovi 5. odstavka 21. člena zakona z dne 15. marca 1997, števil. 59, ter dodatnih sredstev, ki jih pridobijo s konvencijami, pri čemer se uresničevanje tega zakona vključuje v seznam prioritete, ki jih določa omenjeni 5. odstavek. Pri dodeljevanju sredstev na osnovi 5. odstavka 21. člena zakona z dne 15. marca 1997, števil. 59 se upoštevajo dodatne prioritete, ki jih določa ta odstavek.

5. Ob predpisu starši sporočijo zainteresirani šolski ustanovi, ali se nameravajo poslužiti pouka jezika manjšine za svoje otroke.

5. člen

1. Minister za šolstvo z odlokom določi splošne kriterije za uresničevanje določil 4. člena in lahko spodbuja ter uresničuje državne in krajevne projekte na področju preučevanja jezikov in kulturnih tradicij pripadnikov priznane jezikovne manjšine na

osnovi 2. in 3. člena tega zakona. Za uredničevanje teh projektov je predviden izdatek 2 milijardi lir letno, začeni z letom 1999.

2. Osnutke odlokov, ki jih določa 1. odstavek, pošljejo parlamentu za mnenje pristojnih parlamentarnih komisij, ki se lahko izrečejo v 60 dneh.

6. člen

1. Univerze v zainteresiranih deželah, na osnovi 6. in 8. člena zakona z dne 19. novembra 1990, števil. 341, v okviru svoje avtonomije in rednih proračunskih sredstev, sprejmejo vse pobude za omogočanje znanstvenih raziskav ter kulturnih in izobraževalnih dejavnosti v podporo namembnostim tega zakona, vključno z ustanovitvijo tečajev jezika in kulture jezikov, ki jih določa 2. člen.

7. člen

1. V občinah, o katerih je govor v 3. členu, lahko člani občinskih svetov in drugih kolektivnih upravnih organov pri delovanju le-teh uporabljajo zaščiteni jezik.

2. Določilo iz 1. odstavka se razširi na svetovalce gorskih skupnosti, pokrajin in dežel, na katerih ozemlju so občine, v katerih je priznan manjšinski jezik, za katerega je predvidena zaščita, če prebivalstvo slednjih dosega najmanj 15 odstotkov celotnega prebivalstva.

3. Kadarkoli eden ali več članov kolektivnih organov, o katerih je govor v 1. in 2. odstavku, izjavi, da ne pozna manjšinskega jezika, za katerega je predvidena zaščita, mora biti zagotovljen takojšen prevod vsebine posega v italijanščino.

4. če so listine, namenjene javnosti, sestavljene v dveh jezikih, imajo pravno veljavnost samo akti in sklepi, ki so napisani v italijanskem jeziku.

8. člen

1. V občinah, o katerih je govor v 3. členu, lahko občinski svet zagotovi tudi objavo uradnih državnih, deželnih in krajevnih aktov kot tudi objavo aktov javnih organov iz drugih področij v zaščitenem jeziku, pri čemer gredo stroški za to objavo v breme občinskega proračuna, če za ta namen niso predvideni drugi viri. Ob vsem tem pa imajo izključno zakonito vrednost akti, ki so napisani v italijanskem jeziku.

9. člen

1. Ob potrditvi veljavnosti določil 7. člena, je v uradih javnih uprav v občinah, o katerih je govor v 3. členu, dovoljena ustna raba zaščitenega jezika. Vojska in sile državne policije so izključene od uveljavljanja tega določila.

2. Da bi se lahko dejansko uveljavile pravice, o katerih je govor v 1. odstavku, javne uprave, tudi s konvencijami z drugimi ustanovami, zagotovijo prisotnost osebja, ki lahko odgovarja na prošnje občanov v zaščitenem jeziku. V ta namen je pri predsedstvu vlade - uradu za deželne zadeve ustanovljen Državni sklad za zaščito jezikovnih manjšin s finančno dotacijo 9 milijard lir, začeni z letom 1999. Ta sredstva, ki nikakor ne morejo preseči določene vsote, se letno delijo z odlokom predsednika ministrskega sveta, potem ko so se o tem izrekle zainteresirane uprave.

3. V postopkih pred mirovnim sodnikom je dovoljena raba zaščitenega jezika. V veljavi ostanejo določila 109. člena kazenskega postopnika.

10. člen

1. V občinah, o katerih je govor v 3. členu, lahko ob uradnih toponimih, občinski sveti v skladu z določili deželnega zakona odobrijo tudi uporabo toponimov, ki so v skladu s tradicijo in krajevnimi običaji.

11. člen

1. Prebivalci, ki pripadajo skupnostim, o katerih je govor v 2. in 3. členu, in živijo v občinah, o katerih govori 3. člen, in katerim je bil spremenjen priimek ali ime pred začetkom veljave tega zakona, ali jim je bilo v preteklosti onemogočena dodelitev lastnega imena v jeziko manjšine, imajo pravico, da se jim na podlagi ustrezne dokumentacije povrne njihova prvotna oblika. Vrnitev prvotnega priimka velja tudi za potomce zainteresiranih oseb, ki niso polnoletni, za polnoletne pa, če so za to dali svoj pristanek.

2. V primerih, o katerih je govor v 1. odstavku, je treba v prošnji navesti ime ali priimek, ki se ga želi dobiti. Prošnjo, kateri je treba priložiti rojstni list, je treba predstaviti županu občine, v kateri ima prosilec stalno bivališče, župan pa jo mora po uradni dolžnosti posredovati prefektu. Če so izpolnjeni pogoji iz 1. odstavka, prefekt izda dekret o vrnitvi prvotnega imena ali priimka. Za člane iste družine je dovolj en sam dekret. V primeru zavrnitve prošnje je možno v roku tridesetih dni od prejema obvestila vložiti pritožbo na Ministrstvo za pravosodje, ki se nato odloči na podlagi predhodnega

mnenja Državnega sveta. Postopek je brezplačen in mora biti zaključen v devetdesetih dneh od dneva vložitve zahteve.

3. Matični uradi zainteresiranih občin poskrbijo za zabeležbo sprememb, do katerih je prišlo zaradi izvajanja določil iz tega člena. Vse ostale sezname, spiske in imena mora po uradni dolžnosti popraviti občina ali druge pristojne uprave.

12. člen

1. V konvenciji med ministrstvom za komunikacije in podjetjem, ki ima v zakupu javno radiotelevizijsko službo ter na zadevni pogodbi o tej službi so zagotovljeni pogoji za zaščito jezikovnih manjšin na območjih, kjer so le-te prisotne.

2. Zainteresirane dežele lahko prav tako sklepajo posebne konvencije s podjetjem, ki ima v zakupu javno radiotelevizijsko službo za novinarske in druge sporede v zaščitenedih jezikih v okviru deželnih radijskih in televizijskih sporedov omenjene družbe; v isti namen lahko dežele sklepajo posebne konvencije s krajevnimi postajami.

3. Za zaščito jezikovnih manjšin v okviru sistema medijev je pristojen urad za garancijo v komunikacijah, določen z zakonom z dne 31. julija 1997, šte. 249, pri čemer ostanejo v veljavi funkcije usmerjanja, ki jih ima parlamentarna komisija za usmerjanje in nadzor nad radiotelevizijskimi službami.

13. člen

1. V zadevah, ki sodijo v njihovo pristojnost, prilagodijo dežele z navadnim statutom svojo zakonodajo načelom, ki jih določa ta zakon. Izjemo predstavljajo že veljavna deželna zakonodajna določila, ki za jezikovne manjpine predvidevajo ugodnejše pogoje in niso v nasprotju z načeli tega zakona.

14. člen

1. Na podlagi objektivnih kriterijev lahko dežele in pokrajine, v katerih so prisotne jezikovne skupnosti, o katerih je govor v 2. členu, določijo prispevke za založništvo, za časopise in privatne radiotelevizijske postaje, ki uporabljajo enega od jezikov, ki so zaščiteni, pa tudi za priznana in v teritoriju zakoreninjena društva, ki imajo za cilj zaščito jezikovnih manjšin.

15. člen

1. Poleg določil 1. odstavka 5. člena in 2. odstavka 9. člena, gredo stroški krajevnih uprav za izvrševanje obveznosti, ki izhajajo iz pričujočega zakona, v breme države do višine 8.700.000.000 lir letno, začenši z letom 1999.

2. Vpis predvidenih stroškov za potrebe, o katerih je govor v 1. odstavku, je v proračune javnih ustanov možen šele po predhodni razdelitvi sredstev, o katerih je govor v istem odstavku, med zainteresirane krajevne ustanove in na podlagi ustreznega dekreta predsednika ministrskega sveta.

3. Do izplačila sredstev, ki so bila porazdeljena v smislu 2. odstavka, pride na osnovi točnega obračuna z navedbo razlogov za poseg in z utemeljitvijo višine stroškov, ki ga predstavi pristojna krajevna ustanova.

16. člen

1. Dežele in pokrajine poskrbijo za ustanovitev ustreznih inštitutov za zaščito jezikovnih in kulturnih tradicij prebivalcev, ki jih predvideva ta zakon, oziroma spodbujajo ustanovitev samostojnih oddelkov pri že obstoječih krajevnih kulturnih institucijah. Stroški za to gredo v breme deželnih in pokrajinskih bilanc.

17. člen

1. Predpisi za udejanjenje tega zakona so sprejeti v roku šestih mesecev od dneva, ko je bil le-ta sprejet in po predhodnem mnenju zainteresiranih dežel.

18. člen

1. V deželah s posebnim statutom je izvajanje ugodnejših določil, ki jih predvideva ta zakon, prepuščeno predpisom za udejanjanje zadevnih statotov. V veljavi ostajajo vsa zaščitna določila v deželah s posebnim statutom ter v avtonomnih pokrajinah Trident in Bocen.

2. V deželah s posebnim statutom, ki še niso odobrile zaščitne zakonodaje, se do vstopa v veljavo določil 1. odstavka uveljavljajo določila tega zakona.

19. člen

1. Republika Italija spodbuja , na način in v obliki, ki ju bodo določale posebne konvencije in s težnjo po recipročnosti s tujimi državami, razvoj jezikov in kultur,

določenih v 2. členu, razširjenih v tujini, v primeru, ko so državljani omenjenih skupnosti ohranili in razvili izvorno družbeno-kulturno in jezikovno identiteto.

2. Ministrstvo za zunanje zadeve spodbuja sklenitev primernih sporazumov z drugimi državami, da bi zagotovilo ugodne pogoje za italijanske skupnosti, ki so prisotne na njihovem teritoriju in za širitev italijanskega jezika in kulture. Republika tudi omogoča čezmejno in medregijsko sodelovanje tudi v okviru programov Evropske unije.

3. Vlada predstavi parlamentu letno poročilo v zvezi z izvajanjem obveznosti tega člena.

20. člen

1. Sredstva za kritje obveznosti tega zakona, ki so ocenjene v 20.500.000.000 lir letno začenši z letom 1999, se za triletnje 1998-2000 zagotovijo iz predračunske postavke zakladnega ministrstva "Posebni sklad", ki je predvidena v finančnem zakonu za leto 1998, pri čemer se delno - v višini 18.500.000.000 uporabi ustrezen sklad Predsedstva ministrskega sveta in v višini 2.000.000.000 lir sklad Ministrstva za šolstvo.

2. Ministrstvo za zaklad, finance in gospodarsko načrtovanje je pooblaščen, da s svojimi odloki poskrbi za potrebne spremembe v bilanci.

Priloga B: Zakon št. 38, 23. 02. 2001 – Predpisi o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini (*Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli – Venezia Giulia*)

1. Člen

(Priznanje slovenske manjšine)

1. Republika priznava in ščiti pravice italijanskih državljanov, ki pripadajo slovenski jezikovni manjšini, ki je prisotna v tržaški, goriški in videmski pokrajini, v skladu z 2., 3. in 6. členom ustave, v skladu s 3. členom ustavnega zakona šte. 1, z dne 31. januarja 1963, ki vsebuje odobritev Posebnega statuta dežele Furlanije-Julijske krajine, in v skladu s splošnimi načeli ureditve ter načeli splošne Deklaracije o človekovih pravicah, z mednarodnimi konvencijami in s pogodbami, ki jih je podpisala italijanska vlada.

2. V korist italijanskih državljanov, ki pripadajo slovenski jezikovni manjšini, se izvajajo določila zakona šte. 482, z dne 15. decembra 1999, razen v primerih, ki jih izrecno določa ta zakon.

2. Člen

(Sprejemanje načel Evropske listine o deželnih ali manjšinskih jezikih)

1. Ukrepi za zaščito slovenske manjšine, predvideni s tem zakonom, se zgledujejo po Okvirni konvenciji o varstvu narodnih manjšin, ki so jo sprejeli v Strasbourgu 1. februarja 1995 in jo je italijanski parlament ratificiral z zakonom št. 302 28. avgusta 1997 in po sledečih načelih, utemeljenih v Evropski listini o deželnih ali manjšinskih jezikih, sprejeti v Strasbourgu 11. novembra 1992:

- a) priznanje deželnih ali manjšinskih jezikov je izraz kulturnega bogastva;
- b) spoštovanje ozemeljskega obsega vsakega jezika;
- c) potreba po odločni akciji za uveljavitev deželnih ali manjšinskih jezikov, ki naj se zaščitijo;
- d) spodbujanje čezmejnega in meddeželnega sodelovanja, tudi v okviru programov Evropske unije.

3. Člen

(Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine)

1. Šest mesecev po začetku veljave tega zakona se z odlokom predsednika republike in po predhodnem sklepu ministrskega sveta ustanovi institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine (v nadaljevanju besedila Odbor). Sestavlja ga 20 članov, med temi je 10 italijanskih državljanov slovenskega jezika.

2. Odbor sestavljajo:

a) 4 člani, ki jih imenuje ministrski svet; od njih je eden pripadnik slovenske manjšine.
b) 6 članov, ki jih imenuje deželni odbor Furlanije-Juljske krajine; od njih so štirje pripadniki slovenske manjšine, ki jih določijo najbolj reprezentativne organizacije manjšine.

c) 3 člani, ki jih imenuje skupščina izvoljenih predstavnikov slovenskega jezika v krajevnih upravah na ozemlju, o katerem govori 1. člen. Skupščino skliče predsednik deželnega sveta Furlanije-Juljske krajine najkasneje 3 mesece od začetka veljave tega zakona.

d) 7 članov, med katerimi sta tudi 2 pripadnika slovenske jezikovne manjšine, imenuje deželni svet Furlanije-Juljske krajine, s tem da lahko vsak svetovalec imenuje samo enega člana.

3. Z ustanovnim odlokom, o katerem govori 1. odstavek, se določi pravilnik delovanja Odbora. Njegov sedež je v Trstu.

4. Za sodelovanje pri delu Odbora se članom povrnejo samo potni stroški.

5. Za namene tega člena je predvidenih največ 98,5 milijona lir letno, začeni z letom 2001.

4. Člen

(Ozemeljski obseg izvajanja zakona)

1. Ukrepi za zaščito slovenske manjšine, predvideni s tem zakonom, se, pod pogoji in s postopki, ki jih določa ta zakon, izvajajo na ozemlju, kjer je manjšina zgodovinsko prisotna. V to območje so vključene občine ali njihovi zaselki, navedeni v posebnem seznamu, ki ga v roku 18 mesecev po ustanovitvi sestavi Odbor na zahtevo najmanj 15 odstotkov državljanov, vpisanih v volilne sezname oziroma tretjine občinskih svetovalcev zainteresiranih občin. Seznam z odlokom odobri predsednik republike.

2. Če Odbor v predvidenem roku ne bi mogel sestaviti seznama, o katerem govori 1. odstavek, bo seznam v naslednjih šestih mesecih sestavilo predsedstvo vlade na osnovi

mnenja zainteresiranih uprav in upoštevajoč delo, ki ga je opravil Odbor. Pri tem veljajo določila 25. člena tega zakona.

5. Člen

(Zaščita nemško govorečega prebivalstva v Kanalski dolini)

1. V okviru določil zakona števil. 482, z dne 15. decembra 1999, in načel tega zakona ter upoštevajoč štirijezičnost tega območja so posebne oblike zaščite zajamčene za nemško govoreče prebivalstvo iz Kanalske doline. Za to ni predvideno nobeno novo ali višje finančno breme za državni proračun.

6. Člen

(Enotno besedilo)

1. Vlada je pooblaščen, da na osnovi predhodnega mnenja Odbora v roku 120 dni od začetka veljave tega zakona izda zakonski odlok, ki bo vseboval enotno besedilo veljavnih zakonskih določil, ki zadevajo slovensko manjšino v deželi Furlaniji - Julijski krajini. V odloku ta določila združi in poveže med seboj ter jih uskladi z določili tega zakona.

7. Člen

(Slovenska imena, priimki in poimenovanja)

1. Pripadniki slovenske manjšine imajo pravico svojim otrokom dajati slovenska imena. Obenem imajo pravico, da sta njihovo ime in priimek v vseh javnih aktih pravilno natisnjena ali napisana s slovenskimi pravopisnimi znaki.

2. Pravico do poimenovanja, do znakov in napisov v slovenskem jeziku imajo tako slovenska podjetja kot druge pravne osebe in slovenske institucije, ustanove, združenja in fundacije.

3. Državljan, pripadniki slovenske manjšine, imajo pravico, da svoje ime, za katerega jim je bila pred začetkom veljave zakona števil. 935, z dne 31. oktobra 1966, vsiljena italijanska inačica, spremenijo v ustrezno obliko v slovenskem jeziku ali v obliko, prav tako v slovenskem jeziku, ki jo običajno uporabljajo pri svojih družbenih stikih.

4. Državljan, ki so mu priimek spremenili ali drugače potvorili, in se ne more zateči k pravnim sredstvom, ki jih predvideva zakon števil. 114, z dne 28. marca 1991, ima pravico do spremembe svojega sedanjega priimka v slovensko obliko v slovenskem pravopisu na osnovi določil 11. člena zakona števil. 482, z dne 15. decembra 1999.

5. Kraljevi zakonski odlok šte. 16, z dne 10 januarja 1926, spremenjen v zakon šte. 898, z dne 24. maja 1926, je preklican.

6. Postopek za spremembo imena in priimka na osnovi tega člena je prost vsakršnih davščin, taks ali pristojbin, tudi v aktih in postopkih, ki sledijo spremembi. Uveljavljanje pravice iz 2. odstavka nima za posledico nobene dodatne davčne obveznosti.

8. Člen

(Raba slovenskega jezika v javni upravi)

1. Na območju, ki ga omenja 1. člen, je ob uradnem značaju italijanskega jezika, slovenski manjšini priznana pravica do rabe slovenščine v odnosih s krajevnimi upravnimi in sodnimi oblastmi, kakor tudi s podjetji, ki na osnovi koncesij opravljajo storitve javne koristi in imajo svoj sedež na območju, ki ga določa 1. člen in so pristojna za območja občin, ki jih določa 4. člen tega zakona. Pravico do odgovora v slovenskem jeziku imajo tudi:

a) v ustnih sporočilih, praviloma neposredno ali s tolmačem;

b) pri dopisovanju pa vsaj s prevodom, ki je priložen italijanskemu besedilu.

2. Določila prvega odstavka ne veljajo za oborožene in varnostne sile pri opravljanju institucionalnih dolžnosti, z izjemo upravnih postopkov - za oborožene sile samo za urade vojaških okrajev -, ki jih sprožijo slovensko govoreči državljani ter ob potrjeni veljavnosti 109. člena kazenskega postopka. Vsekakor se prvi odstavek člena ne izvaja pri upravnih postopkih, ki jih sproži osebje oboroženih sil in policije v notranjih odnosih z upravo, kateri pripadajo.

3. Akti in katerikoli ukrepi namenjeni javni uporabi in natisnjeni na pripravljenih obrazcih, vključno z dokumenti osebnega značaja, kot so osebne izkaznice in anagrafska potrdila, se v občinah, o katerih govori 4. člen, izdajajo na zahtevo zainteresiranih državljanov bodisi v italijanščini in slovenščini ali tudi samo v italijanščini. Raba slovenskega jezika je predvidena tudi v zvezi z javnimi sporočili in uradnimi objavami.

4. Da bi pravice, predvidene v prvem, drugem in tretjem odstavku, dejansko uveljavili, zainteresirane uprave, vključno z državo, sprejmejo na območjih, ki so vključena v seznam, o katerem je govor v 4. členu, potrebne ukrepe in prilagodijo svoje urade, notranjo organizacijo in osebje. Pri tem morajo pri načrtovanju zaposlitev spoštovati veljavne postopke, ki jih določa 39. člen zakona šte. 449, z dne 27. decembra 1997, in

kasnejše spremembe ter razpoložljiva finančna sredstva, ki jih določa ta člen. V središčih Trsta in Gorice ter v Čedadu pa posamezne uprave ustanovijo, tudi v konzorcialni obliki, urad, namenjen državljanom, ki se želijo posluževati pravic iz 1., 2. in 3. odstavka, tudi če ne živijo na ozemlju, ki ga določa 4. člen.

5. Način izvajanja določil 1. odstavka za podjetja, ki imajo v koncesiji javne storitve, bo v dogovoru z Odborom in v okviru razpoložljivih sredstev tega člena urejen s specifičnimi konvencijami z zainteresiranimi javnimi upravami.

6. Občine in pokrajine v okviru svoje statutarne avtonomije poskrbijo za morebitne spremembe in dopnila svojih statotov v skladu z določili tega zakona.

7. Do sprejetja ukrepov, ki jih določata 4. in 6. odstavek, ostanejo v veljavi že sprejeti ukrepi za zapčito pravic, ki jih določa ta člen.

8. Za postopno doseganje ciljev tega člena je predvidenih največ 5.805 milijonov lir letno, začeni z letom 2001.

9. Dežela Furlanija - Julijska krajina, krajevne ustanove, o katerih je govor v 4. členu, in druga javnopravna telesa lahko na podlagi mnenja Odbora z dodatnimi sredstvi prispevajo k uresničitvi posegov za izvajanje določil tega člena.

10. Zakladni minister vsako leto najkasneje do 31. januarja na osnovi mnenja Odbora izda odlok, s katerim se določijo roki in način za razdelitev sredstev, ki jih predvideva 8. odstavek, zainteresiranim porabnikom.

9. Člen

(Raba slovenskega jezika v izvoljenih telesih)

1. V zbornih organih in v izvoljenih skupščinah na območju, o katerem govori 4. člen, se uveljavlja pravica do rabe slovenskega jezika tako v ustni kot v pisni obliki ter pri predložitvi predlogov, resolucij, pisnih vpravanj in interpelacij kakor tudi pri morebitnem sestavljanju zapisnikov. Postopek za izvajanje tega določila urejajo statuti in izvršilni pravilniki izvoljenih organov.

2. Pristojna uprava poskrbi za takojšen prevod govornih posegov in pisnih prispevkov v italijanski jezik.

3. Člani organov in izvoljenih skupščin lahko na zahtevo zainteresiranih opravljajo javne funkcije, za katere so eventualno pooblašeni, tudi v slovenskem jeziku.

4. V stikih med javnimi uradi na območju iz 4. člena je dovoljena skupna raba slovenskega in italijanskega jezika.

10. Člen

(Javni napisi in toponimi)

1. Z odlokom predsednika deželnega odbora in na osnovi predloga Odbora ter po mnenju pristojnih ustanov se na osnovi seznama, ki ga predvideva 4. člen, določijo občine in deli občin ter kraji in ustanove, v katerih je ob italijanskem predvidena raba slovenskega jezika na napisih javnih uradov, na uradnih papirjih in na splošno na vseh javnih napisih kot tudi na praporih. Ta določila se uveljavljajo tudi pri toponomastičnih napisih in pri cestnih oznakah.
2. Za izvajanje tega člena je predvidenih največ 128 milijonov lir letno za obdobje od 2001 do 2005.

11. Člen

(Javne šole s slovenskim učnim jezikom)

1. Če ta zakon drugače ne določa, še naprej veljajo določila, o katerih je govor v zakonih št. 1012, z dne 19. julija 1961, in št. 932, z dne 22. decembra 1973. V prvem in drugem odstavku 2. člena zakona števil 932, z dne 22. decembra 1973, je treba za besedami "slovenskega maternega jezika" dodati "ali s popolnim znanjem slovenskega jezika."
2. Ob upoštevanju 3. odstavka 1. člena zakona števil 1012, z dne 19. julija 1961, veljajo za reorganizacijo šol s slovenskim učnim jezikom določila 2., 3., 4., 5. in 6. člena odloka predsednika republike števil 233, z dne 18. junija 1998; pri tem je treba spoštovati pristojnosti, ki jih določajo členi 137, 138 in 139 zakonskega odloka števil 112, z dne 31. marca 1998, in mnenje Deželne šolske komisije za pouk v slovenskem jeziku, ki jo določa 3. odstavek 13. člena tega zakona.
3. K 4. členu zakona števil 1012, z dne 19. julija 1961, se na koncu doda besedilo: "na osnovi stališča Deželne šolske komisije za pouk v slovenskem jeziku".
4. V šolah s slovenskim učnim jezikom je v stikih s šolskimi upravnimi organi dovoljena uporaba slovenskega jezika v dokumentih in dopisih, na uradnem papirju in javnih napisih.
5. S 1. januarjem 2001 se razpoložljiva sredstva, ki so določena v 8. členu zakona števil 932, z dne 22. decembra 1973, povišajo na 250 milijonov lir letno. Vsota se lahko uporablja tudi za pripravo in tiskanje šolskih knjig in drugega učnega gradiva, kakor tudi za avtorje učnih knjig in gradiva, ki niso italijanski državljani in pripadajo slovenskemu kulturnemu prostoru. Upravljanje s sredstvi, določitev kriterijev za

njihovo uporabo, tudi na osnovi večletnih finančnih programov, ter predlog za njihovo občasno revalorizacijo so v pristojnosti komisije, o kateri govori 3. odstavek 13. člena. Za namene, o katerih je govor v tem odstavku, je od leta 2001 dalje na razpolago največ 155.500.000 lir letno.

12. Člen

(Določila za videmsko pokrajino)

1. V predšolskih ustanovah v občinah videmske pokrajine, ki so navedene v seznamu, o katerem je govor v 4. členu, bo vzgojno-izobraževalni program vseboval tudi snov, ki je povezana s krajevno tradicijo, jezikom in kulturo in ki se bo poučevala tudi v slovenskem jeziku. Za to niso predvideni novi ali večji izdatki, ki bi bremenili državni proračun.

2. V obveznih šolskih ustanovah v občinah, navedenih v 1. odstavku, je pouk slovenskega jezika, krajevne zgodovine ter krajevnih kulturnih in jezikovnih tradicij vključen v obvezni kurikularni urnik, ki ga določajo same ustanove v okviru organizacijske in didaktične avtonomije po določilih 8. in 9. odstavka 21. člena zakona št. 59, z dne 15. marca 1997. Te ustanove določijo način izvajanja teh kurikularnih dejavnosti, njihovo trajanje in metodologijo kot tudi kriterije za ocenjevanje učencev in oblike zaposlitve kvalificiranega učnega osebja. Ob predvpisu starši sporočijo zainteresirani šolski ustanovi, ali nameravajo za svoje otroke izkoristiti možnost pouka jezika manjšine.

3. V srednjih šlah tržaške, goriške in videmske pokrajine, ki jih obiskujejo dijaki, ki prihajajo iz občin, ki jih določa 1. odstavek, lahko uvedejo izbirne tečaje slovenskega jezika, tudi če gre za manjše število učencev, kot ga predvideva šolski sistem.

4. Za kurikularne dejavnosti, o katerih govori 2. odstavek, minister za šolstvo na osnovi mnenja komisije, o kateri govori 3. odstavek 13. člena, z odlokom določi splošne in specifične cilje pri njihovem učenju, standarde kvalitete storitev ter pogoje za imenovanje učiteljev.

5. Dvojezični privatni otroški vrtec in dvojezična parificirana osnovna šola s slovenskim in italijanskim učnim jezikom, ki ju upravlja Inptitut za slovensko izobraževanje iz Špetra Slovenov v videmski pokrajini, sta priznana kot državni šoli. Za omenjeni šoli se uveljavljajo določila in pravila, ki veljajo za ustrezne državne šole. Za namene, o katerih govori ta odstavek, je od leta 2001 dalje na razpolago največ 1.436 milijonov lir letno.

6. V občinah videmske pokrajine, ki so vključene v seznam iz 4. člena, je na osnovi predhodnega mnenja Odbora in v skladu z operativnimi postopki, o katerih je govor v 2. odstavku 11. člena, predvidena ustanovitev dvojezičnih državnih šol ali njihovih sekcij s poukom v italijanskem in slovenskem jeziku. Za to niso predvideni novi ali višji stroški, ki bi bremenili državni proračun. Ukrepi za delovanje teh šol se pripravijo na osnovi mnenja komisije iz 3. odstavka 13. člena.

7. Avtonomne šolske ustanove uresničujejo pobude, ki so določene v 2. odstavku, z osebjem, ki ga imajo na razpolago, s finančnimi sredstvi, ki so jim dodeljena na osnovi 5. odstavka 21. člena zakona šte. 59, z dne 15. marca 1997, ter z dodatnimi sredstvi, ki bi jih dobile s konvencijami, s tem, da med šrioritete, ki jih določa omenjeni 5. odstavek, vključijo tiste, ki jih določa ta zakon.

13. Člen

(Šolski upravni organi)

1. Za vprašanja, ki zadevajo izobraževanje v slovenskem jeziku, se pri Deželnem šolskem uradu za Furlanijo-Julijsko krajino ustanovi poseben urad, ki ga vodi deželni funkcionar, ki ga imenuje minister za šolstvo, izbran pa je med vodstvenim osebjem, ki je nastavljeno v osrednji in periferni šolski upravi ter vodstvenim osebjem šol s slovenskim učnim jezikom. Ta urad je pristojen za razporeditev osebja na šolah in zavodih s slovenskim učnim jezikom.

2. Osebje iz 1. odstavka mora povsem obvladati slovenski jezik.

3. Da bi zagotovili avtonomijo izobraževanja v slovenskem jeziku, se ustanovi Deželna šolska komisija za pouk v slovenskem jeziku; predseduje ji deželni funkcionar iz 1. odstavka tega člena. V roku 18 mesecev od začetka veljave tega zakona predsednik ministrskega sveta na predlog ministra za šolstvo in na podlagi mnenja Odbora z odlokom določi sestavo komisije, način imenovanja njenih članov in njeno delovanje. Za to niso predvideni dodatni ali višji stroški, ki bi bremenili državni proračun. Komisija iz tega odstavka nadomesti komisijo, predvideno z 9. členom zakona šte. 932, z dne 22. decembra 1973, z izjemo tistega, kar predvideva 24. člen tega zakona.

4. Za izvajanje tega člena je predviden izdatek v višini največ 895 milijonov lir letno, začeni z letom 2001.

14. Člen

(Deželni inštitut za raziskovanje na področju vzgoje)

1. Na osnovi 288. člena enotnega besedila veljavne zakonodaje na področju izobraževanja, ki zadeva šole vseh vrst in stopenj, in ki je osnovan na zakonskem odloku števil. 297, z dne 16. aprila 1994, se ustanovi posebni oddelek Deželnega inštituta za raziskovanje na področju vzgoje v Furlaniji - Julijski krajini s pristojnostjo za šole s slovenskim učnim jezikom. Sestava oddelka in njegovo delovanje sta določena v skladu s pravilnikom o preureditvi deželnih inštitutov za raziskovanje na področju vzgoje, ki ga predvideva 10. odstavek 21. člena zakona števil. 59, z dne 15. marca 1997, 76. člen zakonskega odloka števil. 300, z dne 30. julija 1999, in na osnovi mnenja komisije, o kateri je govor v 3. odstavku 13. člena. Za ustanovitev tega oddelka niso predvideni novi ali višji stroški v breme državnega proračuna.

15. Člen

(Glasbena vzgoja)

1. Z odlokom ministra za univerzo in znanstveno ter tehnološko raziskovanje, sporazumno z zakladnim ministrom, se v roku treh mesecev od začetka veljave tega zakona ustanovi avtonomna sekcija glasbenega konservatorija "Giuseppe Tartini" iz Trsta s slovenskim učnim jezikom. Z istim odlokom se določi število učnega, upravnega, tehničnega in pomožnega osebja ter njihove zadolžitve; za obdobje treh let niso dovoljene premestitve in napredovanja na teh mestih. Sedanje število stalno zaposlenega osebja konservatorija "Giuseppe Tartini" se za tri leta ne spremeni, z izjemo ustanavljanja novih tečajev in šol ter dokončne uvedbe tečaja italijanskega jezika za tujce.

2. Z odlokom ministra za univerzo in znanstveno ter tehnološko raziskovanje se določijo način delovanja in predmeti avtonomne sekcije, o kateri je govor v 1. odstavku, kot tudi način najemanja učnega, upravnega, tehničnega in pomožnega osebja. Pri najemanju osebja se delo v slovenskih glasbenih centrih "Glasbena Matica" in "Emil Komel" upošteva kot delo na konservatorijih ali parificiranih glasbenih centrih. Pri najemanju učnega in neučnega osebja za nedoločen ali za določen čas se upoštevajo določila 425. člena enotnega besedila, ki je bilo odobreno z zakonskim odlokom števil. 297, z dne 16. aprila 1994.

3. Profesorji avtonomne sekcije, ki jo določa prvi odstavek, so polnopravni člani profesorskega zbora konservatorija, ki ga sestavljata dve sekciji, z italijanskim in s slovenskim učnim jezikom. Za mnenja in sklepe, ki zadevajo specifična vprašanja oziroma problematike (kot so eksperimentalne pobude), ki zadevajo posamezno sekcijo, bo ravnatelj konservatorija sklical samo sestanek zainteresirane sekcije. V tem primeru zadevajo sklepi samo to sekcijo. Dejavnost vsake sekcije mora biti v skladu z letnim načrtom izobraževalnih dejavnosti konservatorija in v skladu s splošnim didaktično-umetniškim načrtovanjem, ki sodi v pristojnost celotnega profesorskega zbora.
4. Profesorji avtonomne sekcije izvolijo iz svoje srede koordinatorja sekcije, ki je za celotno obdobje zadolžitve oproščen poučevanja. Sklepe, ki zadevajo avtonomno sekcijo, ravnatelj konservatorija sprejme na osnovi predhodnega mnenja koordinatorja.
5. Koordinator, o katerem je govor v četrtem odstavku, je med svojim mandatom član upravnega sveta konservatorija "Giuseppe Tartini"; člana upravnega sveta sta tudi dva strokovnjaka, od katerih je eden pripadnik slovenske manjšine, in ki ju imenuje deželni odbor Furlanije - Julijske krajine.
6. Za izvajanje tega člena je predviden izdatek v višini največ 1.049 milijonov lir letno, začnši z letom 2001.

16. Člen

(Inštitucije in dejavnosti slovenske manjšine)

1. Dežela Furlanija-Julijska krajina skrbi za podporo kulturnih, umetniških, športnih, rekreacijskih, znanstvenih, izobraževalnih, informativnih in založniških aktivnosti in pobud, ki jih izvajajo inštitucije in združenja manjšine. V ta namen se Dežela posvetuje z inštitucijami in združenji slovenske manjšine. Za namene, o katerih govori ta odstavek, ima prednost delovanje tiska v slovenskem jeziku. Za namene, o katerih govori ta odstavek, država vsako leto nameni posebne prispevke, ki se stekajo v posebni sklad v bilanci dežele Furlanije-Julijske krajine.
2. Za sklad, o katerem govori 1. odstavek, je za leto 2001 namenjenih 5.000 milijonov lir in za leto 2002 10.000 milijonov lir. Za naslednja leta se višina sklada določi letno s finančnim zakonom na osnovi 3. odstavka, točka d) zakona št. 468, z dne 5. avgusta 1978, in kasnejših sprememb.

17. Člen

(Odnosi z Republiko Slovenijo)

1. Vlada poskrbi za vse potrebne pobude, da omogoči in spodbuja razvoj odnosov med obmejnimi prebivalstvom ter med slovensko manjšino in kulturnimi ustanovami Republike Slovenije ter zagotovi razvoj medregijskega in čezmejnega sodelovanja, tudi v okviru pobud in programov Evropske unije.

18. Člen

(Slovensko stalno gledališče)

1. Slovensko stalno gledališče se prizna kot ustanova za gledališko produkcijo z javno upravo s posebnimi značilnostmi, tudi kar zadeva dotacije v breme države; v veljavi ostanejo splošna določila državne zakonodaje.

19. Člen

(Vračanje nepremičnin)

1. Kulturni dom "Narodni dom" v Trstu pri Sv. Ivanu, ki ga sestavljajo zgradba in pritikline, se prenese na Deželo FJK, da bi jo lahko kulturne in znanstvene inštitucije slovenskega jezika brezplačno uporabljale za svoje dejavnosti. V poslopju v Ul. Filzi v Trstu, nekdanjem "Narodnem domu", in v poslopju na Korzu Verdi v Gorici, nekdanjem "Trgovskem domu", se namestijo kulturne in znanstvene inštitucije slovenskega jezika (začenši z Narodno in študijsko knjižnico) in italijanskega jezika, v skladu z obstoječimi dejavnostmi v omenjenih stavbah, potem ko bo Dežela sklenila konvencijo s Tržaško univerzo za poslopje v Ul. Filzi v Trstu in s finančnim ministrstvom za poslopje na Korzu Verdi v Gorici.

2. V kolikor ne pride do dogovora v roku 5 let, bo vprašanje urejeno v naslednjih šestih mesecih z odlokom predsednika ministrskega sveta.

3. Način uporabe in upravljanja določi deželna uprava na podlagi mnenja mnenje Odbora.

20. Člen

(Zaščita zgodovinske in umetniške dediščine)

1. Za namene, ki jih določa 9. člen ustave, sprejmejo Dežela Furlanija-Julijska krajina, pokrajine in občine, ki jih vsebuje seznam, o katerem govori 4. člen, zaščitne ukrepe tudi ob spoštovanju posebnih značilnosti krajev, kjer živi slovenska manjšina, bodisi, da

se nanašajo na zgodovinske in umetniške spomenike, bodisi, da zadevajo običaje in druge izrazne oblike kulture slovenskega prebivalstva, v kar so vključeni projekti medkulturnega značaja.

2. Za uresničitev namenov, navedenih v 1. odstavku, se zainteresirane ustanove na ustrezen način posvetujejo z organizacijami in drugimi reprezentativnimi združenji slovenske manjšine.

21. Člen

(Zaščita družbenih, gospodarskih in okoljevarstvenih interesov)

1. Na območju, ki ga določa 4. člen, morajo upravna ureditev, raba teritorija, gospodarsko, družbeno in urbanistično načrtovanje ter njihovo izvajanje tudi v primeru razlaščanj težiti k zaščiti zgodovinsko-kulturnih značilnosti.

2. Za namene, o katerih govori 1. odstavek, in sporazumno z Odborom mora biti v pristojnih posvetovalnih organih zagotovljeno ustrezno predstavništvo slovenske manjšine.

3. Za izvedbo posegov, ki naj prispevajo k razvoju ozemelj občin videmske pokrajine, vključenih v gorske skupnosti Kanalske doline, Terske doline in Nadiških dolin, v katerih je zgodovinsko prisotna slovenska manjšina, dodeli država deželi Furlaniji-Juljski krajini, začeni z letom 2001, poseben prispevek v višini 1.000 milijonov lir letno.

4. Za izvajanje tega člena je predviden izdatek v višini največ 1.000 milijonov lir letno, začeni z letom 2001.

22. Člen

(Sindikalne organizacije in dejavnosti)

1. Kar zadeva izvajanje sindikalnih dejavnosti nasploh in pravice do predstavništva v zbornih organih javne uprave in ustanovah, ki delujejo na interesnih področjih, se pravice, ki jih zakon priznava združenjem in organizacijam, ki so članice najbolj reprezentativnih sindikalnih konfederacij na vsedržavni ravni, skladno z mnenjem Odbora razširijo na sindikalne organizacije in stanovska združenja, ki opravljajo svoje dejavnosti pretežno v slovenskem jeziku in ki imajo, zaradi svoje velikosti in razširjenosti na območju, o katerem govori 4. člen, znotraj manjšine predstavniki značaj.

23. Člen

(Dopolnilo zakona št. 482, z dne 15. decembra 1999, v zvezi s kazensko zaščito jezikovnih manjšin)

1. Za 18. členom zakona št. 482, z dne 15. decembra 1999, je vključen naslednji člen:
18. Člen-bis - 1. Določila 3. člena zakona št. 654, z dne 13. oktobra 1975, in kasnejše spremembe ter določila zakonskega odloka št. 122, z dne 26. aprila 1993, ki je bil z dopolnili spremenjen v zakon v zakon št. 205, z dne 25. junija 1993, se uporabljajo tudi za preprečevanje in represijo pojavov nestrpnosti in nasilja nad pripadniki jezikovnih manjšin.

24. Člen

(Prehodna določba)

1. Do ustanovitve komisije navedene v 3. odstavku 13. člena ima njene funkcije pristojna komisija navedena v 9. členu zakona št. 932, z dne 22. decembra 1973, ki jo ustrezno dopolnjujejo šolski skrbnik v Vidmu ali njegov pooblaščenec in dva državljana slovenskega jezika, ki ju imenuje pokrajinski svet v Vidmu, s tem da vsak svetovalec lahko predlaga enega samega kandidata.

25. Člen

(Spremembe ozemlja, kjer se ta zakon izvaja)

1. Seznam, ki ga določa 4. člen, je mogoče spremeniti z odlokom predsednika republike na predlog Odbora, ne da bi to predstavljalo večje ali dodatne stropke za državo.
2. V primerih, ko gre za ohranitev in promocijo kulturne, zgodovinske in jezikovne identitete, se lahko na pobudo Odbora zaščitni ukrepi v korist pripadnikov slovenske manjšine, ki jih predvideva ta zakon, če so kompatibilni, izvajajo tudi izven območja, ki ga določa 4. člen. Za to niso predvidena nova ali dodatna finančna bremena za državo.
3. Državljanom, o katerih je govor v 2. odstavku, je vsekakor zagotovljeno koriščenje pravic, ki jih določajo 1., 2. in 3. odstavek 8. člena, samo kar zadeva odnose z nadobčinskimi ustanovami, ki že delujejo v skladu z določili 4. odstavka 8. člena.
4. Seznam, ki ga določa 10. člen, je mogoče na predlog Odbora in v skladu z mnenjem zainteresiranih ustanov spremeniti z odlokom predsednika deželnega odbora.

26. Člen

(Volilna zakonodaja)

1. Volilni zakoni za volitve senata in poslanske zbornice vsebujejo določila, ki olajšajo izvolitev kandidatov, ki pripadajo slovenski manjšini.

27. Člen

(Finančno kritje)

1. Za finančno kritje obveznosti, ki izhajajo iz odobritve stroškov, o katerih je govor v 3., 8., 10., 11., 12., 13., 15., 16. in 21. členu tega zakona in ki za leto 2001 znašajo 15.567.000.000 lir in 20.567.000.000 lir od leta 2002 dalje, se sredstva za ta leta zagotovijo na podlagi projekcij in vpisanih postavk v triletnem predračunu 2000 - 2002 v tekoči postavki "Posebni sklad" v okviru predračuna zakladnega ministrstva za leto 2000 z delno uporabo sredstev iz ustreznega sklada pri istem ministrstvu.

2. Zakladni minister je pooblaščen, da s svojimi odloki poskrbi za potrebne spremembe v proračunu.

28. Člen

(Končne določbe)

1. Ob spoštovanju vsega, kar določa ta zakon, ostajajo v veljavi zaščitni ukrepi, ki so bili kakorkoli že sprejeti v okviru izvajanja Posebnega statuta v prilogi k Londonskemu memorandumu o soglasju, z dne 5. oktobra 1954, ki ga povzema 8. člen pogodbe med Republiko Italijo in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, s prilogami. Pogodba je bila skupaj s sporazumom med istima strankama, s prilogami, s sklepnim aktom in z izmenjavo not podpisanimi v Osimu (Ancona) 10. novembra 1975 ratificirana z zakonom št. 73, z dne 14. marca 1977.

2. Nobenega določila tega zakona ni možno tolmačiti na način, ki bi slovenski manjšini zagotavljal nižjo raven zapčite od tiste, ki jo že uživa na podlagi prejšnjih določil.

3. Morebitna ugodnejša določila od teh, ki jih predvideva ta zakon, izhajajoča iz državne zakonodaje za zaščito jezikovnih manjšin, se na podlagi mnenja Odbora in brez novih ali višjih stroškov za državo izvajajo tudi v korist slovenske in nemške manjšine v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

4. Z izvajanjem tega zakona ne bo mogoče bremeniti javnih financ z nobenimi novimi ali višjimi finančnimi bremenimi razen tistih, ki jih v najvišji meri izrecno določajo ta in drugi zakoni, ki zadevajo zaščito slovenske manjšine.

29. Člen

(Tolmačenje)

1. Za namene tega zakona se za zaselke smatrajo naseljene enote, ki imajo status zemljepisno samostojnega kraja.

Priloga C: Deželni zakon št. 205, 16. 11. 2007 – Deželne norme za zaščito slovenske jezikovne skupnosti (*Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena*)

Capo I

Disposizioni generali

Art. 1 (Principi generali)

1. Nel rispetto dei diritti fondamentali della persona umana e in armonia con la Costituzione, i principi e le convenzioni di diritto internazionale, la normativa comunitaria e statale, la Regione riconosce e concorre a tutelare e valorizzare la minoranza linguistica slovena, come parte del proprio patrimonio storico, culturale e umano.

2. Con la presente legge la Regione concorre, nell'ambito delle proprie competenze, all'applicazione, in particolare, dei principi espressi:

a) dall'articolo 6 della Costituzione;

b) dall'articolo 3 dello Statuto;

c) dalla Dichiarazione universale dei diritti dell'uomo, adottata dall'Assemblea generale delle Nazioni Unite il 10 dicembre 1948;

d) dalla Convenzione per la salvaguardia dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali, ratificata con la legge 4 agosto 1955, n. 848 (Ratifica ed esecuzione della Convenzione per la salvaguardia dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali firmata a Roma il 4 novembre 1950 e del Protocollo addizionale alla Convenzione stessa, firmato a Parigi il 20 marzo 1952);

e) dalla Convenzione-quadro per la protezione delle minoranze nazionali del Consiglio d'Europa, ratificata con la legge 28 agosto 1997, n. 302 (Ratifica ed esecuzione della Convenzione-quadro per la protezione delle minoranze nazionali, fatta a Strasburgo il 1° febbraio 1995);

f) dallo Strumento dell'Iniziativa Centro Europea per la tutela dei diritti di protezione delle minoranze, sottoscritto a Budapest il 15 novembre 1994;

g) dai documenti dell'Organizzazione per la sicurezza e la cooperazione in Europa (OSCE) sottoscritti dall'Italia in materia di tutela delle lingue; h) dalla Carta europea delle lingue regionali o minoritarie, adottata a Strasburgo il 5 novembre 1992.

3. Le disposizioni della presente legge integrano e danno attuazione alla normativa statale in materia, come recata in particolare dalla legge 15 dicembre 1999, n. 482 (Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche), dalla legge 23 febbraio 2001, n. 38 (Norme a tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli- Venezia Giulia), e dal decreto legislativo 12 settembre 2002, n. 223 (Norme di attuazione dello statuto speciale della regione Friuli-Venezia Giulia per il trasferimento di funzioni in materia di tutela della lingua e della cultura delle minoranze linguistiche storiche nella regione), e definiscono, assieme alle norme regionali specificamente rivolte alle minoranze linguistiche friulana e germanofona, le linee fondamentali delle politiche di intervento della Regione a favore delle diversità culturali e linguistiche presenti nel proprio territorio.

Art. 2 (Ambito territoriale di applicazione)

1. Le norme della presente legge si applicano nell'intero territorio della regione, salvi i casi espressamente riferiti al territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena.
2. Il territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena comprende le aree individuate ai sensi della legge 38/2001.
3. Nel territorio di cui al comma 2 i provvedimenti della presente legge riguardano anche il resiano e le varianti linguistiche delle Valli del Natisone, del Torre e della Val Canale.

Art. 3 (Rapporti internazionali)

1. Nei rapporti istituzionali di carattere internazionale la Regione promuove e sostiene, nell'ambito delle proprie competenze, le politiche e le iniziative atte a rafforzare e valorizzare le diversità culturali e linguistiche, con particolare attenzione a quelle legate alla presenza di minoranze linguistiche sul territorio.
2. In particolare, nell'ambito dei rapporti istituzionali con la Repubblica di Slovenia, la Regione promuove e dà impulso a iniziative atte a garantire il miglioramento del livello di tutela della minoranza linguistica slovena presente nel Friuli Venezia Giulia e della comunità nazionale italiana in Slovenia e a favorire una migliore conoscenza e fruizione delle lingue minoritarie nei rispettivi territori di insediamento.
3. In accordo con le autorità della Repubblica di Slovenia, con le organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 6 e con gli organi

rappresentativi della comunità nazionale italiana in Slovenia, possono essere avviate forme di collaborazione e istituiti organismi congiunti, al fine di migliorare l'integrazione delle due minoranze nella realtà culturale, sociale ed economica transfrontaliera.

Art. 4 (Collaborazione tra le identità linguistiche regionali)

1. La Regione promuove iniziative dirette a favorire la collaborazione, la comprensione e la reciproca conoscenza tra la minoranza linguistica slovena e la comunità di lingua italiana, tra le minoranze linguistiche slovena, friulana e germanofona presenti sul territorio regionale e le loro istituzioni, nonché tra le associazioni che promuovono la conoscenza e la diffusione delle lingue minoritarie.
2. La Regione sostiene la realizzazione di progetti comuni, atti alla valorizzazione delle diversità culturali e linguistiche e al rafforzamento del concetto di interculturalità.

Capo II

Assetto istituzionale

Art. 5 (Albo regionale delle organizzazioni della minoranza linguistica slovena)

1. È istituito, presso la Direzione centrale istruzione, cultura, sport e pace, l'Albo regionale delle organizzazioni della minoranza linguistica slovena nella regione, di seguito denominato Albo regionale.
2. L'Albo regionale si articola in sei sezioni, nelle quali sono inserite, rispettivamente, le seguenti categorie di enti e organizzazioni della minoranza linguistica slovena:
  - a) organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 6;
  - b) associazioni culturali, comprendente le associazioni e le organizzazioni senza scopo di lucro, incluse le cooperative, operanti nel settore culturale, educativo e della ricerca, nonché le loro organizzazioni rappresentative di livello provinciale o regionale;
  - c) associazioni sportive, comprendente le associazioni e le organizzazioni senza scopo di lucro, operanti nel settore dello sport e delle attività ricreative;
  - d) organizzazioni sociali e di categoria, quali:
    - 1) associazioni, istituti e organizzazioni senza scopo di lucro, incluse le cooperative, che svolgono la loro attività nei settori dell'assistenza sanitaria e sociale, del volontariato,

dell'accoglienza e dell'assistenza ai minori, ivi comprese le attività educative e di doposcuola, nonché le organizzazioni operanti nel settore della gestione e valorizzazione del territorio;

2) organizzazioni associative delle categorie economiche e organizzazioni sindacali, ai sensi dell'articolo 22 della legge 38/2001;

e) mezzi di informazione, comprendente case editrici, organizzate anche nella forma di cooperative o di società commerciali, che producono pubblicazioni periodiche e librerie e materiali audiovisivi e multimediali, anche su supporto magnetico e digitale, nonché emittenti radiofoniche e televisive;

f) enti proprietari e/o gestori di immobili destinati alle attività culturali, educative, di ricerca, sportive, ricreative, sociali, di categoria, nonché editoriali svolte dagli enti e dalle organizzazioni di cui al presente comma.

3. L'iscrizione all'Albo regionale è condizione necessaria per la stipulazione di convenzioni con la Regione e per l'accesso ai contributi previsti dalla presente legge.

4. L'iscrizione e la cancellazione dall'Albo regionale sono disposte dall'Assessore regionale competente per materia.

5. Le modalità e i criteri per l'iscrizione e la cancellazione dall'Albo regionale e per la tenuta del medesimo sono definiti con regolamento regionale, da emanare entro sei mesi dalla data di entrata in vigore della presente legge, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8 e la Commissione consiliare competente, che si esprime entro trenta giorni dalla data di ricezione della relativa richiesta; decorso tale termine si prescinde dal parere.

6. Ciascuna realtà richiedente l'iscrizione all'Albo regionale deve produrre il bilancio relativo dell'ultimo esercizio concluso.

7. Il riconoscimento del carattere di rappresentatività all'interno della minoranza slovena di organizzazioni sindacali e di categoria, ai sensi dell'articolo 22 della legge 38/2001, costituisce titolo per l'iscrizione all'Albo regionale, nella sezione di cui al comma 2, lettera d).

Art. 6 (Organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena)

1. Sono organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena le organizzazioni maggiormente rappresentative della minoranza stessa.

2. Possono essere riconosciute come organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena le associazioni di secondo grado, costituite e operanti da almeno

cinque anni per lo svolgimento di attività di coordinamento di associazioni della minoranza linguistica slovena, con i seguenti requisiti:

a) dispongono di almeno una struttura operativa in ciascuna delle tre province di Trieste, Gorizia e Udine;

b) i loro soci sono prevalentemente o esclusivamente associazioni:

1) che risultano iscritte, in numero non inferiore a venti, nelle sezioni dell'Albo regionale di cui all'articolo 5, comma 2, lettere b), c), d), e) e f); per ciascuna sezione deve risultare iscritta almeno una associazione socia;

2) delle quali almeno una con sede nella provincia di Trieste, almeno una con sede nella provincia di Gorizia e almeno una con sede nella provincia di Udine.

3. Ai fini della verifica dei requisiti indicati al comma 2, lettera b), le associazioni che appartengono a più organizzazioni di riferimento sono computate per una sola volta.

4. Il riconoscimento delle organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena è disposto con decreto del Presidente della Regione, su proposta dell'Assessore regionale competente per materia.

5. Le associazioni che intendono ottenere il riconoscimento di cui al comma 4 e sono in possesso dei requisiti di cui al comma 2 presentano istanza alla Direzione centrale competente, entro centottanta giorni dalla data di entrata in vigore della presente legge. La domanda è corredata di idonea documentazione comprovante il possesso dei requisiti previsti e del bilancio relativo all'ultimo esercizio finanziario concluso.

6. Il decreto di riconoscimento costituisce titolo per l'iscrizione all'Albo regionale, nella sezione di cui all'articolo 5, comma 2, lettera a).

7. Nella forma e con la procedura di cui al comma 4 si provvede alla revoca del riconoscimento, qualora siano venuti a mancare uno o più dei requisiti indicati al comma 2.

8. Le associazioni riconosciute come organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena si qualificano come enti esponenziali della minoranza stessa; quando leggi, regolamenti e atti fanno menzione delle organizzazioni più rappresentative della minoranza slovena, la menzione si intende operata alle organizzazioni di riferimento.

9. L'Amministrazione regionale è autorizzata a concedere annualmente alle organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena un contributo a sostegno dell'attività istituzionale.

10. L'ammontare dello stanziamento annuo a favore delle organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena è stabilito nella legge finanziaria regionale e fa carico ai fondi di cui all'articolo 16 della legge 38/2001.

Art. 7 (Organizzazioni e attività sindacali)

1. Con deliberazione della Giunta regionale sono individuate le organizzazioni rappresentative della minoranza linguistica slovena secondo le previsioni dell'articolo 22 della legge 38/2001.

Art. 8 (Commissione regionale consultiva per la minoranza linguistica slovena)

1. E' istituita, presso la Direzione centrale istruzione, cultura, sport e pace, la Commissione regionale consultiva per la minoranza linguistica slovena, di seguito denominata Commissione consultiva.

2. La Commissione consultiva è organo di consulenza generale su tutte le questioni e le problematiche riferite alla minoranza linguistica slovena in regione. In particolare:

- a) esprime i pareri previsti dalla presente legge;
- b) esprime parere, con riferimento ai progetti relativi all'uso della lingua slovena, sulla proposta di ripartizione delle risorse finanziarie assegnate dallo Stato alla Regione, ai sensi del decreto legislativo 223/2002;
- c) fornisce i pareri richiesti dal Consiglio e dalla Giunta regionale, nonché dagli enti e agenzie regionali;
- d) formula autonomamente osservazioni e proposte in relazione alle finalità di cui all'articolo 1.

3. La Commissione consultiva è costituita con decreto del Presidente della Regione, previa deliberazione della Giunta regionale, su proposta dell'Assessore regionale competente per materia, e rimane in carica per la durata della legislatura.

4. La Commissione consultiva è composta da:

- a) l'Assessore regionale competente per materia, o un suo delegato, con funzioni di Presidente;
- b) sei componenti, due per ciascuna delle province di Trieste, Gorizia e Udine, designati dalle organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 6;
- c) tre componenti, uno per ciascuna delle province di Trieste, Gorizia e Udine, eletti dall'assemblea degli eletti di lingua slovena negli enti locali di cui all'articolo 3, comma

2, lettera c), della legge 38/2001, a tal fine previamente convocata dal Presidente del Consiglio regionale;

d) un componente della Commissione scolastica regionale per l'istruzione in lingua slovena di cui all'articolo 13 della legge 38/2001, delegato dalla Commissione stessa.

5. La partecipazione alla Commissione consultiva del componente di cui al comma 4, lettera d), avviene previa intesa con i competenti organi statali.

6. Per ciascuno dei componenti di cui al comma 4, lettere b) e c), è nominato un componente supplente per i casi di assenza e decadenza.

7. Le riunioni della Commissione consultiva sono valide con la presenza della maggioranza dei suoi componenti. Le decisioni sono adottate con il voto favorevole della maggioranza dei presenti. In caso di parità di voti, prevale il voto del Presidente.

8. Nei lavori della Commissione consultiva è riconosciuto l'uso della lingua slovena. L'Amministrazione regionale provvede al servizio di interpretariato e traduzione, ove necessario.

9. La Commissione consultiva subentra alla Commissione consultiva per le iniziative culturali e artistiche della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 8 della legge regionale 5 settembre 1991, n. 46 (Interventi per il sostegno di iniziative culturali ed artistiche a favore della minoranza slovena nella regione Friuli-Venezia Giulia), e successive modifiche. La Commissione nominata ai sensi dell'articolo 8 della legge regionale 46/1991 rimane comunque in carica fino alla prima nomina della Commissione consultiva.

Art. 9 (Segreteria del Comitato istituzionale paritetico per i problemi della minoranza slovena)

1. L'Amministrazione regionale assicura il supporto organizzativo e di segreteria al Comitato istituzionale paritetico per i problemi della minoranza slovena di cui all'articolo 3 della legge 38/2001 e al decreto del Presidente della Repubblica 27 febbraio 2002, n. 65 (Regolamento per l'istituzione ed il funzionamento del Comitato istituzionale paritetico per i problemi della minoranza slovena, a norma dell'articolo 3 della legge 23 febbraio 2001, n. 38).

Art. 10 (Conferenza regionale sulla tutela della minoranza linguistica slovena)

1. Al fine di verificare lo stato di attuazione degli interventi previsti dalla presente legge, di raccogliere proposte per il loro adeguamento alle esigenze emerse e definire

nuove linee di indirizzo, il Presidente del Consiglio regionale convoca, almeno una volta ogni cinque anni e comunque non oltre sei mesi prima della scadenza della legislatura, la Conferenza regionale sulla tutela della minoranza linguistica slovena, quale momento di partecipazione e di confronto fra i soggetti e gli organismi coinvolti nella trattazione delle problematiche del settore.

2. Alla Conferenza sono chiamati a partecipare i consiglieri regionali, i componenti della Giunta regionale, i componenti della Commissione consultiva di cui all'articolo 8, i componenti del Comitato istituzionale paritetico e dell'assemblea degli eletti di lingua slovena negli enti locali di cui all'articolo 3 della legge 38/2001, nonché i rappresentanti delle organizzazioni iscritte all'Albo regionale di cui all'articolo 5. Sono inoltre invitati ai lavori della Conferenza il Direttore generale, nonché i dirigenti dell'Amministrazione regionale e degli enti regionali competenti nelle materie cui attengono gli interventi previsti dalla presente legge.

3. La Conferenza verifica altresì lo stato di attuazione dei provvedimenti a favore del resiano e delle varianti linguistiche delle Valli del Natisone, del Torre e della Val Canale.

4. Le modalità di svolgimento e l'ordine del giorno della Conferenza sono determinati dall'Ufficio di Presidenza del Consiglio regionale, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8.

Capo III

Uso della lingua slovena

Art. 11 (Rapporti tra la Regione e i cittadini appartenenti alla minoranza linguistica slovena)

1. Nell'esercizio del diritto riconosciuto dall'articolo 8 della legge 38/2001, i cittadini appartenenti alla minoranza linguistica slovena possono rivolgersi all'Amministrazione regionale in lingua slovena, verbalmente o per iscritto, e hanno diritto di ottenere risposta, entro i termini previsti dalla normativa vigente, nella stessa lingua o in lingua italiana con allegato il testo in lingua slovena.

2. Al fine di garantire l'effettività del diritto di cui al comma 1, l'Amministrazione regionale assicura la presenza di personale con conoscenza della lingua slovena negli

uffici del Consiglio regionale, nonché nei propri uffici e in quelli degli enti da essa dipendenti, e istituisce, nelle zone centrali delle città di Trieste, Gorizia e Cividale, anche in collaborazione con altre pubbliche amministrazioni, appositi uffici destinati alla comunicazione istituzionale e alla gestione delle relazioni con il pubblico, anche in lingua slovena.

3. Al fine di diffondere tra il proprio personale la conoscenza della lingua slovena, l'Amministrazione regionale promuove l'organizzazione di appositi corsi di formazione e aggiornamento professionale e ne favorisce la frequenza.

4. Gli uffici del Consiglio regionale, dell'Amministrazione regionale e degli enti da essa dipendenti comunicano, anche in lingua slovena, le informazioni dirette al pubblico, nonché quelle di specifico interesse per la minoranza e assicurano che le informazioni istituzionali e promozionali diffuse sul territorio regionale siano pubblicate anche sulla stampa periodica in lingua slovena.

5. I formulari e la modulistica per l'accesso ai benefici previsti dalla presente legge sono predisposti dagli uffici in forma bilingue, italiano e sloveno.

6. Nel territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2, le insegne e le indicazioni esposte al pubblico negli immobili sede di uffici e strutture operative della Regione sono corredate della traduzione in lingua slovena.

Art. 12 (Nomi, cognomi e denominazioni slovene)

1. In applicazione dell'articolo 7 della legge 38/2001, negli atti della Regione è assicurata ai cittadini appartenenti alla minoranza linguistica slovena la corretta scrittura dei nomi e cognomi, compresi i segni diacritici propri dell'alfabeto sloveno.

2. Nel testo delle leggi e dei regolamenti regionali, nonché degli altri atti e documenti, soggetti a pubblicazione nel Bollettino Ufficiale della Regione, a decorrere dalla data di entrata in vigore della presente legge, le denominazioni slovene di province, comuni e frazioni sono riportate accanto alla denominazione in lingua italiana, in conformità al testo previsto dai rispettivi statuti provinciali e comunali, compresi i segni diacritici propri dell'alfabeto sloveno.

3. Al fine di assicurare l'attuazione delle disposizioni di cui ai commi 1 e 2, l'Amministrazione regionale adegua le attrezzature tecniche e informatiche utilizzate dagli uffici della Regione.

Art. 13 (Uso della lingua slovena da parte di soggetti privati)

1. Nel territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2, sulle insegne esposte al pubblico e in tutte le indicazioni per il pubblico, comprese le etichette sui prodotti agricoli, artigianali e industriali, è ammesso da parte di associazioni e imprese l'uso, oltre che della lingua italiana, anche di quella slovena.

Capo IV

Azioni di settore

Art. 14 (Tutela degli interessi sociali, economici e ambientali)

1. In conformità a quanto disposto dall'articolo 21, commi 1 e 2, della legge 38/2001, al fine di assicurare le condizioni per la miglior conoscenza e la salvaguardia delle caratteristiche storico-culturali del territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2, è stabilita un'adeguata rappresentanza della minoranza linguistica slovena nella composizione degli organi collegiali regionali consultivi competenti nelle materie relative all'assetto amministrativo, all'utilizzo del territorio, nonché agli strumenti urbanistici e di programmazione economica e sociale e loro provvedimenti attuativi.

2. Per le finalità di cui al comma 1, l'Amministrazione regionale e gli enti regionali individuano, con il provvedimento da adottarsi ai sensi dell'articolo 26 della legge regionale 20 marzo 2000, n. 7 (Testo unico delle norme in materia di procedimento amministrativo e di diritto di accesso), sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, gli organi collegiali di cui risulta necessaria l'integrazione con un'adeguata rappresentanza della minoranza.

3. Alle integrazioni degli organi dell'Amministrazione regionale individuati ai sensi del comma 2 e non previsti da disposizioni di legge e di regolamento si provvede con decreto del Presidente della Regione, previa deliberazione della Giunta regionale.

4. Alle integrazioni degli organi dell'Amministrazione regionale individuati ai sensi del comma 2 e previsti dalla normativa regionale vigente si provvede con regolamento.

5. Nel caso di organi istituiti con legge regionale, il regolamento di cui al comma 4 è emanato previo parere della Commissione consiliare competente, che si esprime entro

trenta giorni dalla data di ricezione della relativa richiesta; decorso tale termine si prescinde dal parere. A decorrere dalla data di entrata in vigore di tale regolamento sono modificate in conformità allo stesso le disposizioni legislative attinenti alla composizione degli organi collegiali dei quali è stata disposta l'integrazione.

Art. 15 (Valorizzazione del patrimonio culturale, storico e artistico della minoranza linguistica slovena)

1. L'Amministrazione regionale promuove, nell'ambito delle proprie competenze, la realizzazione di iniziative dirette alla tutela e alla valorizzazione del patrimonio culturale, storico e artistico della minoranza linguistica slovena, provvedendo in particolare, per mezzo del Centro regionale per la catalogazione e il restauro dei beni culturali del Friuli-Venezia Giulia, e avvalendosi dell'apporto conoscitivo e di consulenza delle istituzioni culturali e scientifiche della minoranza stessa, alla redazione e all'aggiornamento dell'inventario dei beni del patrimonio medesimo.

Art. 16 (Iniziativa per la promozione della conoscenza della lingua slovena)

1. L'Amministrazione regionale, nel quadro delle azioni finalizzate all'incremento e alla diversificazione dell'offerta formativa delle istituzioni scolastiche nonché allo sviluppo e alla diffusione delle attività culturali nella regione, promuove l'apprendimento e la conoscenza della lingua e della cultura slovena e sostiene, anche in applicazione delle disposizioni di cui all'articolo 4 della legge 482/1999, la realizzazione di iniziative dirette a favorire l'insegnamento della lingua slovena nelle scuole di ogni ordine e grado.

2. La Regione promuove iniziative di collaborazione tra le Università del Friuli Venezia Giulia e della Repubblica di Slovenia, da attuare anche sulla base di apposite convenzioni e protocolli d'intesa, per migliorare la formazione e la specializzazione nella lingua slovena dei cittadini della minoranza stessa, in particolare nel settore dell'istruzione universitaria e postuniversitaria, nonché al fine del riconoscimento di diplomi universitari e di esami di stato che abilitano all'esercizio delle professioni.

3. Le iniziative di collaborazione per il riconoscimento di esami che abilitano all'esercizio delle professioni possono essere promosse dalla Regione anche tra soggetti diversi dalle Università.

Art. 17 (Interventi per il servizio radio-televisivo in lingua slovena)

1. Al fine di garantire la ricezione delle trasmissioni radiofoniche e televisive in lingua slovena sull'intero territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2, l'Amministrazione regionale è autorizzata a finanziare la realizzazione e il completamento delle opere destinate all'attivazione e al potenziamento di impianti di diffusione della società concessionaria del servizio pubblico radiotelevisivo, mediante la concessione di contributi in conto capitale agli enti locali di tale territorio, secondo le modalità previste dalla legge regionale 10 ottobre 1981, n. 71 (Interventi regionali per il potenziamento e la massima diffusione del servizio pubblico radio-televisivo nel Friuli-Venezia Giulia).

2. Al fine di favorire lo sviluppo dell'informazione e della comunicazione radiotelevisiva in lingua slovena, in conformità al disposto dell'articolo 12, comma 2, della legge 482/1999, l'Amministrazione regionale è altresì autorizzata a stipulare, previo parere del Comitato regionale per le comunicazioni (Co.Re.Com.), apposite convenzioni con la società concessionaria del servizio pubblico radiotelevisivo e con emittenti radiotelevisive private locali, per la realizzazione di programmi e servizi in lingua slovena.

Capo V

Strumenti finanziari

Art. 18 (Fondo per il sostegno delle attività degli enti e organizzazioni della minoranza linguistica slovena)

1. In attuazione dell'articolo 16 della legge 38/2001, e' istituito nel bilancio regionale il Fondo per il sostegno delle attività degli enti e organizzazioni della minoranza linguistica slovena, cui affluiscono i contributi annui assegnati dallo Stato per le finalità di cui all'articolo 16, comma 1, della legge 38/2001.

2. A valere sul fondo di cui al comma 1 sono finanziate le attività e le iniziative promosse e svolte dagli enti e organizzazioni della minoranza slovena, iscritti all'Albo regionale di cui all'articolo 5, mediante l'attuazione dei seguenti interventi:

a) sovvenzioni annue a sostegno dell'attività di enti e organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena che realizzano, in modo stabile e continuativo,

iniziative informative ed editoriali in lingua slovena di preminente rilevanza e interesse per la minoranza slovena;

b) sovvenzioni annue a sostegno dell'attività istituzionale, culturale, artistica, scientifica, educativa e sportiva di enti e organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena;

c) sovvenzioni e contributi a sostegno di attività culturali, artistiche, sportive, ricreative, scientifiche, educative, informative ed editoriali di enti e organizzazioni minori della minoranza slovena;

d) interventi diretti della Regione, a carattere straordinario, per iniziative di particolare rilevanza finalizzate alla valorizzazione del patrimonio storico e culturale della minoranza slovena, da realizzare mediante la stipula di apposite convenzioni con enti e organizzazioni della minoranza stessa.

3. Il fondo di cui al comma 1 è ripartito annualmente, fra le categorie d'intervento individuate al comma 2, con deliberazione della Giunta regionale da adottarsi, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, entro il 15 ottobre dell'esercizio precedente a quello di riferimento.

4. Con la medesima deliberazione di cui al comma 3, la Giunta regionale, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, individua gli enti e le organizzazioni riconosciuti di rilevanza primaria della minoranza slovena, destinatari degli interventi di cui al comma 2, lettere a) e b), e provvede all'indicazione degli importi da assegnare a ciascuno di essi. Il riconoscimento di ente e organizzazione di rilevanza primaria della minoranza slovena avviene mediante iscrizione in apposita tabella, approvata dal Consiglio regionale quale allegato alla legge finanziaria e sottoposta a revisione periodica a cadenza annuale.

5. Con apposite disposizioni regolamentari la Giunta regionale, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, approva i criteri per il riconoscimento degli enti e organizzazioni di rilevanza primaria di cui alle lettere a) e b) del comma 2, nonché i criteri per l'attuazione degli interventi di cui alle lettere c) e d) del medesimo comma.

6. Il termine di presentazione delle domande per l'accesso agli interventi di cui al comma 2, lettere c) e d), è fissato al 31 gennaio di ogni anno.

7. Ai fini del riconoscimento di nuovi soggetti da iscrivere nella tabella degli enti e organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena, sono considerate le istanze presentate dai soggetti interessati entro il 30 giugno di ogni anno.

8. All'attuazione degli interventi di cui al comma 2 provvede la Direzione centrale istruzione, cultura, sport e pace.

9. In sede di prima applicazione, ai fini dell'individuazione degli enti e organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena di cui al comma 2, lettere a) e b), è approvata la "tabella degli enti primari sloveni", allegata alla presente legge. Per la programmazione delle assegnazioni finanziarie spettanti a ciascun ente e organizzazione riconosciuto di rilevanza primaria, a valere sullo stanziamento previsto per l'esercizio 2008 dalla legge finanziaria, si provvede nel rispetto di un criterio di proporzionalità con gli interventi effettuati a favore dei medesimi enti e organizzazioni negli anni precedenti.

Art. 19 (Contributi annui statali per l'uso della lingua slovena nella pubblica amministrazione)

1. Ai fini dell'assegnazione alla Regione dei contributi annui statali di cui all'articolo 8 della legge 38/2001, la Giunta regionale, sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, approva entro il 15 settembre di ogni anno l'elenco dei progetti relativi all'uso della lingua slovena nella pubblica amministrazione, predisposto secondo i criteri di ripartizione stabiliti dal Comitato istituzionale paritetico per i problemi della minoranza slovena di cui all'articolo 3 della legge 38/2001, e comunica l'entità complessiva delle risorse necessarie ai competenti organi dello Stato.

2. Con regolamento regionale, da emanare previo parere della Commissione consiliare competente, che si esprime entro trenta giorni dalla data di ricezione della relativa richiesta, sono definite, in armonia con le disposizioni procedurali recate dai provvedimenti statali attuativi dell'articolo 8 della legge 38/2001, le modalità per la presentazione e la valutazione dei progetti di cui al comma 1 e per la concessione dei relativi finanziamenti.

Art. 20 (Fondo regionale per lo sviluppo montano-risorse destinate a interventi per la minoranza linguistica slovena)

1. Il contributo annuo disposto dallo Stato per le finalità previste dall'articolo 21, comma 3, della legge 38/2001 affluisce al Fondo regionale per lo sviluppo montano ed è destinato alla Comunità montana del Gemonese, Canal del Ferro e Val Canale e alla Comunità montana del Torre, Natisone e Collio, per il finanziamento di interventi diretti allo sviluppo sociale, economico e ambientale dei territori dei comuni della provincia di

Udine compresi nelle comunità medesime e facenti parte del territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2.

2. Per le finalità e nei territori di cui al comma 1, le comunità montane ivi indicate possono erogare contributi alle piccole e medie imprese che esercitano attività produttive, nel rispetto delle discipline di settore previste dai regolamenti europei e dalle specifiche leggi statali e regionali.

3. Alla ripartizione delle risorse finanziarie di cui al comma 1 si provvede, tenuto conto delle caratteristiche e degli obiettivi degli interventi proposti, in relazione alle esigenze della minoranza linguistica slovena presente nei territori considerati e sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8.

Art. 21 (Fondo regionale per la minoranza linguistica slovena)

1. E' istituito nel bilancio regionale il Fondo regionale per la minoranza linguistica slovena.

2. Sul fondo di cui al comma 1 sono finanziate, mediante la concessione di contributi, da assegnare sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8, le seguenti iniziative e attività:

a) costruzione, ristrutturazione e manutenzione straordinaria di edifici adibiti alle attività culturali, ricreative, sportive e sociali della minoranza linguistica slovena, compresi gli immobili di cui all'articolo 19 della legge 38/2001;

b) attività e iniziative integrative per la promozione dell'apprendimento della lingua slovena nelle scuole pubbliche, comprese le iniziative di interscambio giovanile e di personale docente realizzate in collaborazione con istituzioni scolastiche della Repubblica di Slovenia;

c) iniziative a sostegno dell'insegnamento bilingue italiano e sloveno nella provincia di Udine, anche al fine del completamento del ciclo dell'istruzione obbligatoria per gli alunni provenienti dalle scuole indicate all'articolo 12, comma 5, della legge 38/2001;

d) progetti innovativi, anche legati a più ampie iniziative di carattere internazionale, con particolare attenzione alle problematiche del mondo giovanile;

e) iniziative progettuali di collaborazione interculturale per le finalità di cui all'articolo 4;

f) altre iniziative di carattere culturale e sociale, da realizzare nel territorio regionale, che per oggetto e contenuti specifici non rientrano nella tipologia di iniziative e attività ammissibili ai contributi di cui agli articoli 18, 19 e 20.

3. I contributi di cui al comma 2 possono essere concessi ai seguenti soggetti:
- a) per le iniziative di cui al comma 2, lettera a), ai proprietari, gestori e affittuari degli immobili adibiti alle attività ivi previste, svolte da uno o più degli enti e organizzazioni iscritti all'Albo regionale di cui all'articolo 5;
  - b) per le attività e iniziative di cui al comma 2, lettera b), alle istituzioni scolastiche pubbliche aventi sede nel territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena di cui all'articolo 2, comma 2, all'Agenzia nazionale per lo sviluppo dell'autonomia scolastica del Friuli Venezia Giulia (ANSAS) e alle associazioni operanti nel settore dell'istruzione, iscritte all'Albo regionale di cui all'articolo 5;
  - c) per le attività e iniziative di cui al comma 2, lettere d), e), f), agli enti e organizzazioni iscritti all'Albo regionale di cui all'articolo 5, nonché alle associazioni attive nei settori della tutela delle minoranze, della promozione delle diversità linguistiche e culturali, della solidarietà e della collaborazione interculturale, aventi sede nel territorio regionale.
4. I contributi di cui al comma 2 sono assegnati sulla base di criteri e indirizzi definiti sentita la Commissione consultiva di cui all'articolo 8.

Art. 22 (Contributi per interventi in favore del resiano e delle varianti linguistiche delle Valli del Natisone, del Torre e della Val Canale)

1. Per la promozione delle attività e iniziative realizzate in favore del resiano possono essere finanziati programmi di intervento presentati dal Comune di Resia.
2. Per la promozione delle attività e iniziative realizzate in favore delle varianti linguistiche delle Valli del Natisone, del Torre e della Val Canale possono essere finanziati programmi di intervento presentati in forma associata dai Comuni dei medesimi territori.
3. Con deliberazione della Giunta regionale sono stabiliti i criteri e le modalità per la concessione dei contributi diretti al finanziamento dei programmi di intervento di cui ai commi 1 e 2.

Capo VI

Disposizioni transitorie, finali e finanziarie

Art. 23 (Disposizioni transitorie)

1. Nelle more dell'emanazione del regolamento per la disciplina dell'Albo regionale di cui all'articolo 5, possono accedere ai finanziamenti di cui alla presente legge gli enti e le organizzazioni che negli ultimi tre anni hanno beneficiato almeno una volta dei finanziamenti regionali previsti dall'articolo 5 della legge regionale 12 settembre 2001, n. 23 (Assestamento del bilancio 2001 e del bilancio pluriennale 2001-2003 ai sensi dell'articolo 18 della legge regionale 16 aprile 1999, n. 7), ottemperando a tutti gli obblighi di legge. Nella relativa domanda, da presentarsi alla Direzione centrale competente, è indicata la sezione dell'Albo regionale di pertinenza.

2. In sede di prima applicazione e nelle more del procedimento previsto dall'articolo 6, sono riconosciute come organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena le seguenti organizzazioni:

- a) Slovenska kulturno-gospodarska zveza - Unione culturale economica slovena;
- b) Svet slovenskih organizacij - Confederazione delle organizzazioni slovene.

3. Fino all'entrata in vigore delle norme regolamentari previste dall'articolo 18, comma 5, rimangono in vigore, in quanto compatibili con le norme della presente legge, i regolamenti emanati ai sensi dell'articolo 5, comma 5, della legge regionale 23/2001.

Art. 24 (Abrogazioni)

1. Sono abrogate, in particolare, le seguenti disposizioni:

- a) l'articolo 8 della legge regionale 46/1991;
- b) il comma 2 dell'articolo 208 della legge regionale 28 aprile 1994, n. 5 (modificativo dell'articolo 8 della legge regionale 46/1991);
- c) il comma 4 dell'articolo 25 della legge regionale 19 agosto 1996, n. 31 (modificativo dell'articolo 8 della legge regionale 46/1991);
- d) l'articolo 5 della legge regionale 23/2001;
- e) il comma 76 dell'articolo 7 della legge regionale 25 gennaio 2002, n. 3 (modificativo dell'articolo 5 della legge regionale 23/2001);
- f) l'articolo 48 della legge regionale 20 dicembre 2002, n. 33 (modificativo dell'articolo 5 della legge regionale 23/2001);

- g) i commi 3, 4, 5 e 6 dell'articolo 5 della legge regionale 20 agosto 2003, n. 14 (modificativi dell'articolo 5 della legge regionale 23/2001);
  - h) i commi 112, 113 e 114 dell'articolo 5 della legge regionale 2 febbraio 2005, n. 1 (modificativi dell'articolo 5 della legge regionale 23/2001);
  - i) il comma 1 dell'articolo 1 della legge regionale 25 agosto 2006, n. 17 (modificativo dell'articolo 5 della legge regionale 23/2001);
  - j) la legge regionale 5 novembre 2003, n. 16 (Disposizioni riguardanti la Commissione consultiva per le iniziative culturali ed artistiche della minoranza slovena);
  - k) il comma 32 dell'articolo 5 della legge regionale 21 luglio 2004, n. 19 (Assestamento del bilancio 2004 e del bilancio pluriennale per gli anni 2004-2006, ai sensi dell'articolo 18 della legge regionale 16 aprile 1999, n. 7).
2. Le abrogazioni disposte dal comma 1, lettere d), e), f), g), h), i), decorrono dall'1 gennaio 2008.

Art. 25 (Disposizioni finanziarie)

1. Gli eventuali oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 8 fanno carico all'unità previsionale di base 52.2.300.1.549 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 9805 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi.
2. Gli eventuali oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 9 fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.260.1.3018 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5568 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi.
3. Gli eventuali oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 11, comma 4, fanno carico all'unità previsionale di base 6.2.270.1.52 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 399 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi.
4. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 12, comma 3, fanno carico alle unità previsionali di base dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento ai capitoli del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi di seguito elencati: UPB 52.2.280.1.664 / capitolo 156, UPB 52.2.280.1.3016 / capitolo 20, UPB 52.2.280.2.666 / capitoli 180 e 182.

5. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 18, comma 1, fanno carico, a decorrere dall'anno 2008, all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5571 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi, la cui denominazione è sostituita con la seguente <<Fondo per il sostegno delle attività degli enti ed organizzazioni della minoranza slovena - fondi statali>>.

6. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 18, comma 2, lettera a), fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5590 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi, la cui denominazione è sostituita con la seguente <<Sovvenzioni annue a sostegno dell'attività di enti ed organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena che realizzano, in modo stabile e continuativo, iniziative informative ed editoriali in lingua slovena di preminente rilevanza e interesse per la minoranza slovena - fondi statali>>.

7. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 18, comma 2, lettera b), fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5591 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi, nella cui denominazione le parole <<degli enti, istituzioni e organismi di interesse primario della minoranza slovena>> sono sostituite con le parole <<degli enti ed organizzazioni di rilevanza primaria della minoranza slovena - fondi statali>>.

8. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 18, comma 2, lettera c), fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5592 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi, nella cui denominazione le parole <<delle istituzioni ed associazioni>> sono sostituite con le parole <<di enti ed organizzazioni>> e infine sono aggiunte le parole <<- fondi statali>>.

9. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 18, comma 2, lettera d), fanno carico, a decorrere dall'anno 2008, all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5593 (1.1.162.2.06.06) che per l'anno 2008 è istituito "per memoria" nel documento tecnico allegato ai bilanci medesimi alla rubrica n. 300 – Servizio n. 193 – Identità linguistiche, culturali e

corregionali all'estero, con la denominazione <<Convenzioni con enti ed organizzazioni della minoranza slovena per la realizzazione di iniziative di particolare rilevanza per la valorizzazione del patrimonio storico e culturale della minoranza>>.

10. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 20 fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.330.2.1920 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 1640 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi, la cui denominazione è sostituita con la seguente <<Fondo regionale per lo sviluppo montano destinato alla Comunità montana del Gemonese, Canal del Ferro e Val Canale e alla Comunità montana del Torre, Natisone e Collio per il finanziamento di interventi per lo sviluppo sociale, economico e ambientale dei territori dei Comuni della Provincia di Udine compresi nelle comunità medesime e facenti parte del territorio di insediamento della minoranza linguistica slovena - fondi statali>>.

11. Per le finalità previste dall'articolo 21, comma 1, relativamente agli interventi previsti dall'articolo 21, comma 2, lettera a), nell'unità previsionale di base 8.4.300.2.316 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007 è istituito "per memoria" il capitolo 5585 (2.1.242.3.06.06) nel documento tecnico allegato ai bilanci medesimi alla rubrica n. 300 - Servizio n. 193 - Identità linguistiche, culturali e corregionali all'estero, con la denominazione <<Fondo regionale per la minoranza linguistica slovena - di parte capitale>>.

12. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 21, comma 1, relativamente agli interventi previsti dall'articolo 21, comma 2, lettere b), c) d), e), f), fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5575 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi la cui denominazione è sostituita con la seguente <<Fondo regionale per la minoranza linguistica slovena - di parte corrente>>.

13. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 22 fanno carico, a decorrere dall'anno 2008, all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento al capitolo 5594 (1.1.162.2.06.06) che per l'anno 2008 è istituito "per memoria" nel documento tecnico allegato ai bilanci medesimi alla rubrica n. 300 - Servizio n. 193 - Identità linguistiche, culturali e corregionali all'estero, con la

denominazione <<Contributi per interventi in favore del resiano e delle varianti linguistiche delle Valli del Natisone, del Torre e della Val Canale>>.

14. Gli oneri derivanti dal disposto di cui all'articolo 23 fanno carico all'unità previsionale di base 8.4.300.1.305 dello stato di previsione della spesa del bilancio pluriennale per gli anni 2007-2009 e del bilancio per l'anno 2007, con riferimento ai capitoli 5571 e 5575 del documento tecnico allegato ai bilanci medesimi.

TABELLA DEGLI ENTI PRIMARI SLOVENI

(Articolo 18, comma 9)

Enti organizzatori di iniziative informative ed editoriali - articolo 18, comma 2, lettera a)

- 1) Società PR.A.E. - Promozione attività editoriale s.r.l. di Trieste
- 2) Società cooperativa a.r.l. Goriška Mohorjeva di Gorizia
- 3) Società cooperativa a.r.l. Novi Matajur di Cividale del Friuli (UD)
- 4) Società cooperativa a.r.l. Mladika di Trieste
- 5) Società cooperativa a.r.l. Most di Cividale del Friuli (UD)
- 6) Editoriale Stampa Triestina s.r.l. di Trieste

Enti gestori di attività istituzionali, culturali, artistiche, scientifiche, educative e sportive di interesse primario – articolo 18, comma 2, lettera b)

- 1) Istituto sloveno di ricerche - Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI) di Trieste
- 2) Teatro stabile sloveno - Slovensko stalno gledališče (SSG) di Trieste
- 3) Biblioteca nazionale slovena e degli studi - Narodna in študijska knjižnica (NŠK) - di Trieste
- 4) Centro musicale sloveno "Glasbena matica" di Trieste
- 5) Centro sloveno di educazione musicale - Slovenski center za glasbeno vzgojo "Emil Komel" di Gorizia
- 6) Unione dei circoli culturali sloveni - Zveza slovenskih kulturnih društev (ZSKD) di Gorizia
- 7) Centro culturale sloveno - Slovenska prosveta di Trieste
- 8) Unione culturale cattolica slovena - Zveza slovenske katoliške prosvete (ZSKP) di Gorizia

- 9) Unione delle associazioni sportive slovene in Italia - Združenje slovenskih športnih društev v Italiji (ZSŠDI) di Trieste
- 10) Associazione “Kulturni dom Gorica” di Gorizia
- 11) Associazione culturale “Kulturni center Lojze Bratuž” di Gorizia
- 12) Associazione Casa dello studente sloveno - Združenje slovenski dijaški dom “Srečko Kosovel” di Trieste
- 13) Associazione Casa dello studente sloveno - Združenje slovenski dijaški dom “Simon Gregorčič” di Gorizia
- 14) Associazione Združenje Kinoatelje di Gorizia

approvata dal Consiglio regionale nella seduta pomeridiana del 23 ottobre 2007